



Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen
JAARVERSLAG 2014



INHOUD

VOORWOORD	4
HET KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN ANTWERPEN	
MISSIE	6
KERNTAKEN	6
COLLECTIE	7
HOOGTEPUNTEN 2014	
1. SENSATIE EN SENSUALITEIT. RUBENS EN ZIJN ERFENIS	8
2. WERFBEZOEKEN. DE MOOISTE WERF VAN HET LAND	12
Renovatie - het masterplan	13
ONDERZOEKEN	
1. ENSOR RESEARCH PROJECT	14
2. RUBENS RESEARCH PROJECT	16
3. ANDERE PROJECTEN & ACTIVITEITEN	18
4. LEZINGEN DOOR KMSKA-MEDEWERKERS	20
BEHOUDEN	
1. CONSERVATIE	22
2. RESTAURATIE	22
PRESENTEREN	
1. TENTOONSTELLINGEN	
Antwerpen	26
Lier	35
Mechelen	36
Drogenbos	37
Bezoekcijfers	38
2. KMSKA OP LOCATIE IN HET BUITENLAND	42
3. LEZINGEN OP ZONDAG	48
BEKENDHEID GEVEN	
1. PUBLIEK	50
2. EDUCATIE	51
3. DIGITALE COMMUNICATIE	58
4. PERS	62
5. PUBLICATIES	64
6. EEN JAAR IN ACTIVITEITEN	70



VERWERVEN

1. AANKOPEN	80
2. BRUIKLENEN	81
3. SCHENKINGEN	82

DOCUMENTEREN

1. BIBLIOTHEEK	84
2. ARCHIEF	87
3. BEELDBEHEER	89

HET BEDRIJF

1. INTERNE WERKING	90
2. INTERNE COMMUNICATIE	94
3. SAMENWERKINGSVERBANDEN	96
4. ICT	99
5. VRIENDEN VAN HET KMSKA VZW	100
6. EIGEN VERMOGEN	102
7. WIE IS WIE	103
8. VERKLARENDE WOORDENLIJST	106

COLOFON	107
---------	-----

VOORWOORD

2014 was een bijzonder jaar voor het KMSKA - een echt scharnierjaar. In de eerste plaats nam directeur Paul Huvenne na zeventien jaar afscheid van het museum wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Ik wil hierbij mijn voorganger hartelijk danken voor zijn jarenlange inzet en voor alle verwezenlijkingen die hij samen met de hele staf tot stand heeft gebracht. Het is voor mij een voorrecht en een genoegen om met deze enthousiaste en gemotiveerde equipe de toekomst van het museum verder - letterlijk en figuurlijk - uit te bouwen.

Organisatorisch was 2014 een jaar met een belangrijke wijziging in de juridische en beleidsmatige positionering van het museum. Het KMSKA is in het voorjaar 'ingekanteld' - zoals dat beleidsmatig binnen de Vlaamse Gemeenschap wordt genoemd - in het departement Cultuur, Sport, Jeugd en Media. Met volledig behoud van inhoudelijke autonomie betekent dit dat het museum nog steviger verankerd is in de Vlaamse Gemeenschap. Met name wat betreft alle financiële en administratieve procedures en opvolging heeft dit ingrijpende wijzigingen in de werkwijze van onze medewerkers met zich meegebracht. Dankzij intensieve begeleiding en support van secretaris-generaal Christine Claus en transitie-manager Gerda Van Der Plas is deze complexe integratie in korte tijd tot een goed einde gebracht. Met de aanstelling van Elsje Janssen als wetenschappelijk directeur werd bovendien de hertekening van de afdeling Collecties (collectieonderzoek en collectiemanagement) afgerond.

Het spreekt voor zich dat de uitvoering van het masterplan voor de renovatie en nieuwbouw de dagelijkse werking van het museum en van veel medewerkers in belangrijke mate heeft bepaald. In december is de eerste fase definitief afgerond: de sanering en het 'strippen' van het oude museumgebouw om terug te keren tot de kern van het oorspronkelijke laat 19-eeuwse gebouw. Des te duidelijker komen nu alle kwaliteiten

naar voren: de ritmiek en maatvoering van de zalen, het doordachte parcours, de monumentaliteit op mensenmaat en de evenwichtige lichtwerking. Met het afsluiten van fase één begint ook de bouw van het nieuwe 'verticale' museum dat verrijst in de vier helemaal leeggemaakte binnenplaatsen.

Het museum mag dan wel gesloten zijn, maar dat betekent niet dat er geen activiteiten zijn - wel integendeel. Het jaarverslag over 2014 maakt dat duidelijk: publiekswerking, restauraties, lezingen, onderzoek, bruiklenen, presentaties en tentoonstellingen in partnernumusea in binnen- en buitenland en nog veel meer werk achter de schermen. Van Jongbloed! tot de tentoonstelling Rubens en zijn Erfenis in Brussel en Londen, ons motto tijdens de sluiting -Dicht, maar dichtbij- vat het treffend samen.

Dit alles is slechts mogelijk dankzij de inzet en steun van velen, binnen- en buiten het museum - aan allen mijn oprechte dank. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de bestuurders en vrijwilligers van twee, voor ons cruciale ondersteunende instellingen: de vrienden van het KMSKA en Eigen Vermogen.

Manfred Sellink
Hoofddirecteur - hoofdconservator



.....
Portret van hoofddirecteur - hoofdconservator Manfred Sellink, foto Marcel Lennartz



HET KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN ANTWERPEN

Het KMSKA is uniek binnen de context van de Vlaamse overheid. Het is de enige entiteit met een belangrijke collectiebeherende en museale functie en dito wetenschappelijke opdracht en heeft dan ook een geheel eigen uitgesproken rol binnen het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media.

Als grote Vlaamse instelling speelt het KMSKA een voortrekkersrol voor het ganse Vlaamse erfgoedveld. Om deze voortrekkersrol waar te maken sluit het KMSKA al dan niet op structurele basis samenwerkingsverbanden af

met universiteiten, onderzoekscentra, musea en andere belanghebbenden uit het Vlaamse, nationale en internationale erfgoedveld.

Samen met het Groeningemuseum Brugge en het Museum voor Schone Kunsten Gent behoort het KMSKA tot de Vlaamse Kunstcollectie (VKC). Dit samenwerkingsverband is gericht op kennisdeling en het verhogen van de internationale uitstraling. Het wil ook vanuit de eigenheid van de drie musea komen tot een complementair collectiebeleid.

MISSIE

De missie van het KMSKA zoals bepaald door artikel 2 van het Besluit van de Vlaamse Regering tot oprichting van het intern verzelfstandigd agentschap zonder rechtspersoonlijkheid Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen' van 19 september 2008 luidt:

"Het agentschap KMSKA heeft als missie langs museale weg het nationale en internationale publiek in de eerste plaats een representatief overzicht te bieden van de beeldende kunst in de Zuidelijke Nederlanden van de eerste helft van de 14e tot de eerste helft van de 20ste eeuw. Bovendien doet het museum dat in een Europese context die door de aanwezigheid van een aantal topstukken wordt aangereikt. Het agentschap streeft ernaar de collectie, het historische gebouw en zijn daaraan verbonden kennis toegankelijk te maken voor een divers en ruim publiek. Het wil zo een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en internationale culturele uitstraling van Vlaanderen. Essentieel voor alle facetten van zijn werking is dat daartoe netwerken en samenwerkingsverbanden op lokaal, regionaal, landelijk, Europees en mondiaal vlak worden uitgebouwd."

KERNTAKEN

The International Council of Museums (ICOM) definieerde een museum in 2006 als volgt:

"Een museum is een permanente instelling, niet gericht op het behalen van winst, toegankelijk voor publiek, die ten dienste staat van de samenleving en haar ontwikkeling. Een museum verwerft, behoudt, onderzoekt, presenteert, documenteert en geeft bekendheid aan de materiele en immateriele getuigenissen van de mens en zijn omgeving, voor doeleinden van studie, educatie en genoegen."

verwerven behouden onderzoeken presenteren documenteren bekendheid geven
Aan deze internationaal erkende ICOM-definitie ontleent het KMSKA zijn kerntaken.
to acquire conserve research communicate exhibit document



COLLECTIE

De collectie van het KMSKA is historisch gegroeid. Dit komt ook tot uiting in de unieke samenstelling van de verzameling en is bepalend voor het karakter ervan. De museumcollectie overspant een periode van zeven eeuwen – van de 14de tot het midden van de 20ste eeuw en focust op Vlaamse en Belgische kunstenaars. De verzameling omvat 8.230 kunstwerken waaronder 2.800 schilderijen, 4.000 tekeningen en prenten, 700 beeldhouwwerken en 730 overige werken (o.m. parafernalía, mixed media).

De kern van de collectie gaat terug op de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Deze verzameling was vooral didactisch van opzet en bevatte, naast werk geschonken door leden van de Academie, kunstwerken die terugkeerden naar Antwerpen na de Franse Revolutie. Deze schilderijen, hoofdzakelijk afkomstig uit kerken en kloosters, waren bij de Franse overheersing geconfisceerd. In 1840 verrijkte het legaat van Florent van Erborn de collectie met een reeks Vlaamse Primitieven van topkwaliteit. Een brand vlakbij de Academie (1873) geeft aanleiding tot de bouw van een nieuw museum op het Antwerpse Zuid, waar de collectie vanaf 1890 wordt ondergebracht.

Doorheen de jaren werd de collectie verder uitgebreid door diverse mecenasen. Tot de belangrijkste behoren de familie Franck die er voor zorgde dat het KMSKA beschikt over de grootste Ensorcollectie ter wereld en baron Ludo van Bogaert die de collectie aanvulde met belangrijke werken van Rik Wouters.

De collectie in enkele kerncijfers

152 werken van de Vlaamse Primitieven • de grootste van Vlaanderen, met topstukken van Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Hans Memling en Jean Fouquet.

600 schilderijen van 1585 tot 1700, met als belangrijkste vertegenwoordigers Rubens, Van Dyck en Jordaens.

200 werken uit de 18de eeuw, waaronder werken van de Antwerpse academie.

Meer dan **100** werken uit de 19de eeuw, behorende tot het neoclassicisme, de romantiek en het academisme.

850 schilderijen en meer dan 1200 tekeningen uit de periode tussen 1860 en 1914, de grootste deelcollectie van het museum, en daarmee ook een periode die sterker vertegenwoordigd is in het KMSKA dan in andere musea.

Hieronder vallen grote ensembles van belangrijke kunstenaars zoals Rik Wouters, Henri De Braekeleer en Henri Evenepoel.

Zo'n **30** werken van de eerste generatie Belgische abstracte kunstenaars met Jozef Peeters, Floris Jespers en Paul Joostens.

Tal van werken uit de verschillende kunsttendensen van de 20ste eeuw.

De grootste Ensorcollectie ter wereld.



HOOGTEPUNTEN 2014

1 **SENSATIE EN SENSUALITEIT. RUBENS EN ZIJN ERFENIS**

📍 BOZAR, Brussel

25 september 2014 ▶ 4 januari 2015

Curator: Nico Van Hout (KMSKA)

Productie: KMSKA, BOZAR (Brussel), Royal Academy of Arts (Londen)

Catalogus: *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* (Mercatorfonds, Royal Academy Enterprises, Seemann)

Onder de Hoge Bescherming van Hunne Majesteiten de Koning en de Koningin

***Sensatie en Sensualiteit* onderzoekt de impact van Rubens op de schilderkunst, van Van Dyck over Gainsborough en Delacroix tot Kokoschka.**

Het is een paradox dat Peter Paul Rubens (1577-1640) onnavolgbaar zou zijn, en toch al vier eeuwen lang tot ver buiten Europa hét grote voorbeeld is voor schilders als Rembrandt, Murillo, Watteau, Fragonard, Gainsborough, Reynolds, Delacroix, Cézanne, Renoir, Kokoschka en vele anderen. Zelfs in het oeuvre van Picasso vinden we zijn beeldtaal terug. De internationale tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit*. Rubens en zijn erfenis toont dit fenomeen en haalt werk van deze illustere kunstenaars naar het thuisland van de wereldvermaarde Vlaamse meester.

Sensationeel en sensueel

Veel werken van Rubens zijn **sensationeel**: luid, krachtig en soms gewelddadig, in dienst van de katholieke propaganda en van absolutistische vorsten. Met zijn bijna cinematografische verbeelding van agressie, gevechten en barbaarse taferele, kan men Rubens de Quentin Tarantino van zijn tijd noemen. Als hij alleen maar een uitmuntende propagandaschilder was geweest, dan was hij al lang vergeten geraakt. Naast de breedsprakige Rubens bestaat er nog een andere Rubens: de schepper van familieportretten, landschappen en herderstaferele, van boerendansen en liefdestuinen. Een poëtische Rubens die mee aan de wieg stond van rococo en romantiek, een schilder van **sensualiteit**.

De schilder was zo veelzijdig dat hij **kustenaars uit alle naties** aansprak. Deze belangstelling is vaak selectief. Spanjaarden verkozen zijn religieuze stukken. De Engelsen spiegelde zich aan zijn portretten en landschappen. Franse schilders voelden zich vooral aangetrokken door de erotiek en poëzie in zijn werk. Duitse en Oostenrijkse kunstenaars bewonderden zijn levenskracht.

Heel wat getalenteerde kunstenaars lieten zich verleiden door Rubens' gebruik van **compositie, kleur of techniek** en kwamen op die rijke voedingsbodem tot rijpheid en bloei. Na zijn ontmoeting met Rubens ging Velázquez anders schilderen en gebruikte hij op diens aanwijzing een lichtere grondlaag.

160 kunstwerken, 6 thema's

De tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit* toonde meer dan 160 kunstwerken en leidde de bezoeker langs zes tot de verbeelding sprekende thema's waar het niet alleen in de schilderkunst maar ook in het leven om draait: **geweld, macht, wellust, compassie, elegantie en poëzie**.

De 20 schilderijen, 6 olieverfschetsen, 8 tekeningen en 10 prenten van Rubens werden via deze hoofdstukken in dialoog gebracht met werken van zijn artistieke erfgenamen zoals Böcklin, Constable, Corinth, Daumier, Delacroix, Fragonard, Gainsborough, Géricault, Jordaens, Klimt, Kokoschka, Renoir, Reynolds, en Van Dyck.

geweld, macht, wellust, compassie, elegantie, poëzie



Prestigieuze bruiklenen

Heel uitzonderlijk reisde Rubens' Liefdestuin, één van de absolute topstukken uit het Museo del Prado (Madrid) naar Brussel. Daar werd het verenigd met voorbereidende schetsen uit het Amsterdam Museum en met twee modeltekeningen die Rubens op basis van zijn schilderij maakte voor een schitterende prent (Metropolitan Museum, New York). Door die hereniging zag men de evolutie van de beroemde compositie van idee tot reproductie. Naast het Prado kon de tentoonstelling rekenen

op de medewerking van tal van andere belangrijke bruikleengevers uit het buitenland.

Internationale samenwerking

Sensatie en Sensualiteit was een tentoonstelling van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA), de Royal Academy of Arts Londen en BOZAR (Paleis voor Schone Kunsten) Brussel. Na het Paleis voor Schone Kunsten reisde de tentoonstelling door naar de Royal Academy of Arts in Londen (23 januari tot 10 april 2015).

PUBLIEKSBEGELEIDING EN RANDACTIVITEITEN

- **Bezoekersgids** van Nico Van Hout met bijdragen van zes schrijvers: David Bosch, Annemarie Estor, Lydia Flem, Peter Holvoet-Hanssen, Pjeroo Roobjee en Jean-Philippe Toussaint
- **Videogids met augmented reality.** De bezoeker kreeg op een speelse manier verdiepende informatie bij de zes thema's van de tentoonstelling en bij een aantal topwerken. Deze tool was een primeur in de Belgische kunstwereld met luisterfragmenten, audiofilms en animaties. Bovendien bevatte de videogids interactieve 'augmented reality' toepassingen: zodra het toestel op een kunstwerk werd gericht, herkende die het beeld en kwam het tafereel tot leven.
- **Audiokids:** video gids met augmented-reality. In het audiodeel gidste het hondje Max de jonge bezoekers op speelse wijze door de tentoonstelling.
- **Ontdekkingstochten met het gezin** (6 ▶ 12) – interactieve rondleiding
- **Ontdekkingstocht in groepsverband** (6+) – rondleiding, na reservatie
- 16.11.2014: **Family Day**
- 30.11.2014: **Leerkrachtendag** – Basis en Secundair onderwijs, DKO
- 18.12.2014: **Jongbloed!** gaf een onverwachte kijk op *Sensatie en Sensualiteit* tijdens de nocturnes van de Brusselse musea.

Muziek

- **CD *Rubens and the music of his time*** (BOZAR): een bloemlezing van de belangrijkste muzikale genres die Rubens gehoord zou hebben tijdens zijn reizen in Europa.
- **Concertreeks *The Musically Humors of Rubens*** met muziek uit het tijdperk van Rubens. Hoogtepunt vormde het concert (06.12.2014) *Het oor van Rubens*, door Huelgas Ensemble.

Film: 30.10.2014 – Rubens, met een inleiding van Nico Van Hout

Deze didactische en recentelijk gerestaureerde film van Henri Storck (uit 1948) rond Peter Paul Rubens was in zijn tijd vernieuwend. Hij gaat uitvoerig in op de belangrijke gebeurtenissen uit het leven van de meester, zijn werken en de evolutie van zijn kunst.

Expo

- 25.09 ▶ 05.10.2014: **Installatie STRATA #4** - QUAYOLA (BEAF) - harmonieuze dialoog tussen de altaarstukken van Rubens en Van Dyck toen en nu.
- 10.11.2014: **Rubens Metamorphoses** - video-installatie met een tableau vivant van Rubens' schilderkunst door Ingrid Von Wantoch Rekowski.

Literatuur

Zes schrijvers lieten zich inspireren door een schilderij in de expo. De auteurs gingen met elkaar in gesprek tijdens twee hommages aan de Antwerpse schilder. Met David Bosc, Lydia Flem, Annemarie Estor, Peter Holvoet-Hanssen, Pjeroo Roobjee, Jean-Philippe Toussaint.



2014 stond voor mij hoofdzakelijk in het teken van de tentoonstelling Rubens en zijn erfenis, een hommage aan de Vlaamse meester van de barok. Met de expo wilde ik de impact tonen van een kunstenaar op vier eeuwen kunstgeschiedenis: Rubens als inspirator van schilders uit de rococo, de romantiek en het oriëntalisme. In het algemeen bracht de tentoonstelling ook in beeld hoe kunstenaars naar elkaar kijken en van elkaar leren; hoe ze citeren, ontlenen, elkaars ideeën verwerken, hoe ze kleur gebruiken. Ik wilde ook dat de tentoonstelling optimisme zou uitstralen. Inhoudelijk en praktisch heb ik met tussenpozen sinds 2008 aan dit grote project gewerkt. De opening van de expo op 24 september betekende niet alleen een moment van intens geluk, maar ook van grote opluchting.

Op het ogenblik dat ik mijn inleidend essay, mijn hoofdstuk over Rubens en geweld en een reeks catalogusnotities begin februari aan de Engelse uitgever inleverde, waren de zware bruikleenonderhandelingen van 2012 en 2013 al achter de rug. Het realiseren van de expo was bijzonder moeilijk. Om dit verhaal te kunnen vertellen moest ik het verband tussen specifieke schilderijen kunnen aantonen. Nogal wat sleutelstukken bleken evenwel te belangrijk of te fragiel. Een aantal weinig coöperatieve bruikleengevers doorkruisten onze plannen – vaak musea die zelf in het verleden op belangrijke bruiklenen van het KMSKA konden rekenen. Gelukkig konden we ook heel wat gerenommeerde museumdirecteurs en –conservatoren van het belang van dit project overtuigen. Zulke reacties geven je brandstof en moed om naarstig verder te werken.

De tentoonstelling was een samenwerking tussen drie instellingen, KMSKA, BOZAR en de Royal Academy in Londen. Werken voor drie opdrachtgevers is een moeilijke evenwichtsoefening. De drie instellingen koesterden vaak andere verwachtingen: meer of minder werken, Rubens in de titel of juist vooral niet in de titel. Het feit dat de Royal

Academy over indemniteit beschikte en KMSKA/BOZAR niet, leidde tot grote ongelijkheid en had ernstige budgettaire gevolgen. Gelukkig werd ik in Bozar bijgestaan door Rocio Del Casar en in het KMSKA door collega Nathalie Monteyne. Door hun professionalisme en gedrevenheid werden heel wat problemen uit de weg geruimd.

Vervolgens stortte ik me op het schrijven van de zaalteksten en de bezoekersgids, een uitdaging voor elke tentoonstellingsmaker. De teksten moeten immers toegankelijk zijn voor bezoekers met een erg verschillende achtergrond. Het moet beknopt, beknopter en spitsner, maar op het einde dreig je enkel slogans over te houden. Toch wil je als wetenschapper nadien zonder schaamte in de spiegel kunnen kijken.

Ook de scenografie van de tentoonstelling was een discussiepunt. Zelf had ik concrete ideeën over de scenografie van de tentoonstelling. Ik wilde Rubens' sensualiteit graag verbinden met een optimistische fifties look. De ingehuurde scenograaf verkoos eerder een Bauhaus-esthetiek. De rechtlijnige aanpak werd enigszins gerelativeerd en gecompenseerd door enkele roze geschilderde wanden. Daarop had ik aangedrongen. Die knipoog was hard nodig.

Uiteindelijk begonnen de schilderijen in Bozar toe te stromen. Een opgewekt team van art-handlers en een goede planning zorgden ervoor dat de zalen dag na dag voller gingen. Dan werd de belichting geregeld. De schilderijen gloeiden van kleur, een echt feest voor het oog. Op dat ogenblik vergat ik alle tegenkantingen van de voorbije jaren. Het waren twee arbeidsintensieve, maar magische weken, die ik niet licht zal vergeten!

Nico Van Hout,
onderzoeker Collecties

**"Spectaculaire et splendide expo Rubens au Palais des Beaux-Arts à Bruxelles... Pour pareil feu d'artifice, il fallait un commissaire sans peur et sans reproche. Nico Van Hout à fait oeuvre pie."
Roger Pierre Turine, La Libre Belgique**



Markiezin Maria Grimaldi en haar dwerg van P.P. Rubens was één van de uitzonderlijke bruiklenen op de tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit* © National Trust, Kingston Lacy.



2 WERFBEZOeken. DE MOOISTE WERF VAN HET LAND

📍 Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen
23-24 en 30-31 augustus 2014

Eind augustus was het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen bijna helemaal gestript. De aannemer hoefde tijdens het najaar enkel nog de allerlaatste afbraakwerkzaamheden uit te voeren, en dan zou de eerste fase van het masterplan voor verbouwing en renovatie erop zitten. In december startte de tweede fase: de renovatie van het bestaande museum en de bouw van een nieuw volume in het oude. Het einde van de eerste fase van de verbouwing was een goede gelegenheid om het publiek de kans te geven de museumwerf te bezoeken. Het KMSKA organiseerde op 23, 24, 30 en 31 augustus geleide bezoeken, telkens verzorgd door een museummedewerker of vrijwilliger. De meer dan 2000 beschikbare tickets waren snel de deur uit.

DE WERF ACHTER DE SCHERMEN In augustus 2014 stelde het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten de museumwerf voor het eerst sinds de start van de verbouwingwerken in 2011 open voor het grote publiek. Tijdens de laatste twee weekends van de zomervakantie volgden in totaal 2.315 geïnteresseerde bezoekers een rondleiding langs acht sleutellocaties op de werf, waaronder één van de opengemaakte patio's, de Rubens- en de Van Dyckzaal en de loggia of het balkon van het KMSKA. Een unieke gelegenheid voor het museum om de band met zijn publiek te bestendigen en te versterken. De bezoekers kregen een blik achter de schermen van het museum. Ze bezochten daarbij plekken die ze nooit eerder zagen en kregen de kans om te zien wat er de voorbije jaren in het gebouw gebeurd is. Tot slot werd er ook vooruitgeblikt op wat er de komende jaren nog op het verbouwprogramma staat.

Twintig museummedewerkers uit verschillende afdelingen – onder hen ook enkele leden van Jongbloed!, de jongerenwerking van het KMSKA – stonden in voor 164 rondleidingen op de werf. Dertien vrijwilligers van de Vrienden van het KMSKA verzorgden het onthaal. Verder was er ook een pop-upshop waar de bezoekers na hun rondleiding o.a. een boek over de geschiedenis van het museumgebouw konden aanschaffen. Het was mooi om te zien hoe sterk de KMSKA-medewerkers zich betrokken voelen bij de renovatie van het gebouw. Net als de bezoekers waren velen onder hen niet meer ter plaatse geweest sinds de start van de werken. Ook voor hen was het indrukwekkend om het museum in verregaande staat van verandering zien.

De ticketverkoop voor de werfbezoeken verliep extern via www.infocultuur.be. Na vier dagen was drie kwart van de beschikbare plaatsen uitverkocht. De strak getimed promotiecampagne deed haar werk met de vermelding van de bezoekweekends in het museummagazine Zaal Z en op de museumblog, de

uitzending van een radioreportage over de werfbezoeken op Radio 1, de lancering van een teasend filmpje (goed voor 1.297 views) waarin oud-directeur Paul Huvenne de kijker voor de laatste keer rondleidt in zijn museum – dit filmpje werd deels overgenomen door de regionale zender ATV - en de verzending van een nieuwsbrief die het publiek op de hoogte bracht van de start van de online ticketverkoop. Wekelijkse blogberichten met de favoriete foto's van werffotografe Karin Borghouts zorgden ervoor dat de 'sociale buzz' rond de bezoekweekends gedurende de zomermaanden overleefde. Midden augustus waren zo goed als alle beschikbare tickets uitverkocht.

De bezoekers waren danig onder de indruk van de transformatie van het museumgebouw. Dat lieten ze zowel tijdens als na de rondleidingen merken. Via de postkaarten aan het KMSKA waarin ze hun wensen voor het nieuwe museum konden oplijsten. Maar ook via diverse sociale mediakanalen. Tijdens de rondleidingen spoorden de gidsen hen immers aan om foto's die ze ter plekke maakten met hun smartphone te delen met #KMSKAwerf. Voordeel was dat de bezoekers de online communicatie tijdens de werfbezoeken als het ware overnamen. Daardoor bereikte het museum niet alleen zijn eigen fans en followers, maar ook de mensen in het digitale netwerk van de bezoekers die zich tot digitale ambassadeurs van de museumwerf ontpopten. Als gevolg daarvan hoefde het museum nauwelijks berichten over de bezoekweekends te posten. Toch was het bereik van alleen al onze Facebook-pagina in die periode van de werfbezoeken dubbel zo groot. Ook de traditionele media waren lovend. Zo maakte het VRT-journaal een reportage tijdens één van de rondleidingen en riep de krant De Morgen de KMSKA-werf uit tot 'mooiste werf van het land'.

Wenke Mast
medewerker digitale communicatie & evenementen



Renovatie – het masterplan

Einde werken: maart 2018

Heropening: gepland in januari-februari 2019

Intro

Het masterplan, ontwikkeld door Claus en Kaan Architecten (nu: Kaan Architecten) in 2006, kadert in de beleidsdoelstelling van de Vlaamse Overheid om te investeren in culturele infrastructuur. In 2008 verklaarde de Vlaamse regering zich akkoord met de uitvoering ervan en maakte zij daarvoor de nodige middelen vrij. Het is de eerste belangrijke investering in het gebouw sinds het Van Dyck- jaar in 1999. Het masterplan omvat twee grote luiken: enerzijds wordt het gebouw aangepast aan de huidige noden en normen en anderzijds wordt de museale ruimte uitgebreid door het inpassen van een verticaal museum in het bestaande gebouw.

Fase 1 - afbraak

De eerste fase van het masterplan van Claus en Kaan Architecten ging in september 2011 van start. Ze omvatte sloopwerken, het verwijderen van asbest en oude technische installaties en het bouwen van een nieuw intern depot. Dat werd in april 2013 in gebruik genomen. De werken werden in december afgerond, vier maanden na het vooropgezette tijdstip. De hoeveelheid asbest in het gebouw bleek immers groter dan aanvankelijk gedacht.

Tijdens de werken deed het museum enkele aangename verrassingen. Bij de Wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1894 werden er op de gelijkvloerse verdieping van het museum aquaria voor subtropische vissen gebouwd. Van deze verloren gewaande curiosa vonden we enkele restanten terug. Op de bovenverdieping brak de aannemer een valse wand af waarachter originele zuilen verstopt zaten. Ze zullen geïntegreerd worden in het nieuwe museum. De sloopwerken zorgden ervoor dat het initiële parcours dat de architecten Winders en Van Dijk in 1890 voor ogen hadden opnieuw zichtbaar is. Dat was teloorgegaan omdat verschillende tentoonstellingszalen in de loop van de jaren opgeofferd werden om ruimtes te creëren voor de museale werking. Het herstel van de oorspronkelijke routing is één van de speerpunten van het masterplan van Claus en Kaan Architecten.

Fase 2 - opbouw

In 2014 werd de uitvoering van de tweede fase van het masterplan administratief verder voorbereid. Een cruciaal moment hierin was de beslissing van de Vlaamse regering van 9 mei 2014 om de opdracht voor de tweede fase te gunnen aan THV Artes-Roegiers – Artes Woudenberg.

Begin december startte de tweede fase van het masterplan, de opbouw. Die omvat het invoegen van nieuwe technische installaties, het vernieuwen van het dak, de renovatie van het oude museum en de uitbreiding van de oppervlakte door extra volumes te bouwen in de oorspronkelijke binnenkoeren. Deze patio's werden al in 1927 overkoepeld omdat de museumzalen te klein waren voor de collectie. Op deze plekken zal het Rotterdamse bureau Kaan Architecten een nieuw 'verticaal' museum creëren. Dit verticale museum interfereert niet met het oude gebouw en zal in stijl, indeling en bezoekersbeleving totaal verschillend zijn. Bovenop de vier opgevolde patio's, die alle tentoonstellingsruimten bevatten, komt nog een extra tentoonstellingsruimte. Zij is van buitenaf onzichtbaar en verstoort op geen enkele manier het zicht op het museum. De intelligente "inbreiding" is een tweede sterktepunt in het ontwerp van de architecten. Het hele masterplan vergroot de tentoonstellingsruimte van het KMSKA met 40%.

"Kijklustigen kunnen zich twee weekends vergapen aan de prachtige lege zalen van het KMSKA – De mooiste werf van het land"
Eric Rinckhout, De Morgen



ONDERZOEKEN

1 ENSOR RESEARCH PROJECT

Het KMSKA bezit met 38 schilderijen en tekeningen de grootste en meest veelzijdige collectie van James Ensor ter wereld. In 2013 startte het museum met de uitbouw van een ambitieus project voor kunsthistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het oeuvre van deze kunstenaar.

Doel van het onderzoek is

- inzicht te krijgen in Ensors creatieve processen
- de beschrijving en interpretatie van elk Ensorschilderij in de museumverzameling aan te vullen met precieze gegevens aangaande techniek en materiaal
- kennis te vergaren in functie van de conservatie van de Ensorschilderijen in de museum-verzameling

Het KMSKA wil die expertise daarna inzetten voor andere publieke en particuliere verzamelingen in Vlaanderen en België.

Zo maakte het museum in december 2014 in samenwerking met Arcobaleno gespecialiseerde infrarood-, röntgen- en ultravioletbeeld-documenten van 9 schilderijen en tekeningen uit de **privé-verzameling** van Patrick Florizoone. Eerder al nam het onderzoeksteam Ensors *Portret van Voges* in de **Stedelijke Musea van Sint-Niklaas** onder de loep.

Output

A Webartikels

De website www.kmska.be is het belangrijkste communicatiemiddel om maandelijks in het Nederlands en het Engels te berichten over de vordering van het Ensor Research Project. In 2014 verschenen volgende artikelen:

15 januari - *Vingerafdrukken en duimsporen* - door Karen Bonne

Het is niet ongebruikelijk dat een kunstenaar tijdens het schilderen gebruik maakt van zijn

De focus van het onderzoek lag in 2014 vooral op **Ensors technieken**. Veel informatie wordt verzameld tijdens het restaureren, wanneer het verfoppervlak van een schilderij lang en nauwkeurig bekeken wordt.

Twee **stagiaires** van de Universiteit Utrecht namen in 2014 elk een **deelonderzoek** voor hun rekening: Astrid Schenk verwerkte de resultaten van het iconografisch onderzoek in de publicatie *The Religious Oeuvre of James Ensor. A tentative qualification and general characterization*, terwijl Tosca During de fotografische voorstellingen van James Ensor in kaart bracht. Beide onderzoeken resulteerden in een database.

Tijdens de **Dag van de wetenschap** op 23 november in de KMSKA-bibliotheek gaf een doorlopende presentatie onder de titel In het laboratorium van de kunsthistoricus. Het Ensor Research Project de bezoeker inzicht in de vorderingen van het onderzoek.

Nog in 2014 verwerkte het onderzoeksteam 15 gespecialiseerde beelddocumenten en materiaal-technische observaties tot rapporten, die de basis zullen vormen voor de **Ensor Online Scholarly Catalogue**.

vingers. Ook Ensor maakte regelmatig gebruik van zijn vingers; dat blijkt uit de verschillende vingerafdrukken die werden ontdekt in diverse werken uit de collectie.

.....
Afbeeldingen boven v.l.n.r.: James Ensor, *Vrouw op golfbreker*, 1880, olieverf op doek, 30,7 x 22,6 cm, KMSKA — detail, richting van de kraslijnen bij strijklucht



17 februari - De verre reizen van het masker Wouse - door Nanny Schrijvers

De 38 KMSKA-schilderijen van James Ensor zijn bijzonder gewild in binnen- en buitenland. Gespreid over zo'n 260 tentoonstellingen hebben ze al meer dan 1500 reizen gemaakt. In dit artikel gaat Nanny Schrijvers dieper in op de tentoonstellingsgeschiedenis van het topwerk *Verbazing van het masker Wouse*.

19 maart - Het palet van Ensor - door Karen Bonne

Het palet van een schilder zegt veel over hoe hij te werk ging. In dit artikel plaatst restaurator Karen Bonne enkele paletten uit de collectie van het museum naast paletten die afgebeeld staan op schilderijen van o.a. James Ensor.

13 april - De perfecte toets - door Karen Bonne

James Ensor wist de techniek van het schilderen met een paletmes zo te gebruiken dat hij er optische effecten mee kon bereiken. In dit artikel bespreekt Karen Bonne zijn zoektocht naar de perfecte toets.

13 mei - De restauratie van de verbazing - door Laure Mortiaux

In september 2012 startte het KMSKA met de

conservatie-restauratiebehandeling van één van de meest symbolische en tot de verbeelding sprekende werken van James Ensor: *Verbazing van het masker Wouse*. In dit artikel vertelt restaurator Laure Mortiaux hoe dit restauratieproject geleid heeft tot een beter begrip van zowel de techniek van de schilder, als de materiële geschiedenis van het werk en de verschillende behandelingen die het schilderij heeft ondergaan.

13 juni - Het religieuze oeuvre van James Ensor - door Astrid Schenk

Studente kunstgeschiedenis Astrid Schenk verdiepte zich tijdens haar stage in het KMSKA in het religieuze oeuvre van James Ensor. In dit artikel schreef ze haar bevindingen neer.

13 september - Achter glas - door Herwig Todts

Op basis van de gepubliceerde en ongepubliceerde geschriften van James Ensor kunnen de onderzoekers van het Ensor Research Project veel te weten komen over de artistieke keuzes van de kunstenaar. In dit artikel gaat KMSKA-curator Herwig Todts dieper in op Ensors enthousiasme voor kunst achter glas in plaats van onder vernis.

B Ensorlezingen

KMSKA-onderzoeker en Ensormissionaris Herwig Todts bracht in enkele lezingen verschillende facetten van Ensor naar voren:

- ***The relationship between Redon and Ensor*** (Odilon Redon und James Ensor: zwischen Symbol und Individuum, Universität Basel in samenwerking met Kunstmuseum Basel en Fondation Beyeler, 7 maart 2014)
- ***Ensor: occasional modernist*** (Getty Center, Los Angeles, 11 juni 2014)

- ***Les épisodes de la vie d'un artiste intéressent beaucoup. Ensor and Artistic Identity*** (The Mediatization of the Artist, University of Amsterdam in samenwerking met Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie Den Haag, Universiteit Utrecht, EYE Film Instituut Amsterdam, 20 juni 2014)

Afbeeldingen boven v.l.n.r.: James Ensor, *Verbazing van het masker Wouse*, doek, 109 x 131 cm, KMSKA — detail — macrofotografie van de onderliggende grijze laag, onder de vernislaag — macrofotografie van de balletjes/aggregaten, na de vernisafname



2 RUBENS RESEARCH PROJECT

Opgestart in 2007 met de financiële steun van The Getty Foundation (Los Angeles) onderwerpt het Rubens Research Project de Rubenscollectie van het museum aan een exhaustief wetenschappelijke studie. De fotografische en materieeltechnische analyses verschaffen inzicht in de schildertechniek en -stijl van Rubens en zijn ateliermedewerkers, en geven een nauwkeuriger beeld van het creatieve ontstaansproces en de datering van de schilderijen. Daarnaast gaat de archiefstudie dieper in op de ontstaansgeschiedenis, de herkomst en het restauratieverleden van de schilderijen. Onderzoek van primaire en secundaire bronnen voegt informatie toe over de historische context, de iconografie en de beeldtraditie.

Output

A Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis

De tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* kan omschreven worden als een gedifferentieerde en intensieve ontsluiting van de opgebouwde kennis omtrent de invloed van Rubens doorheen de eeuwen heen. Curator Nico Van Hout schreef mee aan de tentoonstellingscatalogus en realiseerde meerdere tools voor publieksbemiddeling bij de tentoonstelling.

B Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veren

De restauratie van Rubens' *Heilige Familie met papegaai* vormde een uitstekende aanleiding tot het organiseren van de focustentoonstelling *Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veeren* in het Het Gulden Cabinet. De bijbehorende catalogus was van de hand van Nico Van Hout, Eva van Zuien (KMSKA) en Hildegard Van de Velde (Rockoxhuis). Onder de naam *Rubens' papegaai ontrafeld en gerestaureerd* lichtten Christine Van Mulders en Eva van Zuien het kunsthistorisch onderzoek en het verhaal van de restauratie toe in het Rockoxhuis tijdens de Dag van de Wetenschap op 23 november.

De *Heilige Familie met papegaai* kreeg een ereplaats binnen Het Gulden Cabinet, op de plek waar eerder het *Epitaaf van Nicolaas Rockox en zijn echtgenote Adriana Perez* hing. Dit Rubenswerk krijgt nu dezelfde behandeling als de *Heilige Familie*.

C Corpus Rubenianum Ludwig Burchard

In het kader van het Rubens Research Project

en de samenwerking met het Rubenianum (Stad Antwerpen) en het Centrum Rubenianum vzw, bereiden KMSKA-onderzoekers Christine Van Mulders, Koen Bulckens, Valérie Herremans en Nico Van Hout elk een volume binnen de reeks van het Corpus Rubenianum Ludwig Burchard voor. Christine Van Mulders legde de laatste hand aan haar manuscript *Rubens. Works in Collaboration with Jan Brueghel I and II* (Corpus Rubenianum Ludwig Burchard, xxvii, 1), publicatie i.s.m. Harvey Miller Publishers – Brepols Publishers, Londen – Turnhout, is voorzien in 2015.

D Rubensbulletin

In 2014 werd voor het laatst een nieuwe jaargang samengesteld van het Rubensbulletin, een webpublicatie die ruimte bood voor wetenschappelijke bijdragen over het oeuvre van Rubens en zijn medewerkers. Het tijdschrift richtte zich zowel tot wetenschappers als geïnteresseerden uit binnen- en buitenland. In de toekomst zullen bijdragen over Rubens en zijn medewerkers in het Jaarboek van het KMSKA opgenomen worden.

Deze editie bestond uit drie Engelstalige bijdragen van medewerkers van het KMSKA:

- ***Rubens' Holy Family with the Parrot. Examination and Restoration*** door restaurator Eva van Zuien: een verslag van haar bevindingen in het kader van de restauratie van de *Heilige Familie met papegaai*.

- ***The Solomonic Column: A Rubenesque Motif in the Light of Tradition*** waarin KMSKA-onderzoeker Paul Vandenbroeck een belangrijk Rubensiaans motief, de Salomonische of getorste zuil, in zijn ruimere historische en culturele context plaatst.



▪ *Cataloguing Rubens and Rembrandt. A Closer Look at the Corpus Rubenianum and the Rembrandt Research Project* waarin KMSKA-onderzoeker Koen Bulckens de resultaten voorstelt van zijn vergelijkende onderzoek van twee toonaangevende inventarisatieprojecten, gewijd aan het oeuvre van Rubens en Rembrandt.

E Lezingen

Door Nico Van Hout

- *Rubens en zijn erfenis* (Stichting Nicolaas Rockox vzw, 21 mei 2014)
- *Rubens and His Legacy* (voorzitterschap, lezingenreeks International Interdisciplinary Conference Historians of Netherlandish Art te Boston, 7 juni 2014).
- *Sensatie en Sensualiteit. De impact van Rubens op de kunstgeschiedenis* (KMSKA, Lezing op zondag, Instituut voor Tropische Geneeskunde, 5 oktober 2014).
- *Dun ende spaerlyck. Schilderen in Marinus' tijd* (Zeeuws Museum, Middelburg, 8 november 2014)

Door Valérie Herremans

- *Peter Paul Rubens and the Ornamentation of the Antwerp Jesuit Church* (The Renaissance Society of America Annual Meeting, New York, 28 maart 2014)
- *Eenen geaffectioneerden weldoener. Nicolaas Rockox en het Antwerpse Minderbroederklooster* (Verbond van Vlaamse Academici, Antwerpen, 13 mei 2014)
- *In eer hersteld: een reconstructie van de abdijkerk van Sint-Michiël*. Bij de publicatie *Rubens doorgelicht. Schilderijen uit verdwenen Antwerpse kerken* (Studiedag Werkgroep Norbertijner Geschiedenis in de Nederlanden, Deurne, 17 mei 2014)
- *Peter Paul Rubens and the Ornamentation of the Antwerp Jesuit Church* (Colloque Processus Créatifs : récit de la réalisation de l'œuvre, Université Paris 1 Panthéon Sorbonne, Institut National de l'Histoire de l'Art, Paris, 18 oktober 2014).

3 ANDERE PROJECTEN & ACTIVITEITEN

Wetenschappelijk onderzoeksproject collectiecatalogus

In 2001 startte een systematisch onderzoek naar de collectie. Het KMSKA verzamelt zoveel mogelijk kunsthistorische en museologische informatie over zijn kunstwerken, naast materiaaltechnische gegevens. De gegevens worden ingevoerd in de databank, die ook de bron is voor de online collectiecatalogus op de website. De vergaarde documentatie wordt beschikbaar gesteld of ontsloten aan derden via publicaties, website, medewerking aan tentoonstellingen of op vraag (intern en extern). Tekstmateriaal wordt per kunstwerk samengebracht. De voorstelling van de kunstwerken wordt grondig geanalyseerd en beschreven volgens een gecontroleerde trefwoordenlijst (ICONCLASS) met vertaling naar het Nederlands.

In 2014 lag de nadruk op de invoer van voormalige eigenaars en oude toeschrijvingen, en het onderzoeken en aanvullen van de tentoonstellingsgeschiedenis.

Een belangrijk aspect van dit onderzoeksproject is opleiding en advies. Het opvolgen van ontwikkelingen in vooraanstaande musea en wetenschappelijke instellingen (internationaal) en van thesauri en classificatiesystemen (en het vertalen van terminologie) is essentieel om bij internationaal/ academisch onderzoek betrokken te worden. Daarnaast is er ook het belang om deze kennis door te geven. Elk jaar krijgen stagiairs opdrachten in verband met het catalogeren en het beschrijven van kunstwerken. In 2014 kreeg het KMSKA versterking van Heleen De Grande (UG) bachelor-student, Josefien Debacker (KUL) master-student en Jonas Schildermans (KUL) master-student.

Online Scholarly Catalogue (osc)

De Vlaamse overheid en het KMSKA vinden het belangrijk dat de onderzoeksresultaten van het KMSKA ook digitaal ontsloten worden.

In 2014 werd het Online Scholarly Catalogue (OSC)-project in de steigers gezet. Naast kunsthistorische informatie zal de databank per schilderij een uitgebreide technische analyse en gedetailleerde onderzoeksgegevens bevatten volgens internationaal geldende normen.

Een eerste stap is een online presentatie waarbij veel aandacht gaat naar de zoekmogelijkheden (kruisverwijzingen) en naar hoge resolutie beeldmateriaal met een extreme inzoomfunctie.

Digitale publicaties worden een onmisbaar onderdeel in de toekomstige wetenschappelijke output van het museum. Ze bieden een aantal specifieke voordelen bij de ontsluiting van

beeldmateriaal, het actualiseren van gegevens, en bij interactieve kennisoverdracht.

Tegelijkertijd lopen de voorbereidingen voor een verbeterde versie van de online collectiecatalogus. Zo versterkt het KMSKA de digitale ontsluiting van zijn collectie.

In 2014 ontwikkelde het onderzoeksteam alvast een methodiek voor de digitale publicatie van wetenschappelijke deelcatalogi van het KMSKA. In deze fase gaat het vooral om de ontsluiting en publicatie van de bestaande lopende onderzoeksprojecten: het Rubens Research Project en het Ensor Research Project. Een selectie van vijf representatieve werken per deelcatalogus vormen het uitgangspunt voor de ontwikkeling van het concept van de Online Scholarly Catalogue.

De uitgewerkte visietekst werd getoetst aan de ervaringen van gelijkaardige projecten, zoals het Online Scholarly Catalogue Initiative (OSCI). Hiervoor werken verschillende Amerikaanse musea samen op initiatief van de The Getty Foundation om hun online publicatie-ervaringen te delen en beschikbaar te stellen voor andere instellingen.

Jan Dries

KMSKA-Greta Van Broeckhoven deed onderzoek naar het oeuvre van de beeldhouwer Jan Dries (Mol 1925-Zoersel 2014) Jan Dries was stichtend lid van het Antwerpse kunstenaarscollectief G58. Aanvankelijk

Bij werkbezoeken aan The National Gallery in Washington, waar men hetzelfde collectiemanagementsysteem gebruikt (The Museum System), en The Art Institute of Chicago, dat een bijzonder publieksvriendelijke publicatievorm creëerde, deelden beide instellingen hun ervaringen met het KMSKA.

maakte Jan Dries beelden in keramiek. Na 1962 werkte hij uitsluitend in carreramarmor voor de creatie van abstracte vormen die aanzetten tot meditatie.

4 LEZINGEN DOOR KMSKA-MEDEWERKERS

Elsje Janssen

- *Noord Nederlandse wandtapijten begin 17e eeuw* (Rijksmuseum Amsterdam, presentatie in het kader van het Codart Congres, 17 maart)
- *Geschiedenis van de wandtapijtkunst* (Gastdocent Universiteit Amsterdam, 24 april en 6 mei)
- *België, centrum van tapijtkunst* (Interview en presentatie reeks van vijf postzegels op een blaadje B-Post, Brussel, 20 oktober)

Paul Huvenne

- *Musea in de 21ste eeuw: KMSKA* (Rotary Ekeren, 13 maart)
- *Rembrandts grote voorbeeld, moeders zorgenkind: Peter Paul Rubens (1577-1640)* (Rijksmuseum Twenthe n.a.l.v. opening expo *Rubens, Jordaens, Van Dyck. De Vlaamse Barok*, 6 april)

Nanny Schrijvers

- *Kunst in de Grote Oorlog. Avant-garde en exil* (Letterenhuis, zondag 12 oktober)
- *Kunst in de Grote Oorlog. Avant-garde en exil* (LAM, Rijsel, zaterdag 8 november)

Katharina Van Cauteren

- *Hollywood aan de Schelde. Rubens, Van Dyck en Jordaens in context* (Enschede, Rijksmuseum Twenthe, lezingenreeks n.a.v. tentoonstelling *Rubens, Van Dyck en Jordaens. De Vlaamse barok*, 2-6 april)
- *Hertog, keizer, zonnegod. Het vorstelijke zelfbeeld in de vroegmoderne kunst* (Brussel, Vrije Universiteit Brussel, gastlezing, 16 mei)
- *Unum ovile et unus pastor. Hendrick De Clercks Wonderbare broodvermenigvuldiging (1594) en de komst van de Laatste Wereldmonarch* (Antwerpen, Rubenianum, internationaal symposium: *Frans Francken... en zijn milieu. Oude paden nieuwe wegen*, 23 mei)
- *De ontdekking van en verdwenen wereld. Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de Vlaamse primitieven in context* (Enschede, Rijksmuseum Twenthe, lezing n.a.v. tentoonstelling *Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de ontdekking van de wereld*, 7 september)
- *De onttovering van de wereld. Hoe Jan van Eycks mystieke blik God doodde* (Enschede, Rijksmuseum Twenthe, lezing n.a.v. Contactgroep Vroege Nederlandse Kunst (RKD), 22 december)





BEHOUDEN

Behouden kent twee disciplines: conserveren en restaureren.

Bij een **conservatie** stabiliseren de restauratoren de toestand van een werk. Ze doen dit over het algemeen met minimale ingrepen die meestal niet tot opzienbarende optische verbeteringen leiden, maar cruciaal zijn om het werk voor de toekomst te behouden.

Een **restauratie** behelst meestal een zeer uitgebreide behandeling. De restauratoren kunnen daarbij oude vernissen en retouches verwijderen. Het resultaat is vaak spectaculair.

1 CONSERVATIE

Vooraleer werken uit het KMSKA naar een externe locatie reizen, controleert het restauratieatelier ze, waarna ze, indien nodig, een conserverende behandeling krijgen. Daarnaast krijgt ieder werk een actueel conditierapport mee.

Onder conservatie valt ook het controleren van de conditie van werken die, o.a. door de restauratie van het gebouw, langdurig uitgeleend zijn, of die net als bruikleen van buitenaf komen.

2 RESTAURATIE

Met het oog op de heropening van het museum restaureert het restauratieatelier tijdens de sluiting zo veel mogelijk schilderijen op basis van een prioriteitenlijst. Een interne commissie, bestaande uit enkele KMSKA-collectieonderzoekers, volgt alle projecten op. Daarnaast werden er voor enkele grote projecten externe, internationale begeleidingscommissies samengesteld.

Gerestaureerde schilderijen zoals de *Heilige Familie met de papegaai* van Rubens en *Zo de ouden zongen, zo pijpen de jongen* van Jordaens krijgen al voor de opening van het KMSKA een plek in het Rockoxhuis, één van de locaties waar het KMSKA tijdens de sluiting zijn collectie tentoonstelt.

Conservatie: 2014 in cijfers

Opvolging van de conditie van **303** schilderijen en **26** sculpturen verspreid over 15 locaties.

Controle en/of behandeling van **224** schilderijen schilderen, de meeste voor de nieuwe tentoonstellingen in de Koningin Fabiolazaal Antwerpen en het Rijksmuseum Twenthe.

Opmaak conditierapporten van **76** papieren werken, ter voorbereiding van tentoonstellingen. Waar nodig werden de werken behandeld en expositieklaar gemaakt.

Behandeling van **18** werken op papier: reiniging, herstelling en montage op museumkarton ter voorbereiding van externe tentoonstellingen.

Conservatie van **35** prenten Rubensgrafiek, een reeds lopend project. Het restauratieteam ontdoet de prenten van hun drager, om ze daarna zuurvrij te bewaren.

Grondige controle van **105** sculpturen, waarvan er **13** een behandeling kregen.

Opmaak conditierapport van **50** bozzetti, een bruikleen van de Koning Boudewijnstichting, en tentoongesteld in het Bonnefantenmuseum Maastricht, ter voorbereiding van hun behandeling in 2015.

Aanvulling van **50** bestaande en opmaak van **25** nieuwe conditierapporten door studenten Restauratie-conservatie van de Universiteit Antwerpen.

Afstoffen van **200** beelden door een masterstudent van dezelfde opleiding.



Voor een aantal restauratieprojecten (*Epitaaf van Nicolaas Rockox en zijn echtgenote Adriana Perez* van Peter Paul Rubens, *Patrijzenjacht* van Paul de Vos en *Scaldis en Antverpia* van Abraham Janssens) werden technische documenten (UV, Infrarood en indien mogelijk röntgen) aangemaakt en tijdens een vooronderzoek bestudeerd. Hierdoor krijgen de restauratoren op voorhand een goed beeld van de conditie van een schilderij en de eventuele problemen die zich tijdens de restauratie kunnen voordoen.

Met de financiële steun van de Vrienden van het KMSKA en Interbuild NV.

Hans Memling, *Christus tussen zingende en musicerende engelen*

Looptijd project: 2001-2016

De langstlopende restauratie in de KMSKA-geschiedenis is die van Memlings *Christus met zingende en musicerende engelen*. Eerst en vooral zijn de drie panelen erg groot. Bovendien was de laag vuil ongezien, ze zat dan ook nog eens vast op de groene, meest kwetsbare partijen. Hierdoor hadden de panelen een meer complexe en omzichtige behandeling nodig dan voorzien.

De reiniging – de meest arbeidsintensieve stap – is onderderussen afgerond en de verflaag geconsolideerd, de lacunes opgevuld. Een fotograaf documenteerde in 2014 de toestand van de panelen vóór retouche. De foto's toonden de toestand van de originele verflaag. Sindsdien zijn de restauratoren aan het retoucheren. Daarna gaan ze op een bijzondere manier vernissen, vooral het goud. Uit testen bleek dat de goudpartijen nogal zwaar werden door de vernis. De vernisconcentratie zal dus variabel worden aangebracht.

Met de financiële steun van fonds InBev-Baillet Latour.

Peter Paul Rubens, *Heilige Familie met de papegaai*

Looptijd project: 2012-2014

In 2014 werkten de restauratoren de laatste retouches af, waarna het eindresultaat in april werd goedgekeurd op de laatste bijeenkomst van de internationale begeleidingscommissie. De lijst kreeg een conservatiebehandeling.

Jacob Jordaens, *Zo de ouden zongen, zo pijpen de jongen*

Start project: 2014

Dit schilderij behoorde tot de meest vervuilde en meest vergeelde werken uit de collectie van het KMSKA. De restauratie ervan stond dan ook zeer hoog op de prioriteitenlijst. Een studie van de technische documenten, waaronder een UV-, röntgen- en infraroodbeeld, gaf aan dat de verflaag in goede conditie was. Na de reiniging van het oppervlak en het afnemen van de bijzonder dikke en vergeelde vernislagen in 2014, zag dit topwerk er weer als nieuw uit.

Met de financiële steun van Kunstmuseum Basel en Museum Ordrupgaard.

James Ensor, *Daken te Oostende*

Start project: 2014

Met *Daken te Oostende* restaureerde het KMSKA een vijfde schilderij van Ensor. Hierdoor kon het in prachtige conditie deelnemen aan de tentoonstelling *Temptation: The Demons of James Ensor* (Art Institute of Chicago).

Door meerdere schilderijen te behandelen, wordt een referentiekader opgebouwd waarin geïsoleerde fenomenen vergeleken en in een bredere context geplaatst kunnen worden. Het materiaaltechnisch onderzoek dat met de restauraties gepaard gaat is waardevol voor het Ensor Research Project.



Albrecht Bouts, *Man van Smarten*

Looptijd project: 2013-2014

In 2014 stonden verschillende stappen op het programma waaronder het afnemen van de dikke, vergeelde vernislaag en de consolidering van gevaarlijke opstuwingen in de verflaag.

Albrecht Bouts-specialiste Valentine Henderiks kwam na de reiniging in het atelier kijken en beschouwt de tondo als een eigenhandig werk van Albrecht Bouts.

Dankzij de restauratie kon het schilderij uitgeleend worden aan de tentoonstelling *Temptation: The Demons of James Ensor* (Art Institute of Chicago).

Jan Daemen Cool, *Familieportret*

Looptijd project: 2013-2014

Na de reiniging in 2013, was het in 2014 de beurt aan het retoucheren van de verflaag.

Schoubroeck, *Brand van Troje*

Start project: 2014

Dit kleine, maar bijzondere paneeltje werd gerestaureerd als stageproject. De stagiair verwijderde de dikke vernislaag waardoor de enorme detaillering in de compositie weer tot zijn recht komt.

Paul de Vos, *Patrijzenjacht*

Start project: 2014

Het oppervlak van dit schilderij was zo vlekkerig en vervuild dat het niet meer tentoongesteld kon worden. De restauratie, waarbij de gedegradeerde vernislagen worden afgenomen, werd in 2014 opgestart als stageproject.

Met de financiële steun van fonds
InBev-Baillet Latour.

Peter Paul Rubens, *Epitaaf van Nicolaas Rockox en zijn echtgenote Adriana Perez*

Start project: herfst 2014

In de herfst van 2014 startten de restauratoren met de aanmaak en de studie van technische documenten zoals UV-, röntgen- en infraroodbeelden om een duidelijk beeld te krijgen van de staat van het werk. Op basis van dit vooronderzoek en enkele kleine vernistesten konden de restauratoren een behandelingsvoorstel formuleren. De internationale begeleidingscommissie keurde het voorstel goed tijdens de eerste bijeenkomst van 26 november waarna de restauratie van de vijf schilderijen van start is gegaan.



HET RESTAURATIEATELIER

Zolang het museumgebouw dicht is, werken de restauratoren in een tijdelijk onderkomen in de Waaslandhaven. Dit nieuw gebouwde atelier annex depot is een aangename en ruime werkplek met veel daglicht en goede klimaatomstandigheden. Er werken vier schilderijrestauratoren, een depotbeheerder en een gebouwbeheerder. Dit vaste team wordt aangevuld met een wisselend aantal zelfstandig restauratoren, waaronder één papierrestaurator. In 2014 waren ook twee stagiaires werkzaam in het atelier: één uit België en één uit Portugal.

De werkzaamheden van de restauratoren zijn breed en gevarieerd. Eén van onze belangrijkste taken is de zorg rondom het bruikleenverkeer. We kijken of een werk geschikt is om uitgeleend te worden. Voordat het daadwerkelijk kan vertrekken zorgen we er op allerlei manieren voor dat het veilig kan reizen. Vaak reist er ook een restaurator mee.

Nu het museum dicht is, worden er extra veel schilderijen uitgeleend. De hoeveelheid schilderijen die in orde gemaakt moet worden is daardoor groot. Bovendien worden de werken die langdurig extern verblijven regelmatig gecontroleerd. Daardoor werken

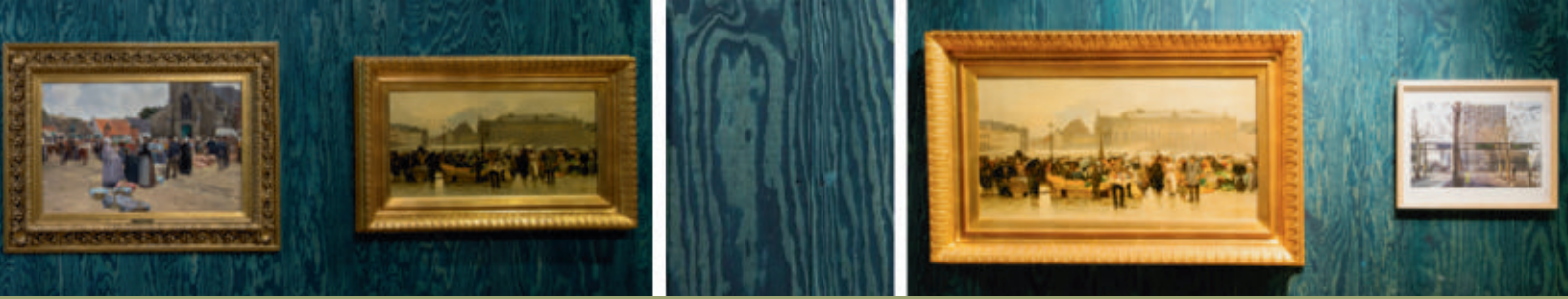
we vaker 'op locatie' dan vroeger.

Daarnaast is het atelier betrokken bij het Rubens Research Project en het Ensor Research Project voor de materiële kant van de schilderijen zoals de actuele conditie, de restauratiegeschiedenis en de gebruikte techniek. Vooral als een schilderij gerestaureerd wordt, is het mogelijk om wat diepgaander materiaal technisch onderzoek te doen. Door de restauraties van de werken van Rubens en Ensor zijn de schilderijen niet alleen optisch enorm verbeterd, maar leerden de KMSKA-medewerker over de materialen en technieken van deze kunstenaars.

Het restaureren van een schilderij is niet evident. Je moet steeds naar oplossingen zoeken, het vraagt voortdurende concentratie en lang in eenzelfde houding zitten is fysiek soms zwaar. Bovendien is de verantwoordelijkheid groot. Vaak moeten de diverse mogelijkheden en hun voor- en nadelen tegen elkaar afgewogen worden. Gelukkig kunnen we op regelmatige basis van gedachten wisselen met elkaar en met de begeleidingscommissies.

Lizet Klaassen,
restaurator

**"Ons vak brengt ons letterlijk dicht bij de schilderijen,
wat iedere keer een enorm voorrecht is.
Het blijft bijzonder om de schoonheid en technische virtuositeit
van een schilderij opnieuw tevoorschijn te halen."
Lizet Klaassen, restaurator**



PRESENTEREN

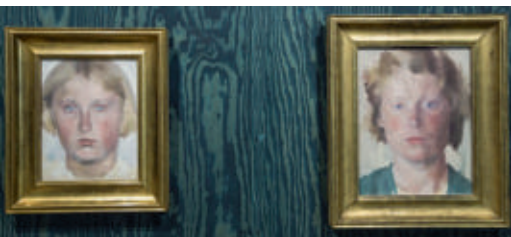
1 TENTOONSTELLINGEN

Antwerpen

A Koningin Fabiolazaal

Onder de titel De MODERNEN toont het KMSKA kunstwerken uit de 19de en 20ste eeuw.

DE MODERNEN. DUO'S



Een keuze uit de collecties van het KMSKA en de provincie Antwerpen
21 september 2013 ▶ 26 januari 2014
Projectcoördinatoren & curatoren: Siska Beele (KMSKA) & Bob Daems (Provincie Antwerpen)
Productie: KMSKA, Provincie Antwerpen

Voor deze tentoonstelling maakten conservatoren van het KMSKA en de provincie Antwerpen een keuze van de mooiste stukken uit de kunstverzamelingen van museum en provincie. Deze laatste, die voor het grote publiek meestal verborgen blijft, ging in de Fabiolazaal in dialoog met schilderijen, sculpturen, tekeningen en collages uit het KMSKA. De keuzes werden associatief gemaakt en zijn vooral gericht op het visuele. In sommige gevallen bestonden de duo's uit werk van dezelfde auteur of werk met hetzelfde thema. In andere gevallen ging het om een formeel aspect dat de twee kunstwerken gemeen hebben: kleur, lijn, vorm of compositie.

De tentoonstelling bevatte werk van o.a. Rik Wouters, Emile Claus, Jozef Peeters, Jan Cox, Fred Bervoets, Koen van den Broek en Anne-Mie van Kerckhoven.

DE MODERNEN. DUO'S 2



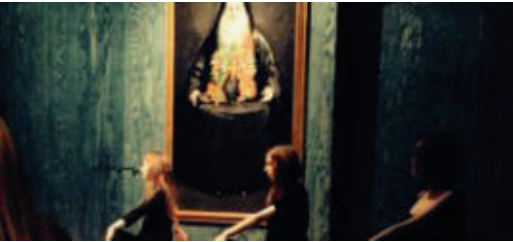
Een keuze uit de collecties van het KMSKA en de provincie Antwerpen
1 februari ▶ 20 april 2014
Curatoren: Jongbloed! (KMSKA)
Productie: KMSKA, Provincie Antwerpen

Jongbloed!, de jongerenploeg van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, ging eveneens aan de slag met de collecties van het KMSKA en de Provincie Antwerpen. Het was de eerste keer in de geschiedenis van het KMSKA dat een groep jonge leken een forum kreeg om een eigen tentoonstelling te maken. De jongeren bepaalden het verhaal van de expo, de selectie van de kunstwerken, de informatie die de bezoeker kreeg en de sfeer die je voelde. *Duo's 2* was een tentoonstelling met echte teksten op de muur en erfgoedbewakers in de zaal,



zo omschreef Jongbloed! het zelf. Maar ook met onverwachte dingen: unieke postkaarten, een tekentafel en stof tot nadenken. Kortom: het werd een heel andere tentoonstelling dan *Duo's 1*, met verschillende andere kunstwerken bovendien.

De tentoonstelling toonde een 50-tal werken van o.m. Fred Bervoets, Vaast Colson, James Ensor, Jef Geys, Henri Leys, Frans Masereel, Sofie Muller, Walter Swennen, Narcisse Tordoir, Luc Tuymans, Nicole Van Goethem en Cindy Wright.



PUBLIEKSBEGELEIDING DUO'S 2

Postkaartjes met vragen
Instaprondleidingen – ontmoetingen met Jongbloed!
Yogasessies in de tentoonstelling
Boekbindworkshop
Slotfeest

DUO'S 2: INSPIRATIE EN RUIMTE

Niet minder dan 71 procent van de Vlamingen is actief op een sociaal platform. De 'Facebook familie' telt ondertussen 1,2 miljard leden waarvan 76 procent dagelijks inlogt. Iedere minuut wordt er 13 uur aan beeldmateriaal aan YouTube toegevoegd. Met verwerken van informatie in het algemeen zijn we per dag gemiddeld 11 uur mee bezig.

Communicatiewetenschapper Marshall McLuhan wist het ons in de jaren 1960 al te vertellen: "...we live habitually in a state of information overload. There's always more than you can cope with." En dat was in een tijd dat het internet nog niet ons voornaamste communicatiemiddel was. We worden overladen met een hoeveelheid aan informatie die we onmogelijk kunnen verwerken, en daar wilde Jongbloed! in *De Modernen. Duo's 2* een reactie op bieden.

Het werk van de Belgische kunstenaar Denmark vormde daarbij een grote inspiratiebron. Net als McLuhan werkt hij al sinds de jaren 1970 rond deze thematiek. Hij tracht een antwoord te bieden op de overvloed aan informatie die onze samenleving kenmerkt. Het was zijn werk dat ons tot het besef deed komen dat deze continue stroom een gegeven is waar iedereen binnen Jongbloed! zich mee geconfronteerd voelt. En het was zijn werk dat ons ertoe aanzette dit gevoel te verbinden aan kunstbeleving in een maatschappij waarin je zelfs geen tijd hebt om de krant volledig te lezen. Met onze tentoonstelling wilden we iedereen de rust, ruimte en tijd bieden om op een eigen manier en met volle aandacht opnieuw kunst te beleven.

Rosan Meijer, Jongbloed!

Deze bijdragen verschenen eerder als blogberichten op de Wordpress-pagina van het museum.

In de derde zaal van de tentoonstelling kwam je in contact met enkele abstracte, ruimtescheppende werken en sculpturen. Zij illustreerden de ruimte die we nodig hebben om alle informatie waarmee we geconfronteerd werden een plaats te geven.

De vraag "Wat creëert ruimte in jouw hoofd?", die bezoekers aan het einde van de expo kunnen beantwoorden, sluit mooi aan bij de thematiek van deze derde kamer. Het is verrassend en interessant om te ontdekken hoe bezoekers deze vraag beantwoorden. Zo las ik o.a. hoe de natuur in al zijn rust, het zien van een horizon of de stille elementen zijn die voor ruimte in ons hoofd kunnen zorgen. Ook activiteiten als opruimen, douchen, zwemmen, dansen of lopen met luide muziek kunnen dit gevoel van ruimte opwekken. Op één kaartje las ik hoe ook een kunsttentoonstelling voor ruimte kan zorgen: "die doet me stilstaan en anders kijken." Hoewel ik niet weet wie het kaartje schreef, herken ik mij in dit antwoord. Het zijn dan ook voornamelijk de werken uit deze derde zaal die mij uitdagen om anders te kijken.

De werken van kunstenaars als Lucio Fontana, Guy Mees en Mark Verstockett stimuleren de verbeelding en prikkelen de fantasie. Bovendien dagen ze onze ogen en ons kijkgedrag uit. Ze doen ons anders kijken, ze stimuleren een zoektocht naar details, naar andere kijkposities en eigen associaties. Het loont zeker de moeite om langer te kijken naar het werk *San Gioco Maggiore* van Michel Seuphor. Dat is voornamelijk opgebouwd uit lijnen en leegte, iets wat pas duidelijk wordt na enige tijd.

Lize de Doncker, Jongbloed!



ONWAARSCHIJNLIJK ECHT. MAGISCH REALISME EN NIEUWE ZAKELIJKHEID



Uit de verzameling van het Haags Gemeentemuseum, Museum Plantin Moretus Antwerpen/Stedelijk Prentenkabinet, Cinematek en het Koninklijk Museum Antwerpen

10 mei ▶ 31 augustus 2014

Curator: Herwig Todts (KMSKA)

Productie: KMSKA, Provincie Antwerpen

Na Wereldoorlog I leggen een aantal kunstenaars - na het abstracte avontuur - zich opnieuw toe op vormen van realisme en illusionisme. Onderhuids blijft het modernisme echter aanwezig, zowel in de vormgeving als in de keuze van het onderwerp, vaak grootstedelijk en surreëel of magisch-realistisch.

Onwaarschijnlijk echt was de eerste tentoonstelling in Vlaanderen gewijd aan de Belgische kunstenaars uit deze richting. Interessante verbanden met onze noorderburen werden gelegd dankzij een uitzonderlijke samenwerking met het Gemeentemuseum Den Haag. De Nederlandse schilder Pyke Koch maakte een reeks schilderijen van Belgische "straatmadeliefjes", waaronder de fameuze Bertha van Antwerpen. De Hollandse cineast Joris Ivens werkte in de jaren '30 samen met Oostendenaar Henri Storck aan de film *Misère au Borinage*. Uit het Prentenkabinet Antwerpen kwam een reeks tekeningen van Henri Van Straten, een nog steeds onderschat chroniqueur van de *Roaring Twenties* in Antwerpen. Een ruime keuze van portretten, stillevens en documentaires toonde hoe onwaarschijnlijk echt de schilderkunst van het interbellum wel was.

Met werk van o.a. Carel Willink, Pyke Koch, Raoul Hynckes, Paul Delvaux, Gino Severini, Charley Toorop, Henri Van Straten en Charles Dekeukeleire.

Sylvia Willink, weduwe van schilder Carel Willink, woonde de opening bij.



MUSEUMNACHT in de Koningin Fabiolazaal

2 augustus 2014

Het opwindende nachtleven van de *roaring twenties* kwam uitvoerig aan bod in de tentoonstelling *Onwaarschijnlijk echt*. Tijdens Museumnacht voerden opzweepende klanken uit de Jazz Age de bezoeker mee naar die bruisende tijd. Gekleed met een sigarenpijpje, cloche, parels of pluimen, kon die zich laten vereeuwigen als levend kunstwerk.



De expo *Onwaarschijnlijk echt. Magisch realisme en nieuwe zakelijkheid* vormde een goed uitgangspunt voor de zoektocht naar de ware identiteit van *Bertha van Antwerpen*, de intrigerende vrouw die het campagnebeeld van de expo siert.

WIE IS BERTHA VAN ANTWERPEN?

Asta Nielsen (Kopenhagen 1881 – Frederiksburg 1972) wordt beschouwd als de allereerste grote filmster. Ze werkte aanvankelijk als actrice in het theater in Kopenhagen. Na een ontmoeting met filmregisseur Peter Urban Gadd (een neef van Paul Gauguin, die met een Deense gehuwd was), draaiden ze van 1909 tot 1915 samen tal van langspeelfilms. *Afgrunden* (1910), haar debuut, verwekte meteen schandaal omwille van de vaak gecensureerde, onverhuld sensuele dansscène.

“Die Asta”, wereldwijd een ster, geliefd bij het grote publiek en bezongen door Guillaume Appolinaire en de artistieke avant-garde. Ook in Antwerpen telde zij met o.a. Paul Joostens, Paul Van Ostaijen heel wat fans. Pyke Koch maakte drie keer gebruik van Asta Nielsen in een gedaante die duidelijk ontleend was aan haar verschijning in haar laatste film *Dirnentragödie*. Daarin spelen zij en de jonge Greta Garbo prostituees. Asta is Auguste, een oudere, illusieloze straatmadelief. Koch heeft het portret van Asta op twee verschillende foto’s gebaseerd. Uit de ene foto heeft hij haar hoofd met het kleine hoedje met grote veren gekozen. Het andere beeld komt uit de film en heeft Koch gebruikt voor de kleding. In het vroege portret lijkt Asta een jonge vrouw en contrasteert de rode bloem met haar surreële groene huidskleur. Als Bertha van Antwerpen heeft Asta Nielsen een verouderingsproces ondergaan, en heeft Koch de verhoudingen van het gelaat op een wat

karikaturale wijze veranderd: de ogen lijken groter dan ooit, de ruimte tussen de neus en de mond is onwaarschijnlijk groot.

De straatmadelieven in het leven van Koch

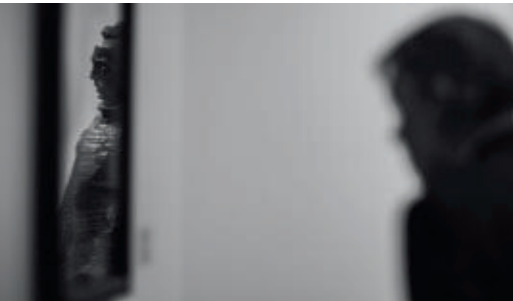
Dat *Bertha van Antwerpen* een prostituee voorstelt, betwist niemand. Misschien inspireerde de film *Dirnentragödie* Koch tot het maken van dit schilderij. Maar straatmadelieven spelen in zijn vroege oeuvre ook al een belangrijke rol. Pieter Christian Koch woonde tijdens zijn jeugd in de Nijmeegse “hoerenstraat”: de Pykestraat. Vermoedelijk ontleende hij daaraan zijn artiestennaam. Omstreeks 1929 had Koch een relatie met een 48 jaar oude vrouw. Zelf was hij 28. Beide getallen spelen een ondergeschikte rol in het schilderij *Achterbuurtrapsodie* (Stedelijk Museum Amsterdam) waarin eveneens wordt gezinspeeld op prostitutie. Zou het opvallende huisnummer “12” in Pyke Kochs portret van *Bertha van Antwerpen* – voor een muur met regenpijp en tussen twee houten vensterluiken – een betekenis hebben?

Het blijft eveneens een intrigerende vraag waarom Asta Nielsen hier, in de gedaante van een “verlepte straatmadelief”, *Bertha van Antwerpen* heet.

Herwig Todts,
deze bijdrage verscheen eerder als blogbericht
op de Wordpress-pagina van het museum.



DE MODERNEN. KUNST IN DE GROOTE OORLOG



Een keuze uit de collecties van het Letterenhuis Antwerpen, Provinciaal Museum Emile Verhaeren en het Koninklijk Museum
20 september 2014 ▶ 11 januari 2015
Curator: Nanny Schrijvers (KMSKA)
Productie: KMSKA, Provincie Antwerpen

Voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog suggereerden de futuristische werken van Jules Schmalzigaug vooruitgang, snelheid en techniek. Rik Wouters' kunst was een ode aan levenslust en –kracht. De oorlog zorgt voor een schok. Hoe die schok voelbaar is tijdens en kort na de Eerste Wereldoorlog in kunst en literatuur, maakte deze tentoonstelling duidelijk. Sommige kunstenaars en schrijvers vluchten naar Nederland en Groot-Brittannië en komen daar in contact met buitenlandse bewegingen. Anderen proberen het leven aan en achter de frontlinie vorm te geven. Paul van Ostaïjen verwerkt zijn trauma's in de experimentele bundels *Bezette Stad* en *De Feesten van Angst en Pijn*. Aan de hand van een zes centrale figuren, Emile Verhaeren, Cyriel Buysse, Jules Schmalzigaug, Rik Wouters, André De Ridder en Paul van Ostaïjen, werd in de expo een beeld opgeroepen van wat de oorlog voor hen betekende.

Curator Nanny Schrijvers gaf twee lezingen naar aanleiding van deze tentoonstelling:

- *Kunst in de Groote Oorlog. Avant-garde en exil*, AMVC Letterenhuis, zondag 12 oktober 2014
- *Kunst in de Groote Oorlog. Avant-garde en exil*, LAM, Rijsel, zaterdag 8 november 2014

PUBLIEKSBEGELEIDING DE MODERNEN

BEZOEKERSGIDEN PER TENTOONSTELLING

KIJK-EN DOEBOEKJE

ACTIVITEITEN

- Schatten van Vlieg
- Rondleidingen voor onderwijs (kleuters, lager onderwijs, middelbaar)
- Rondleidingen voor groepen
- Rondleidingen voor Blinden en Slechtzienden
- Familierondleidingen
- Instaprondeleidingen
- Deelname aan Erfgoeddag en Museumnacht



B Museum Rockoxhuis

HET GULDEN CABINET. KONINKLIJK MUSEUM BIJ ROCKOX TE GAST



Een keuze uit de collecties van het KMSKA en het Museum Rockoxhuis

2 februari 2013 ▶ 31 december 2016

Projectcoördinatoren & curatoren: Nico Van Hout (KMSKA) & Hildegard Van de Velde (Museum Rockoxhuis)

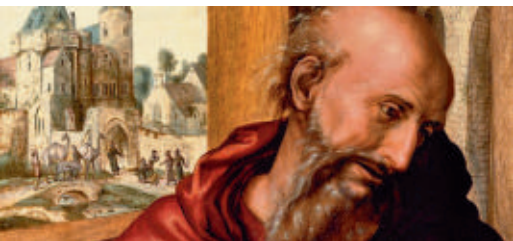
Productie: KMSKA, Museum Rockoxhuis (KBC)

In de Scheldestad Antwerpen heerst er aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw een bijzonder gunstig artistiek en economisch klimaat. Daardoor wordt de stad al snel hét productie- en handelscentrum voor luxeartikelen. Veel patriciërs en handelaars bouwen rijke collecties op met eigentijdse en oude kunst.

Sinds 2 februari 2013 kan het publiek in het Rockoxhuis ontdekken hoe een Antwerpse kunstverzameling er in de Gouden Eeuw uitgezien moet hebben. De burgerwoning van burgemeester en mecenas Nicolaas Rockox (1560–1640) werd omgetoverd tot een luxueus kunstenkabinet met topstukken uit het KMSKA en de belangrijkste werken uit het Rockoxhuis. Zo kan het publiek, ondanks de sluiting van het KMSKA, toch genieten van de prachtige schilderijen van onder meer Van der Weyden, Memling, Van Eyck, Rubens en Van Dyck.

Het Gulden Cabinet presenteert regelmatig kleine focustentoonstellingen. In 2014 werden er twee georganiseerd.

VAN PATINIR TOT RIBERA. DE HEILIGE HIËRONYMUS IS WOORD EN BEELD



8 januari ▶ 13 april 2014

Curatoren: Hildegard Van de Velde (Museum Rockoxhuis) & Xavier Tricot

Productie: KMSKA, Museum Rockoxhuis (KBC)

Catalogus *Van Patinir tot Ribera. De heilige Hiëronymus in woord en beeld*

De Heilige Hieronymus van Jan Sanders van Hemessen kreeg een ereplaats in Rockox' kunstkamer naast Rubens' *Samson en Delila*, en is vandaag het enige werk uit de originele Rockoxcollectie dat nog 'in situ' in het museum hangt.

Aan de hand van renaissance- en barokwerken poogde deze expo de betekenis van de Heilige Hiëronymus te duiden. Tijdens de 16de eeuw maakte de Heilige Hiëronymus immers dertig procent uit van alle heiligenvoorstellingen, en ook in de 17de eeuw bleek de heilige nog van grote betekenis in de beeldende kunst en had hij een voorbeeldfunctie in de contrareformatie en het humanisme.

"Le musée Maison Rockox à Anvers, avec son Cabinet d'Or, est un lieu magique, d'une richesse inouïe... 'Un best of...' des peintres..."
Guy Duplat in *La Libre Belgique*



PAPEGAAI. 'T CIERLIJK SCHOON VAN HAARE VEEREN



8 november 2014 › 22 februari 2015
Curator: Hildegard Van de Velde (Museum Rockoxhuis)
Productie: KMSKA, Museum Rockoxhuis (KBC)
Catalogus *Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veren*

Naar aanleiding van de schitterende restauratie van *De heilige familie met de papegaai* van Peter Paul Rubens (KMSKA) die in het Gulden Cabinet een ereplaats kreeg, ging de aandacht in deze focustentoonstelling naar de papegaai in de beeldende kunst van de 16e en 17e eeuw. Zijn verenpracht was een lust voor het oog en tegelijkertijd een bron van inspiratie voor heel wat kunstenaars. Schoonheid, wijsheid, maagdelijkheid, verscheidenheid, minnaar zijn maar enkele van de vele predicaten die hem toegedicht zijn.

Naast Rubens waren o.a. Savery, Fyt, Jordaens, De Heem, Dürer, Schongauer en met hun interpretatie van de papegaai op de tentoonstelling vertegenwoordigd.

PUBLIEKSBEGELEIDING HET GULDEN CABINET

BEZOEKERSGIDSEN voor *Het Gulden Cabinet* en zijn focustentoonstellingen

KIJK-EN DOEBOEKJE, met extra vouwbladen voor de wisselende tentoonstellingen

ACTIVITEITEN

- Schatten van Vlieg
- Rondleidingen voor onderwijs (lager onderwijs, middelbaar)
- Rondleidingen voor groepen
- Rondleidingen voor Blinden en Slechtzienden
- Vakantie-ateliers voor individuele kinderen
- Deelname aan Erfgoeddag en Museumnacht

HET VIRTUELE GULDEN CABINET

Het KMSKA ontwikkelde bij de tentoonstelling de responsieve webapplicatie www.hetgulden kabinet.be waarmee bezoekers van op hun smartphone of tablet doorheen de kamers van Het Gulden Cabinet kunnen wandelen om zo snel en makkelijk meer te weten te komen over de kunstwerken in de tentoonstelling. Met de applicatie kunnen bezoekers ook inzoomen op schilderijen en beelden en voor, tijdens of na hun bezoek een collectie samenstellen met de kunstwerken uit de expo die hen het meest aanspraken. Wie de webapp van op een pc of een laptop bekijkt, kan bovendien met zijn favorieten aan de slag om een eigen kunstkamer in te richten. Naar aanleiding van de focustentoonstelling rond vriendenboekjes van 16de-eeuwse studenten breidde het KMSKA zijn webapplicatie in de loop van het jaar uit.

De homepage en de overzichtspagina's met alle kunstwerken per kamer deden het daarbij uiteraard heel goed maar we merken ook een duidelijke doorstroom naar detailpagina's van kunstwerken zoals bijvoorbeeld de Calvarieberg van Antonella de Messina, de Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen van Jean Fouquet en Het Schuttersfeest van de Meester van Frankfurt.

In 2014 vulde het KMSKA de webapplicatie verder aan naar aanleiding van de focustentoonstellingen.



C Onze-Lieve-Vrouwe-Kathedraal

REÛNIE. VAN QUINTEN METSIJS TOT PETER PAUL RUBENS



5 juni 2009 ▶ 31 december 2017

Projectcoördinatoren & curatoren: Nico Van Hout (KMSKA) en Ria Fabri (Onze-Lieve-Vrouwe-Kathedraal)

Productie: KMSKA, Onze-Lieve-Vrouwe-Kathedraal

Acht altaarstukken uit de museumcollectie vormen de pronkstukken van de tentoonstelling *Reünie, van Quinten Metsijs tot Peter Paul Rubens. Meesterwerken uit het Koninklijk Museum terug in de Kathedraal*. De kunstwerken bevinden zich tijdens de sluiting van het museum “in situ”. Ze werden namelijk door hun opdrachtgevers - de gilden, ambachten, stadsmilities en broederschappen - besteld voor de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen.

PUBLIEKSBEGELEIDING

Rondleidingen voor onderwijs (lager onderwijs, middelbaar)

Rondleidingen voor groepen

Kerstatelier voor individuele kinderen

D MAS | Museum aan de Stoom

In 2013 vierde de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen haar 350ste verjaardag. Driehonderd jaar na haar oprichting zag binnen haar muren de prestigieuze Modeafdeling het levenslicht. Beide verjaardagen, 350 jaar academie en 50 jaar modeafdeling, werden in 2013 uitvoerig gevierd. Daarvoor sloegen de Antwerpse Academie, het MoMu, het MAS, het KMSKA en Antwerpen Open de handen in elkaar.

HAPPY BIRTHDAY DEAR ACADEMIE: 350 JAAR ACADEMIE IN HET MAS



Een keuze uit de collecties van het KMSKA en de provincie Antwerpen

8 september 2013 ▶ 26 januari 2014

Curatoren: Paul Huvenne (KMSKA) & Walter Van Beirendonck

Productie: KMSKA, MAS, Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen

Catalogus *Kunst Antwerpen Academie 350 - Het boek*

Modeontwerper Walter Van Beirendonck en KMSKA-directeur Paul Huvenne lieten in deze tentoonstelling op een toegankelijke en creatieve manier de artistieke hoogtepunten uit de rijke geschiedenis van de Antwerpse Academie de revue passeren. Aan de hand van een ruime selectie topstukken, verrijkt met nooit eerder getoonde documenten, ontvouwde zich het verhaal van de evolutie van 350 jaar hoger kunstonderwijs in een academische, internationale en stedelijke context. Veteranen als Rubens, Jordaens en Teniers traden in dialoog met latere kunstenaars met wereldfaam als Van Gogh, Alma-Tadema en hedendaagse alumni als Panamarenko en Anne-Mie Van Kerckhoven. Een spanningsveld tussen het oude en het nieuwe en tussen traditie en avant-garde gaf een fascinerende voedingsbodem voor een tentoonstelling over vier eeuwen Antwerpse Academie.



E Atelierflat Jozef Peeters



Sinds 8 september 2013
Curator: Jan Robert (Letterenhuis Antwerpen)
Productie: KMSKA, stad Antwerpen, Letterenhuis Antwerpen

Wie binnenkomt in de atelierflat van Jozef Peeters waant zich in een driedimensionaal schilderij. Peeters (1895-1960) was een van de eerste Belgische abstracte kunstenaars. Samen met zijn vrouw en twee kinderen bewoonde hij dit hoekappartement op de De Gerlachekaai in Antwerpen vanaf 1924.

De kleine huurflat was het centrum van Peeters' artistieke gedachtegoed. De kunstenaar gaf er met geometrische kleurvlakken op alle muren en plafonds aan iedere kamer – waaronder zijn atelier met zicht op de Schelde – een heel eigen sfeer. De deuren bewerkte hij met duizenden potloodlijntjes. Daarnaast ontwierp hij zelf het meeste meubilair en de plafondlampen. Ook de rolstoel van zijn echtgenote – die in 1955 overleed aan multiple sclerose – is van zijn hand.

Na Peeters' dood bleef dochter Godelieve wonen in het appartement, waar ze vervolgens vijftig jaar lang niets aan veranderde. Een eerste restauratie van de schilderijen door de dienst Monumenten & Landschappen gebeurde halverwege de jaren negentig.

Bij haar overlijden in 2009 schonk Godelieve het hele interieur van de inmiddels als monument beschermde flat, compleet met kunstwerken, meubels, gebruiksvoorwerpen en het persoonlijke archief van haar vader, aan de stad Antwerpen. Die kon het appartement van eigenaar De Ideale Woning in erfpacht nemen en restaureerde het geheel opnieuw in 2013.

Dankzij een samenwerking tussen de stad Antwerpen, het Letterenhuis en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) werd de woning in 2013 opnieuw opengesteld voor bezoekers. Aan de muren hangen nog steeds de schilderijen van Peeters en zijn tijdgenoten. Het appartement ademt de sfeer van de jaren dertig en is een unieke uiting van Peeters' modernistische opvattingen. Architectuur en beeldende kunsten gaan volledig in elkaar op.

In 2014 bezocht het prestigieuze interieurblad *World of Interiors* de flat, wat resulteerde in een mooie reportage in het novembernummer van het blad.

PUBLIEKSBEGELEIDING

Rondleidingen voor groepen

Bezoekmomenten voor individuele bezoekers, telkens de eerste en derde zaterdag van de maand

Deelname aan Open ateliers

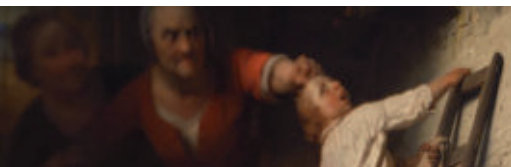
Deelname aan Open Monumentendag



Lier

Stedelijk Museum Wuyts-Van Campen en Baron Caroly

BRUEGELLAND



Een keuze uit de collecties van het KMSKA en het Stedelijk Museum
Sinds 18 juni 2011
Projectcoördinator: Siska Beele (KMSKA)
Productie: KMSKA, Stedelijk Museum

De tentoonstelling *Bruegelland* onderzoekt de invloed van Pieter Bruegel de oude op de schilderkunst in de Lage Landen. Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen geeft hiervoor een honderdtal werken in bruikleen aan het Stedelijk Museum Lier.

Bruegels werken kenden al tijdens zijn leven een gigantisch succes. Door de grote vraag zetten Bruegels zonen de succesformule van hun vader verder. Later schilderden Van Craesbeeck, Van Ostade, Teniers en Steen hun interpretatie van de kermissen en kroegtaferelen. En in de achttiende en negentiende eeuw traden kunstenaars als Horemans en De Braekeleer in Bruegels voetspoor met volkse onderwerpen. Vlaamse expressionisten, als Permeke, De Smet, Smits en Van De Woestyne bliezen in de vroege twintigste eeuw met aardkleurig coloriet en schrale verfbehandeling nieuw leven in de boerentaferelen.

Schrijver Felix Timmermans voerde de kunstenaar in zijn veel gelezen roman *Pieter Bruegel* uit 1928 op als geniale rebel, een typering die ver staat van de historische realiteit. *Bruegelland* volgt de rode draad van volkse traditie doorheen de Vlaamse en Hollandse kunst door jaarlijks wisselende opstellingen.

JOSEPH LIES



29 maart 2013 › 13 april 2014
Curatoren: Herwig Todts (KMSKA)

Deze focustentoonstelling belichtte een tiental romantische werken van Joseph Lies (1821 – 1865). De schilderijen van deze kunstenaar zijn superromantisch. Ze hebben een eenvoudige boodschap: de wereld zou volgens Lies een plaats moeten zijn waar het leven zich als een idylle ontplooit, waar mensen, rijk of arm, zonder al te grote zorgen in vrede kunnen leven. Maar naast lieflijke en amoureuze tafereeltjes schildert de kunstenaar ook hartverscheurende oorlogscènes uit een ver verleden.



HOGE HORIZON, BRUEGELLAND, VROEG 21STE EEUW



26 april 2014 ▶ 19 april 2015

Curator: Voorkamer, kunstenaarsinitiatief voor en door kunstenaars

De hoog geplaatste horizon, die zo typisch is voor de panoramische landschappen en volkstaferelen van Pieter Bruegel, is deel gaan uitmaken van het collectief geheugen. Door dit bijzondere perspectief ontstaat ruimte voor groteske details, architecturale elementen en menselijke figuren die klein worden afgebeeld als een onderdeel van de 'eeuwige' natuur. Binnen deze dik bevolkte taferelen beschrijft de oude meester de volheid van het leven op vaak allegorische en tragikomische wijze.

Hoge horizon bouwt voort op dit kijk- en denkbeeld waarbij de fysiek beschrijvende en moreel kritische visie op de wereld een lijn aftekent die verschillende kunstenaarsgeneraties met elkaar verbindt. Het werk van hedendaagse kunstenaar als Philip Aguirre y Otegui, Kati Heck, Rinus Van de Velde, Ria Pacqué, e.a. activeert en actualiseert de historische taferelen van Bruegel en zijn artistieke erfgenamen.

De tentoonstelling presenteerde zich als een dynamisch geheel met ruimte voor performances, screenings en lezingen.

Mechelen

Museum Schepenhuis

RIK WOUTERS. HOOGTEPUNTEN



24 september 2011 ▶ 31 december 2014

Curator: Herwig Todts (KMSKA)

Productie: KMSKA, Museum Schepenhuis

Rik Wouters was 33 toen hij stierf. Toch liet een fantastisch oeuvre na. Hij was beeldhouwer, schilder en tekenaar, maar begon zijn carrière als leerjongen in het Mechelse meubelatelier van zijn vader Emile. Later volgde hij les aan de Mechelse Academie voor Schone Kunsten en ging hij aan de slag in het atelier van beeldhouwer Theo Blickx. Als student aan de Brusselse Academie leerde hij het jonge model Hélène – Nel – Duerinckx kennen, die later zijn vrouw, zielsverwant en muze werd. Hij ontdekte er ook de schilderskunst als medium.

Na een schenking van de befaamde Antwerpse neuroloog Dr. Ludo van Bogaert en diens vrouw Louise Sheid kwam een belangrijk deel van Wouters' oeuvre in de collectie van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen terecht. Tot eind 2014 was de rijke Wouterscollectie te zien in Mechelen, de geboorteplek van de kunstenaar.



Drogenbos FeliXart Museum

MODERNE KUNST UIT HET INTERBELLUM



4 september 2011 ▶ 31 december 2017

Projectcoördinatoren & curatoren: Siska Beele (KMSKA) & Leen de Jong (KMSKA)

Productie: KMSKA, FeliXart Museum

In een groene oase aan de rand rond Brussel ligt het FeliXart Museum. Het museum presenteert diverse aspecten van het leven en werk van schilder Felix De Boeck aan de hand van wisselende selecties. Daarnaast organiseert het tijdelijke tentoonstellingen rond historische en hedendaagse avant-gardekunst.

Twee ruimtes in het unieke museumgebouw bieden een ruimere blik op de bruisende kunstwereld tijdens het interbellum, van abstractie tot het expressionisme. In deze zalen hangt belangrijk werk uit de KMSKA-collectie, van o.a. Prosper De Troyer, Marthe Donas, Jozef Peeters, Oscar en Floris Jespers, Jan Kiemeney, Jules Schmalzigaug en Ossip Zadkine.

Bezoekcijfers

2014 2013

ANTWERPEN

DE MODERNEN

FABIOLAZAAL

01/01 ▶ 26/01/2014 (sinds 21/09/2013)	<i>Duo's</i>	978	
01/01 ▶ 26/01/2014	<i>Duo's 2</i>	3.601	
10/05 ▶ 31/08/2014	<i>Onwaarschijnlijk echt</i>	7.565	
20/09 ▶ 31/12/2014	<i>Kunst in de Grote Oorlog</i>	5.349	
TOTAAL		17.493	16.154

HET GULDEN CABINET

ROCKOXHUIS

01/01 ▶ 31/12/2014		28.102	38.512
--------------------	--	--------	--------

REÜNIE

DE KATHEDRAAL

01/01 ▶ 31/12/2014		305.323	282.954
--------------------	--	---------	---------

ATELIERFLAT JOZEF PEETERS

01/01 ▶ 31/12/2014		764	456
--------------------	--	-----	-----

WERFBEZOEKEN

MUSEUMGEBOUW

2.315

LEZINGEN OP ZONDAG

INSTITUUT TROPISCHE GENEESKUNDE

718

680

LIER

BRUEGELL AND

STEDELIJK MUSEUM

01/01 ▶ 13/04/2014	<i>Joseph Lies</i>	2.420	
27/04 ▶ 31/12/2014	<i>Hoge Horizon</i>	5.281	
TOTAAL		7.701	7.699

MECHELEN

RIK WOUTERS

MUSEUM SCHEPENHUIS

01/01 ▶ 31/12/2014		9.990	7.492
--------------------	--	-------	-------

DROGENBOS

MODERNE KUNST UIT HET INTERBELLUM FELIXART

01/01 ▶ 31/12/2014		5.775	5.621
--------------------	--	-------	-------

BRUSSEL

SENSATIE & SENSUALITEIT

BOZAR

25/09/2014 ▶ 04/01/2015		74.998	NVT
-------------------------	--	--------	-----

TOTAAL AANTAL BEZOEKERS

453.179

434.655

TOTAAL AANTAL BEZOEKERS zonder Reünie

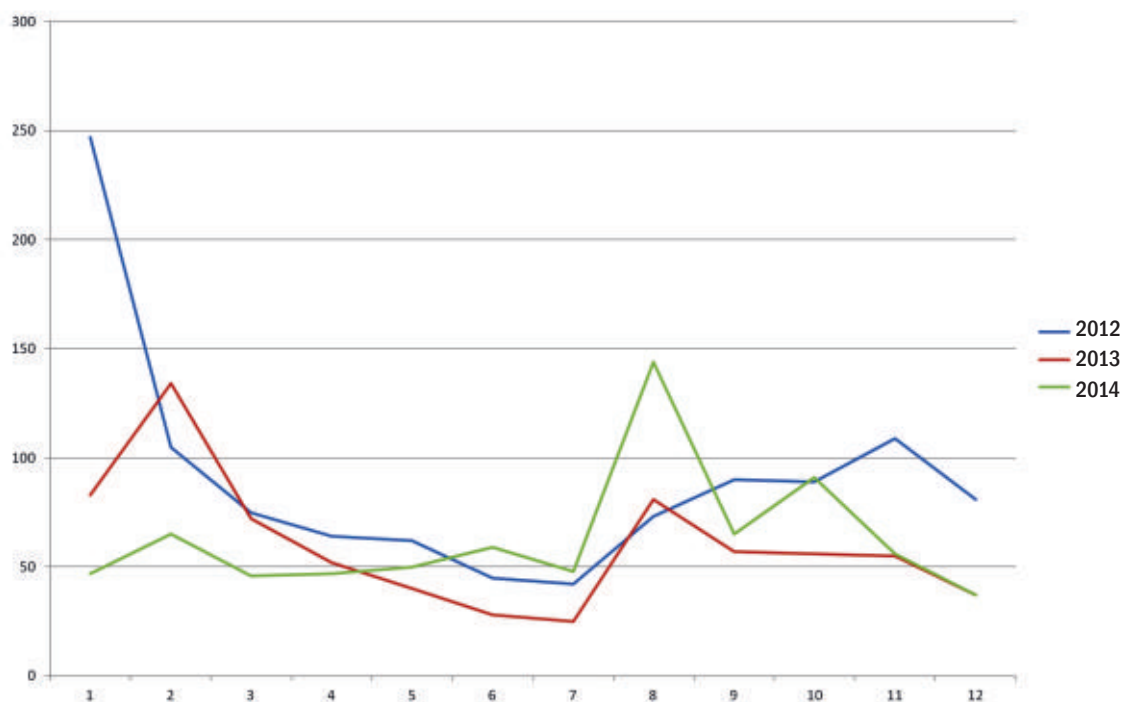
147.856

151.701

Bezoekcijfers De Modernen

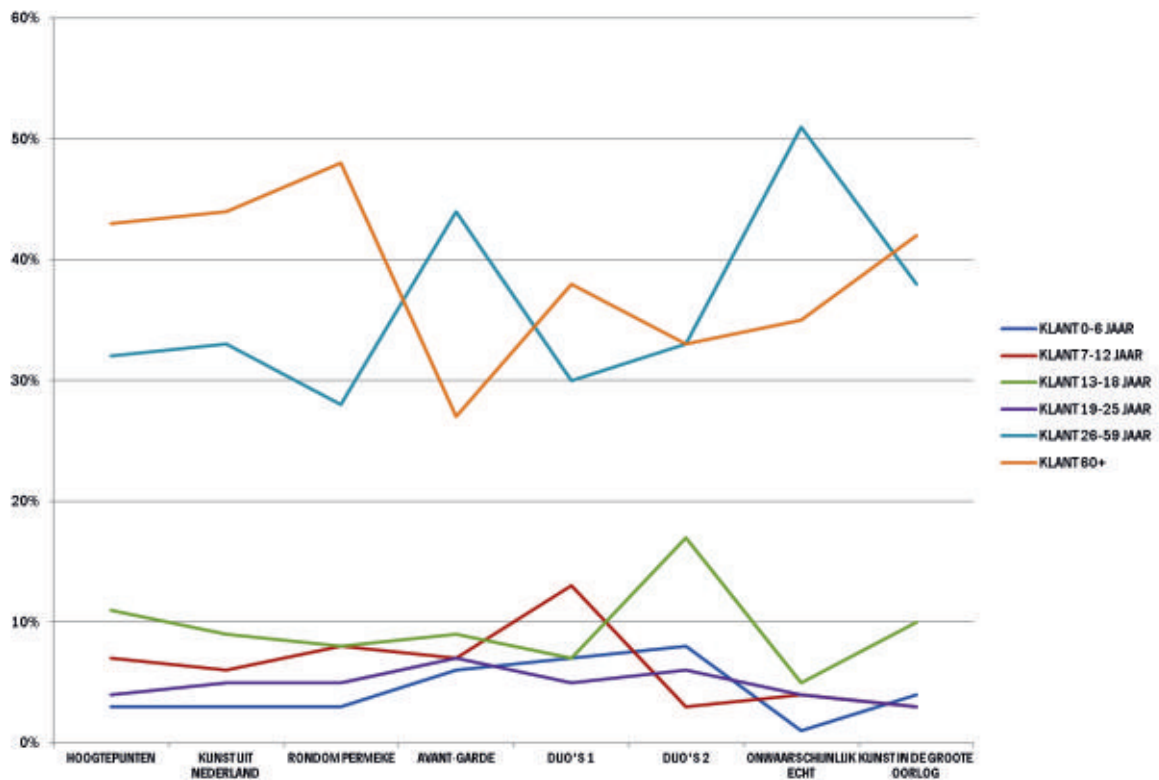
Voor *De Modernen*, kunnen de cijfers verder uitgesplitst worden. De cijfers worden namelijk bewaard in de kassaregistratie van het KMSKA zelf.

2012	JAN	FEB	MAA	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC	TOTAAL
KUNST UIT NEDERLAND													
RANDOM PERMEKE													
TOTAAL AANTAL BEZOEKERS	493	2.630	2.030	1.593	1.621	1.159	1.095	1.682	1.258	2.301	2.824	1.947	20.633
DAGEN GEOPEND	2	25	27	25	26	26	26	23	14	26	26	24	270
GEM. # BEZOEKERS/DAG	247	105	75	64	62	45	42	73	90	89	109	81	76,42
2013	JAN	FEB	MAA	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC	TOTAAL
RANDOM PERMEKE													
AVANT-GARDE													
DUO'S 1													
TOTAAL AANTAL BEZOEKERS	2.067	2.821	1.014	1.294	1.085	740	638	2.188	483	1.518	1.429	877	16.154
DAGEN GEOPEND	25	21	14	25	27	26	26	27	9	27	26	24	277
GEM. # BEZOEKERS/DAG	83	134	72	52	40	28	25	81	54	56	55	37	58,32
2014	JAN	FEB	MAA	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC	TOTAAL
DUO'S 1													
DUO'S 2													
ONWAARSCHIJNLIJK ECHT													
KUNST IN DE GROTE OORLOG													
TOTAAL AANTAL BEZOEKERS	978	1.554	1.208	843	904	1.464	1.304	3.893	589	2.448	1.450	862	17.497
DAGEN GEOPEND	21	24	26	18	18	25	27	27	9	27	26	23	271
GEM. # BEZOEKERS/DAG	47	65	46	47	50	59	48	144	65	91	56	37	64,56



De kassaregistratie van De Modernen staat ook toe de bezoekersprofielen per leeftijdscategorie te analyseren. Vanaf de eerste expo zien de cijfers er zo uit:

	HOOGTEPUNTEN	KUNST UIT NEDERLAND	RONDOM PERMEKE	AVANT-GARDE
GEM # BEZOEKERS PER DAG	28/04/11 ▶ 08/01/12	28/01 ▶ 26/08/12	15/09/12 ▶ 24/02/13	16/03 ▶ 01/09/13
KLANT 0-6 JAAR	3%	3%	3%	6%
KLANT 7-12 JAAR	7%	6%	8%	7%
KLANT 13-18 JAAR	11%	9%	8%	9%
KLANT 19-25 JAAR	4%	5%	5%	7%
KLANT 26-59 JAAR	32%	33%	28%	44%
KLANT 60+	43%	44%	48%	27%
	DUO'S 1	DUO'S 2	ONWAARSCHIJNLIJK ECHT	KUNST IN DE GROOTE OORLOG
GEM # BEZOEKERS PER DAG	21/09/13 ▶ 26/01/14	01/02 ▶ 20/04/14	10/05/1 ▶ 31/08/14	20/09/14 ▶ 11/01/15
KLANT 0-6 JAAR	3%	3%	3%	6%
KLANT 7-12 JAAR	13%	3%	4%	3%
KLANT 13-18 JAAR	7%	17%	5%	10%
KLANT 19-25 JAAR	5%	6%	4%	3%
KLANT 26-59 JAAR	30%	33%	51%	38%
KLANT 60+	38%	33%	35%	42%
	TOTAAL			
KLANT 0-6 JAAR	4%			
KLANT 7-12 JAAR	6%			
KLANT 13-18 JAAR	9%			
KLANT 19-25 JAAR	5%			
KLANT 26-59 JAAR	35%			
KLANT 60+	41%			



Uit deze statistieken blijkt:

- *Rondom Permeke* was vooral populair bij de 60-ers.
- *Avant Garde* trok dan weer beduidend minder 60-er, maar ook niet meer jongeren. Vooral de klantengroep 25-59 was geïnteresseerd in deze tentoonstelling.
- *Duo's 2* kende een opvallende stijging van 13 tot 18-jarigen.
- *Onwaarschijnlijk Echt* kon dan weer op meer 26 tot 59-jarigen rekenen.



2 KMSKA OP LOCATIE EN IN HET BUITENLAND

INDIA — Mumbai

Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya

MASTERPIECES FROM ANTWERP



27 november 2013 ▶ 9 februari 2014

Curator: Katharina Van Cauteren (KMSKA)

Productie: stad Antwerpen, KMSKA, Museum Plantin-Moretus/Prentenkabinet, Havenbedrijf Antwerpen, Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya

Masterpieces from Antwerp presenteerde een greep uit de topkunst die in de 17de eeuw werd geproduceerd in de Scheldestad. Van Peter Paul Rubens over Antoon Van Dyck en Jacob Jordaens tot David Teniers: hoogtepunten uit het KMSKA en het Museum Plantin-Moretus namen de bezoeker mee op een meeslepende tocht door het verleden. Ze vertelden het verhaal van de Antwerpse barok: een verhaal van innovatie, prestige en succesvolle marketing, maar ook van dagdagelijkse bedrijvigheid en intiem familieleven.

Het Indiase Mumba was de logische locatie voor dit prestigieuze Antwerpse project. Twee havens, twee wereldsteden met een rijk verleden, en handel als gemeenschappelijke factor: door de Antwerpse barokkunst naar Mumbai te brengen werd een brug geslagen tussen heden en verleden. *Masterpieces from Antwerp* was het eerste KMSKA-project in India.

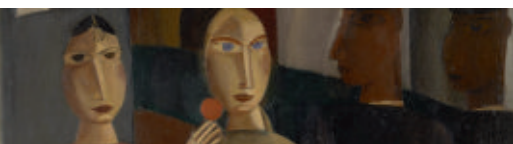


NEDERLAND — Enschede

Rijksmuseum Twenthe

De verbouwing van het KMSKA is een goede gelegenheid om een langdurige samenwerking aan te gaan met het Rijksmuseum Twenthe. In de loop van veertien maanden organiseerde dit museum drie tentoonstellingen rond bijzondere deelcollecties uit het KMSKA.

PERMEKE EN DE VLAAMSE EXPRESSIONISTEN



17 november 2013 ▶ 16 maart 2014
Curator: Nanny Schrijvers (KMSKA)
Productie: KMSKA, Rijksmuseum Twenthe

Totaal aantal bezoekers: 18.537

Hoewel centrale figuren van het Vlaamse expressionisme als Constant Permeke, Frits van den Berghe en Gustave de Smet zich niet schaarden onder een manifest, deelden ze wel een gemeenschappelijke visie. Begin twintigste eeuw trekken ze zich terug uit de stad om zich te vestigen in kunstenaarskolonies en vissersdorpen, weg van de moderne tijd en de heersende kunsttraditie. Het harde en ongepolijste bestaan van boeren en vissers lijkt hen een meer authentieke levensvorm en wordt de leidraad van hun hoekige, meer abstracte werken zonder kunstmatigheid of verfijning. Rauw en puur komen ze tot de intiemste en meest waarachtige expressionistische schilderkunst van Europa.

Het Nederlandse publiek kon de geheel eigen beeldtaal ontdekken via vijf thema's: thuis, de boer, het land, het model en de zee.

RUBENS, JORDAENS, VAN DYCK. DE VLAAMSE BAROK



5 april ▶ 28 september 2014
Curator: Katharina Van Cauteren (KMSKA)
Productie: KMSKA, Rijksmuseum Twenthe

Totaal aantal bezoekers: 31.219

Aan de hand van meer dan vijftig schilderijen en enkele tientallen prenten gaf de tentoonstelling inzicht in de betekenis, het functioneren en de impact van de 17e-eeuwse kunst zoals ze in Vlaanderen werd geproduceerd. Het merendeel van deze meesterwerken was nooit eerder in Nederland te zien.

De vraag die deze tentoonstelling zich stelde: was het verschil tussen noord en zuid echt zo groot als algemeen gedacht wordt? Klopt het beeld wel dat de Vlaamse kunst van de 17de eeuw vooral heroïsche Christusfiguren, vrouwelijke rondingen en mythologische goden met dramatisch wapperende haren produceerde? Het antwoord hierop is minder eenduidig dan algemeen wordt aangenomen.



DE ONTDEKKING VAN DE WERELD



7 september 2014 ▶ 4 januari 2015
Curator: Katharina Van Cauteren (KMSKA)
Productie: KMSKA, Rijksmuseum Twenthe

Totaal aantal bezoekers: 30.872

Twintig vijftiende- en vroeg-zestiende-eeuwse werken uit de verzameling van het KMSKA, van de hand van van Eyck, van der Weyden en vele anderen – werden aangevuld met hoogtepunten uit de middeleeuwse collectie van het Rijksmuseum Twenthe.

Middeleeuwers waren religieuze fundamentalisten: wat in de Bijbel stond, was zonder meer waar. En wie leeft naar Christus' voorbeeld, heeft na het Laatste Oordeel recht op een plekje in de hemel, oftewel het herstelde Paradijs. De schilderkunst speelt een cruciale rol. Niet enkel herinneren de schilderijen de gelovige voortdurend aan de grote, religieuze verhalen, ze helpen ook bij het bidden. Naast een vermenselijking van de verbeelde figuren onderzoeken schilders de werkelijkheid tot in haar kleinste detail. De menselijkheid van Jezus en zijn Moeder maken het de gelovigen daarmee wel makkelijker om zich in te leven in het mysterie van het geloof, maar doet tegelijk de kloof tussen hemel en aarde krimpen.

Hoewel de schilderijen van Jan van Eyck nog aan het prille begin staan van deze 'ars nova' – de 'nieuwe kunst' – vormen ze tegelijk het onmiskenbare hoogtepunt. Van Eycks *Madonna bij de fontein* uit de KMSKA-collectie is weliswaar doordrongen van symboliek, maar tegelijk ontroerend, herkenbaar, en haast obsessieel gedetailleerd. Vanuit een oprecht religieus gevoel werd de wereld verkend, maar in die wereld blijkt God finaal nergens te bespeuren. Een grasspriet is gewoon een grasspriet, geen kosmisch teken van een onzichtbare God. In die zin zetten van Eyck en de zijnen onbewust de eerste stap naar de secularisering van de wereld.

DENEMARKEN — Kopenhagen

Ordrupgaard

JAMES ENSOR. MASKENS MESTER



6 september 2013 ▶ 19 januari 2014
Curator: Herwig Todts (KMSKA)
Catalogus

Deze eerste monografische Ensor tentoonstelling in Denemarken wierp een licht op de onderliggende tegenstellingen in het werk van de Belgische kunstenaar. Zo ziet men James Ensor niet alleen als een scherpe observator van de natuur, hij is tevens een niet te stoppen meester van het fantastische. In zijn werken gaan licht en dood moeiteloos hand in hand, is hij vol van zichzelf maar ook ironisch ten aanzien van zijn eigen persoon. Ensor is tegelijkertijd lijdende verlosser en anarchist. De groteske maskerades die tot leven komen in Ensors schilderijen en de dikwijls wrede weergaves van menselijke ontgoochelingen en ondeugden werden lang met verontwaardiging en afkeer ontvangen. Pas op late leeftijd ontving James Ensor officiële erkenning. James Ensor, zo toont de tentoonstelling, is een kunstenaar wiens relevantie de tijdsgeest heeft overwonnen en wiens invloed op latere generaties en de internationale kunstscene, vanaf het modernisme tot vandaag, immens is.

SPANJE — Madrid

Museo Nacional del Prado

LA OBRA INVITADA: LA VIRGEN CON EL NINO Y ANGELES, JEAN FOUQUET



12 februari ▶ 25 mei 2014

Aantal bezoekers : 758.004

Op regelmatige tijdstippen organiseert het Prado korte dossiertentoonstellingen rond bijzondere kunstwerken uit andere musea. In het voorjaar van 2014 was het de beurt aan *Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen* uit de collectie van het KMSKA.

Etienne Chevalier, schatmeester van de Franse koningen Karel VII and Lodewijk XI, bestelde een diptiek bij hofschilder Jean Fouquet, dat laat in de 18de eeuw gescheiden raakte. Het linkerpaneel, nu in bezit van de Berlijnse Gemäldegalerie, toont een knielende Chevalier vergezeld door zijn patroonheilige Stefanus. Het rechterpaneel, nu in de collectie van het KMSKA, toont een verrassend originele afbeelding van de maagd Maria.

Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen is zonder twijfel een Frans meesterwerk. Fouquet haalde zijn visuele en iconografische mosterd uit heel verschillende Europese invloeden. De blauwe en rode engelen kende hij uit de Noord-Europese tradities. De schilderijstijl is dan weer Vlaams en 14de-eeuws Italiaans, zoals duidelijk blijkt uit de wijze waarop hij de lichteffecten en verschillende texturen schildert. De geometrische opbouw en voorliefde voor basisvormen doen denken aan het werk van Paolo Uccello en Piero della Francesca.

De maagd, in haar hoedanigheid van Madonna lactans, zou het geïdealiseerd portret zijn van Agnes Sorel, minnares van de koning. Met haar bleke huid en voorname haarlijn, ging Sorel door voor een hedendaags schoonheidsideaal. Hoewel ze de koning vier dochters schonk, overleed ze op 28-jarige leeftijd in geheimzinnige omstandigheden. Chevalier trad op als uitvoerder van haar testament.

SPANJE — Madrid

Fundacion Carlos de Amberes

MAESTROS FLAMENCOS Y HOLANDESES

6 november 2014 ▶ september 2015

Aantal bezoekers
tot 31 december 2014: 7.557

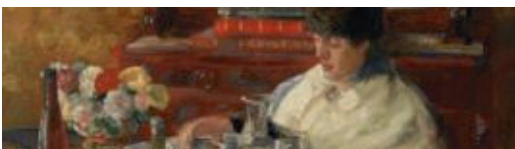
In het najaar reisde een selectie van 21 schilderijen uit de collectie van het KMSKA naar Madrid voor de expo *Arte Flamenco y Holandés de Madrid* in de Fundación Carlos de Amberes. Het gaat o.a. om werken van de hand van Peter Paul Rubens, Jan Fijt, David Teniers II, Anthony Van Dyck en Frans Sniijders.



ZWITSERLAND — Basel

Kunstmuseum Basel

DIE ÜBERRASCHTEN MASKEN: JAMES ENSOR



16 februari ▶ 25 mei 2014

Curator: Nina Zimmer (Kunstmuseum Basel) & Herwig Todts (KMSKA)

Catalogus: Nina Zimmer (Kunstmuseum Basel) & Herwig Todts (KMSKA)

Totaal aantal bezoekers: 28.000

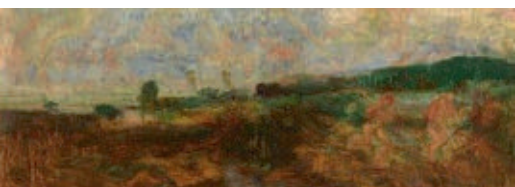
Deze retrospectieve was samengesteld uit werken van het KMSKA, aangevuld met werken uit Zwitserse collecties. Samen boden ze een representatief beeld van het oeuvre van Ensor in 50 schilderijen en evenveel tekeningen en prenten.

Maskers, fantomen, schedels en andere macabere personages behoren alle tot Ensors universum. Zijn kunst is fantastisch, ironisch en soms agressief en wordt gevoed door een uitzonderlijk gevoel voor humor. Ensors onderzoek naar de absurditeit van het leven inspireerde andere kunstenaars zoals Alfred Kubin, Paul Klee en de Duitse expressionisten Emil Nolde en Ernst Ludwig Kirchner. De surrealisten zagen in hem een voorloper. Ensor was er zelf van overtuigd dat zijn kunst op alle moderne strekkingen anticipeerde.

VERENIGDE STATEN — Los Angeles

J. Paul Getty Museum Los Angeles

THE SCANDALOUS ART OF JAMES ENSOR



10 juni ▶ 7 september 2014

Curator: Herwig Todts (KMSKA)

Co-productie: J. Paul Getty Museum, Art Institute of Chicago en het KMSKA

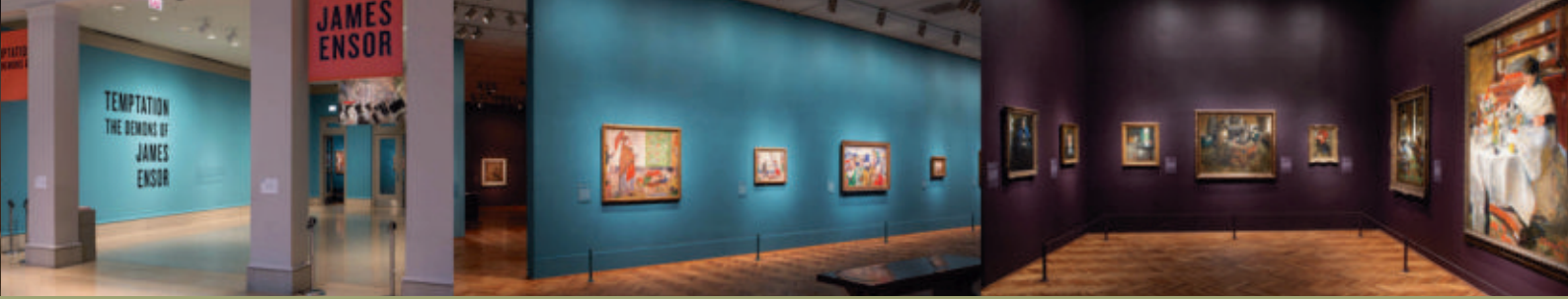
Totaal aantal bezoekers: 158.000

De selectie schilderijen en tekeningen uit de verzameling van het KMSKA werd aangevuld met *De Intrede van Christus in Brussel* in 1889 uit de verzameling van het Getty en enkele tekeningen en etsen. Voor het eerst sedert 1951 werden Ensors meest kapitale werken, *De oestereetster* (1882), *De bekoring van Sint Antonius* (1887, Art Institute Chicago), *Adam en Eva* (1887), *De Intrede van Christus* (1888/92?) en *De Intrige* (1890), samen getoond.

In zijn laatste jaren genoot James Ensor dan wel de status van internationale bekendheid, de jonge Ensor was in de jaren '80 en '90 van de 19de eeuw in België toch vooral een scandaleuze figuur. In een periode van politiek en sociaal rumoer barstte Ensor van de creatieve energie. Aangespoord door de laatste ontwikkelingen in de avantgarde kunst boorde hij werkelijk alle bronnen aan (hoog en laag, oud en nieuw, gekend en exotisch) om tot zijn schilderijen, tekeningen en grafisch werk te komen.

Ensor liet het naturalisme snel links liggen en evolueerde naar meer fantastische, grotseske, bizarre en intens satirische kunst die zelfs zijn avant-garde voorlopers moeilijk vonden. Tot vandaag blijft Ensors kunst overdonderen met zijn psychologische complexiteit, interne contradicties en eccentriciteit.

**"Een toptentoonstelling met een sterk verhaal.
Zeg maar: A once in a lifetime experience."
Eric Rinckhout, De Morgen**

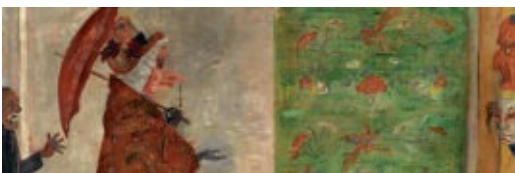


VERENIGDE STATEN — Chicago

Art Institute of Chicago

TEMPTATION: THE DEMONS OF JAMES ENSOR

Totaal aantal bezoekers: 75.000



23 november 2014 ▶ 25 januari 2015

Curator: Herwig Todts (KMSKA)

Co-productie: J. Paul Getty Museum, Art Institute of Chicago en het KMSKA

Catalogus: Susan M. Canning, Patrick Florizöone, Nancy Iresin, Herwig Todts (KMSKA) & Kimberly J. Nichols

In 2006 verwierf het Art Institute één van Ensors belangrijkste tekeningen: *De bekoring van Sint Antonius* (1887). De tekening is een assemblage van 51 afzonderlijke kleine tekenbladen en is 1m83 hoog. De tekening werd gerestaureerd en grondig onderzocht en stond centraal in deze tentoonstelling. Ook in de tentoonstelling in het Getty Museum was de tekening tentoongesteld, voor het eerst sinds 1951. In Chicago evoceerde de tentoonstelling de context waarin de monumentale tekening tot stand kwam. De curatoren deden daarvoor een beroep op meer dan 100 schilderijen en tekeningen, waarvan vele afkomstig waren uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) en het Museum voor Schone Kunsten Gent (MSK Gent).

De verzoeking van de Heilige Antonius ontstond in 1887 tijdens een woelige periode in Ensors persoonlijke leven. Brieven aan familieleden, die recent opdoeken, leggen Ensors persoonlijke en professionele besognes bloot. In een van die brieven spreekt Ensor openlijk over een plan tot zelfmoord. De eigenzinnige Ensor geeft zijn volstrekt originele interpretatie aan de eeuwenoude Antonius-iconografie. Hij voert een Antonius ten tonele die geconfronteerd wordt met de gevaren en het kwaad van het moderne en turbulente leven aan het eind van de negentiende eeuw: corrupte politiek, ziekte, seksuele agressie, zelfs de Belgische friet duikt als een verleider op. Ensor hield de kolossale tekening 50 jaar in zijn bezit.



3 LEZINGEN OP ZONDAG

Op 12 februari 1928 gaf kunstcriticus en politicus Jules Destrée in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen een voordracht over Rogier van der Weyden. Deze voordracht was meteen de allereerste kunsthistorische lezing in het museum. Sindsdien hebben honderden conservatoren, restauratoren, professoren, beeldend kunstenaars en schrijvers uit binnen- en buitenland tijdens de 'Lezingen op zondag' de geïnteresseerde museumbezoeker wijzer gemaakt in de wereld van kunst en schoonheid. Ook nu, tijdens de sluiting van het museum, gaan we met de traditie van zondaglezingen verder. Voor de lezingenreeks van 2014 kozen we voor heel diverse onderwerpen: gaande van het nieuwe Rijksmuseum tot de Belgische wandtapijtkunst na 1945.

HET NIEUWE RIJKSMUSEUM

5 januari 2014

Wim Pijbes, hoofddirecteur
Rijksmuseum Amsterdam
i.s.m. het Vlaams-Nederlands
huis deBuren

Op 13 april 2013 opende het nieuwe Rijksmuseum zijn deuren. Het was een ware wereldgebeurtenis. Na tien lange jaren kon eindelijk het mooi gerenoveerde gebouw opnieuw bezocht worden. Sindsdien komen dagelijks duizenden geïnteresseerde mensen uit binnen- en buitenland op bezoek. In zijn lezing praatte Wim Pijbes uitvoerig over de uitvinding en het succes van het nieuwe Rijks.

FRANÇOIS FRANCK, PROMOTOR VAN RODIN TOT POESJENEL

2 februari 2014

Nanny Schrijvers,
wetenschappelijk
onderzoeker KMSKA

Met een grote passie heeft zakenman François Franck (1872-1932) aan het begin van de twintigste eeuw het Antwerpse culturele leven wakker geschud en zich op een bijzondere manier voor kunstenaars en hun publiek ingezet. In deze lezing werd ingegaan op de belangrijke rol die François Franck speelt in de geschiedenis van het KMSKA, als schenker en als lid van de raad van beheer, maar ook via andere door hem opgezette initiatieven zoals Kunst van Heden en de Vrienden van Moderne Kunst.

JAMES ENSOR EN DE KUNSTHISTORISCHE CANON

2 maart 2014

Herwig Todts,
wetenschappelijk
onderzoeker KMSKA

Het is bekend dat Ensor zeer welwillend stond tegenover tweede- en derderangskunstenaars en ongehoord kritisch was voor het werk van grote kunstenaars. Dit feit wordt dan aangehaald als voorbeeld van het egocentrische en paradoxale karakter van Ensors opvattingen. Een grondig onderzoek van zijn teksten laat ons nochtans toe om een genuanceerd beeld van zijn artistieke voorkeuren, zijn persoonlijke kunsthistorische "canon", te schetsen en aan te tonen dat deze samenhang met de gemotiveerde artistieke keuzes die hij zelf maakte.

SENSATIE EN SENSUALITEIT. DE IMPACT VAN RUBENS OP DE KUNSTGESCHIEDENIS

5 oktober 2014

Nico Van Hout,
wetenschappelijk
onderzoeker KMSKA

Al vierhonderd jaar lang kijken kunstenaars elk op hun eigen manier naar Rubens. Sommigen bestudeerden Rubens' werkwijze om een ingewikkeld thema uit te drukken in een dynamische vorm. Anderen verbaasden zich over het symfonische bereik van Rubens' kleurenpalet en gingen zelf met kleur experimenteren of ze werden aangetrokken door de levendigheid van zijn personages.



FRITS LUGT (1884-1970) – DE KUNSTGESCHIEDENIS DIENEN

In het kader van het tekenfestival The Big Draw

26 oktober 2014

Ger Luijten, directeur
 Fondation Custodia Parijs
 i.s.m. het Vlaams-Nederlands
 huis deBuren

In 1898 bezocht de jonge Frits Lugt in het Stedelijk Museum in Amsterdam een Rembrandt-tentoonstelling. Vooral de tekeningen trokken zijn belangstelling. Hij zou zelf een van de belangrijkste verzamelaars van tekeningen, prenten, schilderijen en kunstenaars-autografen worden. Zijn collectie, zijn persoon en de oprichting van de Fondation Custodia waren het onderwerp van deze lezing die liet zien 'how one man can make a difference'.

JE VINDT HET ORIGINEEL IN HET MAURITSHUIS

2 november 2014

Emilie Gordenker, directeur
 Mauritshuis Den Haag
 i.s.m. het Vlaams-Nederlands
 huis deBuren

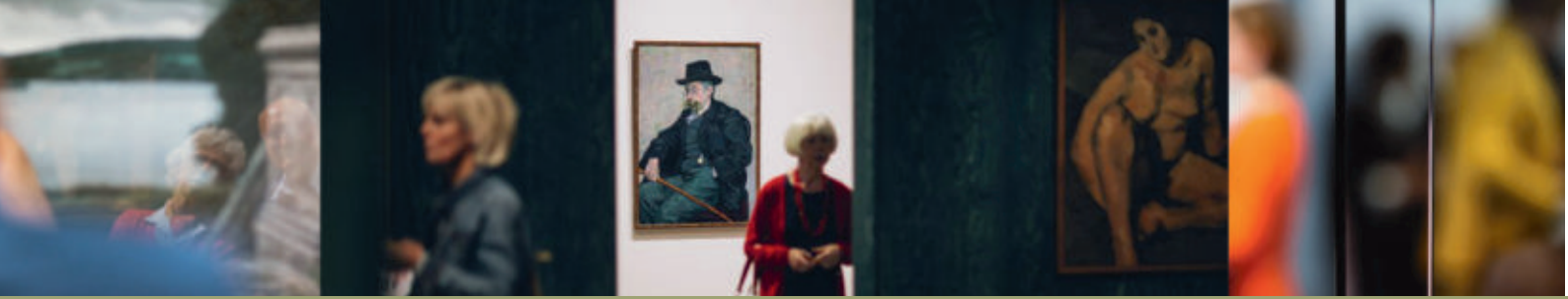
Na een verbouwing van twee jaar opende het Mauritshuis opnieuw zijn deuren. De wereldberoemde verzameling schilderijen, waaronder het *Meisje met de parel*, is weer te zien in het volledig gerenoveerde en uitgebreide Mauritshuis. Het vernieuwde Mauritshuis verdubbelde in oppervlakte, toch veranderde aan het karakter van het museum weinig. De uitstraling en de unieke huiselijke sfeer bleven behouden. Emilie Gordenker legde uit waarom zij zo'n 25 procent meer bezoekers verwacht.

BEELDEND KUNSTENAARS IN BELGIË EN HUN BIJDRAGE TOT DE WANDTAPIJKUNST NA 1945

7 december 2014

Elsje Janssen,
 wetenschappelijk directeur
 Collecties KMSKA

Van de 15de tot de 19de eeuw genoten de Zuid-Nederlandse wandtapijten wereldfaam. Dat succes was mede te danken aan de originele ontwerpen gemaakt door grote kunstenaars als Rubens en Jordaens. In de 20ste eeuw werd het artistieke genre van het wandtapijt nieuw leven ingeblazen en opnieuw speelden beeldend kunstenaars een prominente rol. Elsje Janssen lichtte in de lezing dit boeiende maar vaak onbekende hoofdstuk van de Belgische wandtapijtkunst toe.



BEKENDHEID GEVEN

1 PUBLIEK

Het KMSKA bleef ook in 2014 dichtbij met een veelheid aan projecten: *De Modernen* in de Koningin Fabiolazaal, *Het Gulden Cabinet* in het Museum Rockoxhuis, *Reünie* in Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, *Bruegelland* in het Stedelijk Museum van Lier, *Rik Wouters* in het Schepenhuis Mechelen en *Moderne kunst uit het interbellum* in FeliXart (Drogenbos). Ook dit jaar stelt het museum i.s.m. het Letterenhuis Antwerpen de Atelierflat van Jozef Peeters open voor individuele bezoekers en groepsbezoeken. In het najaar pakte het KMSKA i.s.m. BOZAR Brussel en Royal Academy of Arts London uit met het prestigeproject *Sensatie & Sensualiteit. Rubens en zijn Erfenis*. Deze locatieprojecten trokken samen 453.179 bezoekers. Laten we de O.L.V. Kathedraal buiten beschouwing, dan bezochten 145.541 personen deze locaties. Dit betekent een 6.160 bezoekers minder dan vorig jaar. Als we de cijfers van 2013 er naast leggen zien we een terugval in de bezoekerscijfers van het Rockoxhuis in vergelijking met het succesvolle startjaar 2013. De andere projecten deden het minstens even goed of zelfs beter dan in 2013.

Wie is de KMSKA-bezoeker? Enkel het eigen kassasysteem dat gebruikt wordt in de Koningin Fabiolazaal geeft meer inzicht in de bezoeker. Er bezochten 17.869 personen *De Modernen*. 67% komt uit België (84 % van de Belgische bezoekers komt uit de provincie Antwerpen), 8% uit Nederland gevolgd door buurlanden Duitsland en Frankrijk. 32 % van de bezoekers is tussen 26-59 jaar en 30% is ouder dan 60 jaar. 17% van het totaal aantal bezoekers is jonger dan 26 jaar. De tentoonstellingen *Onwaarschijnlijk echt* en *Kunst in de Grote Oorlog* doen het goed (respectievelijk 3de en 4de plaats in de rangorde van de exporeeks, net na *Rondom Permeke* en *Hoogtepunten*). De Museumnacht blijft een belangrijk evenement om de bekendheid van de Koningin Fabiolazaal lokaal te vergroten. Dit jaar was het campagnebeeld met *Bertha van Antwerpen* het uitgangspunt voor het uitwerken van het programma. 1.381 bezochten die avond de tentoonstelling.



2 EDUCATIE

In 2014 bood het KMSKA educatieve activiteiten aan bij 6 tentoonstellingsprojecten op locatie: *De Modernen* in de Koningin Fabiolazaal, *Het Gulden Cabinet* in Museum Rockoxhuis, *Reünie* in de Kathedraal, *Breuggeland* in het Stedelijk Museum in Lier, *Rubens en zijn erfenis* in BOZAR en de atelierflat van Jozef Peeters in Antwerpen. Dit gebeurde in diverse vormen, in overleg met de collega's ter plaatse en op maat van verschillende doelgroepen: rondleidingen voor (school)groepen of voor individuele bezoekers, ateliers voor schoolgroepen of voor kinderen tijdens vakanties, kijk- en doeboekjes en activiteiten voor gezinnen en rondleidingen voor blinden en slechtzienden.

2014 startte met een uniek co-creatief project in de reeks *De Modernen*. Jongbloed!, de jongerenploeg van het museum, werkte na de tentoonstelling *Duo's* een eigen concept uit voor de tentoonstelling *Duo's II*, met werken van het KMSKA en de provincie Antwerpen.

Jongbloed!

Jongbloed!, de jongerencrew van het KMSKA, organiseerde afgelopen jaren vooral jongeren-nocturnes, speciale interventies in tentoonstellingen, of ontwikkelde creatieve atelierprojecten en ongewone bezoekersgidsen, maar tijdens een brainstorm groeide het idee om zelf eens een tentoonstelling op te zetten, van conceptvorming tot evaluatie. Die kans gaf het KMSKA de jongeren graag. Het is een unicum in de museumgeschiedenis dat een groep jonge leken de gelegenheid kreeg om zelf curator te zijn.

Jongbloed! ging aan de slag met kunstwerken uit de expo *De Modernen. Duo's*, waarbij de curatoren duo's toonden van kunstwerken uit de collectie van het KMSKA en van de Provincie Antwerpen. Jongbloed! gooide het over een hele andere boeg.

In een intensief voorbereidingstraject tekenden de jongeren de krijtlijnen uit voor hun eigen tentoonstelling. Een selectie maken uit die grote kunstcollecties was geen gemakkelijke opdracht. De overvloed aan werken en mogelijke invalshoeken overvielen de jongeren, maar inspireerden hen uiteindelijk ook tot hun centrale thema: de overvloed aan beelden en prikkels in de 21ste eeuw. Iedereen wordt vandaag overspoeld door informatie via het web, televisie, Facebook of Twitter. Het is onmogelijk om dagelijks al die informatie te verwerken. Kunstenaar Denmark is al sinds de jaren 1970 met dat thema bezig. De jongeren kozen zijn kunstwerk *Dode letters* (collectie Provincie Antwerpen) dan ook als inspiratiebron en uitgangspunt. In vier verschillend ingerichte museumzalen bood Jongbloed! de bezoekers evenveel mogelijke manieren aan om met de dagelijkse informatiestroom om te gaan. Door

de verschillende kamers in de tentoonstelling te doorlopen, kon de bezoeker zelf reflecteren over hoe hij (het liefst) omgaat met de grote hoeveelheid aan informatie. Van een kamer die tot de nok gevuld is met kunstwerken tot een zaal met slechts twee schilderijtjes als tegengewicht voor die informatielawine.

Jongbloed! schonk bewust ook veel aandacht aan de **bemiddeling** bij de tentoonstelling. De jongeren wilden vooral vragen oproepen en de bezoekers bij het onderwerp betrekken. Eén van de jongeren ontwierp 12 verschillende postkaarten die, telkens aan de hand van één kunstwerk, vragen stelden zoals 'Hoe ga jij om met de immense informatiestroom?' en 'Wat drukt voor jou rust uit?'. Deze kaarten gaven de bezoeker stof tot nadenken tijdens hun museumbezoek. In de publieksruimte in de laatste tentoonstellingszaal was een interactieve muur waar bezoekers hun reacties konden achterlaten. Mensen konden er tekenen of schrijven, een stickertje kleven op de plattegrond bij hun favoriete zaal of rustig snuisteren in de boekenhoek. In deze publieksruimte organiseerde Jongbloed! ook lezingen en debatten, concerten en workshops. Jongbloed! gaf zelf rondleidingen in de expo en initieerde yogalessen tussen de kunstwerken.

Voor de jongeren was het een unieke en leerrijke ervaring, voor het museum eveneens een geslaagd experiment. In de toekomst wil het museum ook ruimte bieden aan andere stemmen dan die van de museumcuratoren en aan nieuwe concepten en ontraditionele opstellingen. Tot slot reageerden ook het publiek en de pers enthousiast. De expo werd door bezoekers als een volwaardige KMSKA-expo ervaren en de



publieksruimte bleek een groot succes. Bij afloop van de tentoonstelling hingen maar liefst 753 getekende en beschreven kaartjes aan de interactieve muur en leverden 1230 bezoekers hun bijdrage aan de plattegrond. Kortom, voor alle partijen een zeer geslaagd project.

Jongbloed! werkte voor **Museumnacht** ook een muziek- en woordperformance uit met bekende dichters en muzikanten in de tentoonstelling *Onwaarschijnlijk echt. Magisch realisme en nieuwe zakelijkheid.*

Naast jongeren zette het museum ook extra in op volgende doelgroepen:

Gezinnen

Naast het aanbieden van kijk- en doeboekjes bij de tentoonstellingen in de Koningin Fabiolazaal en het Rockoxhuis, nam het museum ook deel aan evenementen om musea bij gezinnen met kinderen te promoten: **Krokuskriebels** en de **Kunstendag voor Kinderen**.

Tijdens de herfstvakantie werden vakantieateliers georganiseerd in samenwerking met de **buitenschoolse opvang** van stad Antwerpen, om een zo divers mogelijk publiek te kunnen ontvangen. In plaats van in de opvang te blijven bezochten de kinderen elke dag een ander museum in Antwerpen, waaronder het Rockoxhuis. In de opvang bouwden ze een eigen museum, dat ze op vrijdag aan hun ouders toonden.

Kansarmen

Het museum onderhield in 2014 een fijne samenwerking met **centrum Kauwenberg** (vereniging waar armen het woord nemen). De kinderwerking van het centrum bezocht de tentoonstelling *Duo's* en voegde aan een zelf gekozen duo een eigen kunstwerk toe. Hun creaties werden in de tentoonstelling aan hun ouders getoond, inclusief feestelijke receptie.

Voor het tekenfestival **The Big Draw** daagde Jongbloed! de bezoekers van *Het Gulden Cabinet* met een filmpje uit om een hedendaags stilleven te tekenen.

Een nieuwe ploeg Jongbloeders sloot 2014 af met een **nocturne in BOZAR**. In de tentoonstelling *Sensatie en sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* zorgden ze bij elk thema in de tentoonstelling voor verrassende confrontaties met hedendaagse beeldcultuur.

Anderstalige nieuwkomers

Het KMSKA wil een open huis zijn voor anderstalige nieuwkomers. Het heeft de voorbije jaren expertise opgebouwd in aangepaste rondleidingen voor bezoekers die nog niet goed Nederlands spreken.

De kinderen van de **Zomerschool** keken naar en praatten over de portretten in *Onwaarschijnlijk echt*. Door vervolgens een zelfportret te schilderen maakten ze zich een nieuwe woordenschat eigen.

Het museum nodigde opnieuw jongeren uit **OKAN-klassen** uit om aan de hand van kijk- en doeopdrachten samen kunst te ontdekken.

In 2014 wilde het museum deze ervaring doortrekken naar anderstalige volwassenen. Cursisten **NT2** (Nederlands Tweede Taal) werden uitgenodigd om samen met een schrijfdocent een persoonlijk verhaal op te tekenen bij een kunstwerk in de tentoonstelling *Kunst in de Grote Oorlog*.



In de tentoonstelling **De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog** in de Koningin Fabiolazaal speelt het (persoonlijke) verhaal van de schilder of schrijver een grote rol. Dit gegeven leek de perfecte aanleiding om eens te polsen bij onze bezoekers hoe zij de tentoonstelling beleven. Het project **Mijn Verhaal** was geboren.

Ik wilde al langer 'iets' doen met de volwassen bezoeker dat past in de visie van het **constructivistisch museum**. Dit is een museum waar het publiek centraal staat en waarbij de educatieve programma's inspelen op de ervaringen van de bezoekers. Als deze bezoekers kinderen of jongeren zijn ligt een constructivistische benadering min of meer voor de hand. Bij de groep volwassenen is dit minder evident, en stuit een meer ervaringsgerichte aanpak vaak op weerstand.

Om een geschikte invulling te geven aan een ervaringsgericht aanbod voor volwassenen heb ik onderzocht wat leer- en museumexperts hierover zeggen. Al vrij snel kwam ik op de methodiek van **verhalen vertellen**. Om een start te maken met deze methodiek hebben we binnen het team educatie besloten om aan de slag te gaan met een aantal klassen **NT2**. Dit zijn klassen 'Nederlands als tweede taal'. Door aan de slag te gaan met deze doelgroep komt er bij de *ontsluiting van de museumcollectie* een tweede aspect kijken: het *stimuleren van taal*, het omzetten van een ervaring in woorden. Hiermee spelen we in op de steeds grotere **diversiteit** in onze samenleving. Een diversiteit die vraagt om andere benaderingen van educatie omdat oude werkvormen mensen niet aanspreken of niet aansluiten op verwachtingen.

In het **Huis van het Nederlands** vonden we een eerste lijnverbinding om kandidaten te werven. Bij het verkennende gesprek bleek dat ook de stad Antwerpen bezig is met de methodiek van verhalen vertellen om lessen Nederlands voor nieuwkomers meer diepgang te geven. Het enthousiasme om samen te werken was dus meteen erg groot. In mei 2015 staat er een **groot vertelfestival** op het programma van het Huis van het Nederlands waarbij we met het museumproject wellicht kunnen aansluiten.

Om *Mijn verhaal* te begeleiden en een methodiek rond verhalen vertellen uit te schrijven heb ik museumgids en schrijfdocente **Barbara Van den Eynde** aangesproken. Zij heeft een grote expertise op het gebied van werken met anderstaligen en daarbij weet ze als geen ander welke input nodig is om mensen te begeleiden tot het schrijven (of vertellen) van verhalen.

De opzet van het traject was bewust eenvoudig en we wilden geen zware focus op een vooropgesteld eindresultaat. Om een methodiek uit te werken zijn aandacht voor het proces en een zelfkritische houding belangrijk: Barbara en ik hebben dan ook steeds bekeken waarom een bepaalde aanpak wel of niet werkt en hoe we in het proces konden bijsturen. In totaal volgden een 60-tal volwassenen **NT2** uit 5 verschillende klassen van **LBC volwassenenonderwijs** een interactieve rondleiding waarin de deelnemers een start konden maken om zelf tot een verhaal te komen. Barbara is dan in elke klas verder gaan begeleiden, waarna **18 deelnemers** overbleven die door feedback via mail hun verhaal hebben afgewerkt.

Een aantal van deze verhalen is **gepubliceerd** op de blog van het museum en het Huis van het Nederlands.

Onverwacht kwam er een mooie afsluiter door een actie van **Music for Life** waarbij radiostem Hilde Mertens haar stem ter beschikking stelde voor het goede doel door de verhalen van *Mijn verhaal* voor te lezen bij de werken in het museum voor het aanwezige publiek.

We hebben gemerkt dat de methodiek verhalen vertellen zeer waardevol en motiverend is voor de doelgroep **NT2** omdat de deelnemers hun persoonlijke ervaringen kwijt kunnen, op een ongedwongen manier kennis maken met de museumcollectie en tegelijkertijd een prachtige leerkans krijgen om de Nederlandse taal te verwerven of te verfijnen. Barbara en ik willen nu verder onderzoeken hoe we de methodiek kunnen aanscherpen voor minder taalvaardige groepen en hoe we leerkrachten **NT2** zelfstandig kunnen laten verder werken in de klas na een interactief museumbezoek.

De bezoekers die het live voorleesmoment in het museum bijwoonden lieten verstaan dat deze creatieve invalshoek om een museum te bezoeken zeker ook succes zal hebben bij 'gewone' volwassen bezoekers. Verder is het live voorlezen van de resultaten bij de werken voor bezoekers een zeer aangename ervaring. Het brengt rust en onderbreekt de informatiestroom die op de bezoeker afkomt. *Last but not least* liet een aantal collega's uit andere musea weten dat ze graag in de toekomst de **interactieve rondleidingen Verhalen Vertellen** zouden volgen, sommigen suggereerden ook een uitwisselingsmoment in het KMSKA.

Babette Coijmans,
medewerker Educatie



Lieve Nel,

*Wanneer kom je naar Nederland?
Ik mis je.*

Gisteren had ik een nachtmerrie. Ik werd badend in het zweet wakker en in mijn ogen had ik tranen... ik had het koud. Wanneer kom je naar hier? Vroeger, toen ik klein was, dacht ik dat nachtmerries zwart-wit waren, stil, zoals een gat... Maar nu, nu na de oorlog hebben ze sterke kleuren, veel lawaai...

*Nel, wanneer kom je bij me?
Gisterenavond was ik alleen, in het donker en zag ik een prachtig en groen landschap, maar ineens waren er rode vogels die schreeuwden.*

Nel, Nel, ik voelde een grote angst, een grote pijn. Wat vreselijk! Ik voelde water, iets vloeibaar op mijn gezicht, maar het was geen water, het was bloed... Het hele landschap was bevekt met bloed... de aarde, de hemel; rood, oranje, paars, bruin... bruin, het droge bloed van mijn broers.

Nel, kom naar huis.

Ik ben alleen in deze nachtmerrie. Ik vlucht voor de oorlog, maar hij slaapt naast me en ik luister naar zijn kreten. De oorlog leeft, hij woont in me.

Nel, ik wil jouw kleuren, ik wil jouw stem horen.

Kom.

Liefs, Rik

Rita Fonseca,
leerkracht Portugees uit Portugal,
bij *Zittende vrouw* van Rik Wouters



Leerkrachten

Het KMSKA sloot in 2014 aan bij verschillende initiatieven om leerkrachten warm te maken voor een schoolbezoek: **Cultuurkuur.be**, een cultuureducatieve trip advisor gelanceerd door CANON Cultuurcel en Cultuurnet Vlaanderen, de **verwenweken voor leerkrachten** in stad Antwerpen, en een **lerarendag van Klasse** over de Grote Oorlog. Het museum stuurde direct mailings, digitaal en per post, naar leerkrachten om hen te informeren over het aanbod tijdens de sluiting.

Naast het werken op de gastlocaties onderzocht het team educatie wat de mogelijkheden zijn van een **serious game** in het museum als leeromgeving. Games worden namelijk meer en meer toegepast in leersituaties. Spelen is een fijne en intense activiteit waarbij uitdaging, experimenteren, ontdekken, herkennen en verbinden steeds maar weer terugkomt. Het museum zal dit verder onderzoeken in functie van de heropening in 2019.

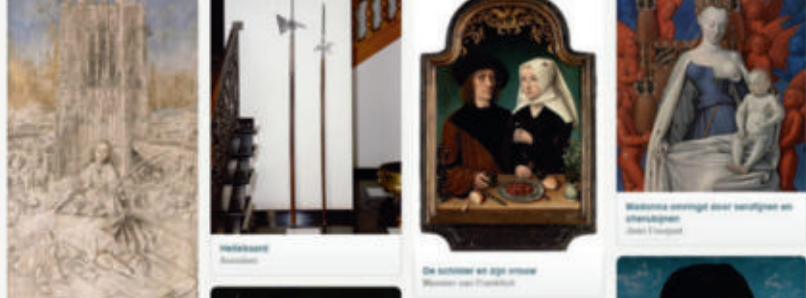
Samen met FARO en stad Antwerpen werd het vormingstraject '**Musea in dialoog**' voortgezet om gidsen en publiekswerkers tools aan te reiken om een hyperdivers publiek te ontvangen. Het KMSKA was co-organisator van een werkbezoek aan het Van Abbemuseum in Eindhoven, een museumleermarathon in vier Antwerpse musea en een lezing over superdiversiteit door Dirk Geldof.

Als lid van **ACCE**, een overlegplatform over cultuureducatie van het departement CJSM, was het KMSKA betrokken bij de ontwikkeling/testen van een online toolkit om je educatief aanbod te analyseren. Na de lancering in het najaar ging het team educatie met de toolkit aan de slag om het aanbod stapsgewijs door te lichten met het oog op een vernieuwd educatief aanbod bij de heropening in 2019.

Cijfers educatieve activiteiten

	2014			2013		
	#ACTIVITEITEN	#DEELNEMERS	GEM. #DEELNEMERS PER ACTIVITEIT	#ACTIVITEITEN	#DEELNEMERS	GEM. #DEELNEMERS PER ACTIVITEIT
EDUCatieve ACTIVITEITEN KMSKA IN DE KONINGIN FABIOLA ZAAL						
Kleutermenu's	34	510	15,00	34	476	14,00
Ateliers voor groepen Basisonderwijs				16	249	15,56
Ateliers voor groepen Verenigingen				4	60	15,00
Ateliers voor groepen OKAN				5	75	15,00
Ateliers voor individuele Kinderen van 5 tot 7 jaar				11	63	5,73
Ateliers voor individuele Kinderen van 8 tot 12 jaar				5	54	10,80
Ateliers voor individuele Jongeren van 12 tot 16 jaar				1	3	3,00
Lessen voor groepen Middelbaar Onderwijs	22	440	20,00	11	200	18,18
Lessen voor groepen OKAN	10	150	15,00	7	105	15,00
Rondleidingen voor groepen Lager onderwijs	16	240	15,00	16	240	15,00
Rondleidingen voor groepen Middelbaar onderwijs	1	15	15,00	3	48	16,00
Rondleidingen voor groepen OKAN	14	210	15,00	1	15	15,00
Rondleidingen voor groepen Verenigingen	88	1.680	19,09	105	2.081	19,82
Rondleidingen voor individuele bezoekers Instapronleidingen	11	125	11,36	20	141	7,05
Rondleidingen voor individuele bezoekers Families	6	78	13,00	4	38	9,50
Rondleidingen voor individuele bezoekers Blind en slechtzienden	2	11	5,50	5	42	8,40
TOTAAL	212	3.539	16,69	248	3.890	15,69
EDUCatieve ACTIVITEITEN KMSKA IN HET MUSEUM ROCKOXHUIS						
Ateliers voor groepen Basisonderwijs	35	525	15,00	70	1.081	15,44
Ateliers voor groepen Verenigingen	10	150	15,00	15	225	15,00
Ateliers voor individuele Kinderen van 5 tot 7 jaar	2	14	7,00	3	35	11,67
Ateliers voor individuele Kinderen van 8 tot 12 jaar	3	25	8,33	7	82	11,71
Lessen voor groepen Middelbaar onderwijs	39	780	20,00	37	663	17,92
RockoxFeest!	27	398	14,74			
Rondleidingen groepen Middelbaar onderwijs	16	320	20,00	3	60	20,00
Rondleidingen voor groepen Verenigingen	188	3720	19,79	325	6.353	19,55
Rondleidingen voor individuele bezoekers Instapronleidingen	4	60	15,00	8	115	14,38
Rondleidingen voor individuele bezoekers Familierondleidingen	5	36	7,20	3	16	5,33
Rondleidingen voor individuelen bezoekers Blinden en slechtzienden	3	14	4,67	2	25	12,50
TOTAAL	335	6087	18,17	473	8.655	18,30
EDUCatieve ACTIVITEITEN KMSKA IN DE KATHEDRAAL						
Ateliers voor individuele Kinderen van 5 tot 12 jaar	2	24	12,00	6	38	6,33
Rondleidingen voor groepen Middelbaar onderwijs	2	40	20,00	2	40	20,00
Rondleidingen voor groepen Verenigingen	4	80	20,00	6	130	21,67
Andere activiteiten						
TOTAAL	8	144	18,00	14	208	14,86

	2014			2013		
	#ACTIVITEITEN	#DEELNEMERS	GEM. #DEELNEMERS PER ACTIVITEIT	#ACTIVITEITEN	#DEELNEMERS	GEM. #DEELNEMERS PER ACTIVITEIT
EDUCatieve ACTIVITEITEN KMSKA IN ATELIERFLAT JOZEF PEETERS						
Rondleidingen voor groepen Verenigingen	37	370	10,00	21	205	9,76
Rondleidingen voor individuele bezoekers	53	530	10,00	33	250	7,58
TOTAAL	90	900	10,00	54	455	8,43
EDUCatieve ACTIVITEITEN KMSKA IN BREUGELLAND, LIER						
Ateliers voor groepen Basisonderwijs	4	88	22,00	2	40	20,00
Rondleidingen voor groepen Basisonderwijs	28	425	15,18	7	110	15,71
Rondleidingen groepen Middelbaar onderwijs	3	60	20,00			
TOTAAL	35	375	10,71	9	150	16,67
ACTIVITEITEN IN SCHOLEN						
TOTAAL	19	267	14,05	7	110	15,71
ACTIVITEITEN IN HET TROPISCH INSTITUUT = LEZINGEN OP ZONDAG						
TOTAAL	7	776	110,86	6	680	113,33
ACTIVITEITEN IN HET MAS EN SCHEPENHUIS MECHELEN						
TOTAAL				1	10	10,00
TOTAAL	706	12.286	17,40	812	14.158	17,44



3 DIGITALE COMMUNICATIE

Website

In vergelijking met 2013 kunnen we spreken van een daling van het aantal bezoekers met 4.255 en het aantal bezoeken met 6.897. Een mogelijke reden daarvoor is dat de website - die dateert van 2010 - niet aan de (mobiele) verwachtingen van de surfer van 2014 voldoet, waardoor die misschien geen herhaalbezoek zal brengen aan www.kmska.be. Daarnaast zet het KMSKA in op tal van kanalen, die soms los staan van de museumwebsite (de blog, accounts op sociale mediakanalen,...). Een responsieve website die al deze online activiteiten bundelt is een must voor de toekomst, al zou een beperkte mobiele toegankelijkheid van de belangrijkste pagina's met bezoek- en tentoonstellingsinfo dit probleem nu al kunnen verhelpen.

Een analyse van de populairste websitepagina's toont twee homepages en drie landingspagina's in de top-5. We kunnen daaruit afleiden dat bezoekers in eerste instantie gebruik maken van de website om praktische details met betrekking tot hun bezoek aan een tentoonstelling op te zoeken.

Webapplicatie

In 2014 vulde het KMSKA de responsieve webapplicatie www.hetguldenecabinet.be verder aan. Dit naar aanleiding van de focustentoonstellingen rond de *Heilige Hiëronymus* en *Papegaai*. Wat opvalt is dat de pagina's rond de focusexpo's opvallend minder bezoekers trekken. Volgens Google Analytics was de pagina rond de expo over *Hiëronymus* goed voor 435 paginaweergaven, eind 2014 hadden slechts 193 personen de pagina rond de expo over de *Papegaai* bezocht. Die focusexpo ging uiteraard wel pas begin november van start. Er werd dan ook beslist om de focustentoonstellingen niet langer op te nemen in de webapplicatie.

Ondanks het feit dat de webapplicatie responsief is en zich dus aanpast aan de grootte van het scherm waarmee het bekeken wordt, bezocht het merendeel van de bezoekers de applicatie via een desktop (72,25%). 22,22% bekeek de applicatie via een tablet waarbij de Samsung Galaxy Tab (ter plaatse aanwezig ter ontleening) het populairste toestel was (40,88%). 5,53% bekeek de applicatie met een smartphone waarbij de iPhone met 11,21% het populairste toestel was.

2014 2013

www.kmska.be

Algemeen

Unieke bezoekers	109.786	114.041
Aantal bezoeken	140.294	147.191
Nieuwe bezoekers	75,70%	74,80%
Terugkerende bezoekers	24,30%	25,20%
Gemiddeld # pagina's	3,24	3,24
Gemiddelde lengte bezoek in min.	02:03	02:01

Populairste pagina's # paginaweergaves

1. Homepage NL	60.502	69.519
2. Landingspagina 'Bezoeken'	16.757	18.035
3. Homepage EN	16.375	15.334
4. Landingspagina 'Tentoonstellingen'	13.620	14.498
5. Landingspagina 'Collectie'	12.219	14.142

Bezoeken met mobiele toestellen

Algemeen	31.264	22.723
Tablet	17.545	13.993
waarvan iPad	14.360	12.172
Smartphones	13.719	8.730
waarvan iPhone	7.424	2.522

Doorverwijzing

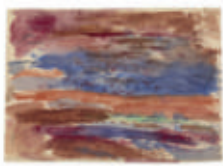
1. Via Google	69,94%	66,44%
2. Via een verwijzende website	12,86%	
3. Op eigen houtje	11,47%	13,89%

Afkomst bezoekers

1. België	57,07%	70,95%
2. Nederland	15,79%	12,97%
3. Frankrijk	7,11%	1,72%
4. Verenigde Staten	4,04%	3,91%
5. Duitsland	2,52%	2,02%

www.hetguldenecabinet.be

Unieke bezoekers	5.708	7.267
Aantal bezoeken	8.100	11.544
Gemiddeld # pagina's	6,58	9,96
Gemiddelde lengte bezoek in min.	04:01	06:36



Mijn verhaal in Kunst in de Grote Oorlog, deel 1: brief aan Nel Wouters

De Koninklijke Federale Academie van de Beeldende Kunsten
Binnen de Koninklijke Academie van België, Brussel



Digitale communicatie in cijfers:

	2014	2013
Blog		
# blogberichten	83	83
# paginaweergaven	34.213	31.760
Doorverwijzing	1. Google 2. Facebook 3. Twitter	1. Facebook 2. www.kmska.be 3. Twitter
Afkomst bezoekers	1. België (81%) 2. Nederland (10%) 3. VS (3%)	1. België 2. Nederland 3. Frankrijk
Facebook		
# Facebookfans	7.834	6.352
Gemiddelde fanaangroei/maand	124	178
FACEBOOKPAGINA JONGBLOED!		
# Facebookfans	1.126	860
Gemiddelde fanaangroei/maand	22	
Twitter		
# followers	2.031	1.553
YouTube filmpjes		
# unieke weergaven	9.179	11.386
Nieuwsbrieven		
VERSTUURD		
# nieuwsbrieven algemeen	20	13
# nieuwsbrieven onderwijs	5	6
# nieuwsbrieven jongeren	7	5
BEREIK # PERSONEN		
Nieuwsbrieven algemeen	40.533	21.981
Nieuwsbrieven onderwijs	2.783	2.647
Nieuwsbrieven jongeren	2.019	1.518
# PERSONEN DIE EEN LINK AANKLIKTE		
Nieuwsbrieven algemeen	15%	18%
Nieuwsbrieven onderwijs	7%	16%
Nieuwsbrieven jongeren	10%	10%

Blog

In 2014 kwamen op de digitale communicatiekanalen van het museum tal van nieuwe stemmen aan bod. Verschillende curatoren schreven voor het eerst met vaste regelmaat blogberichten bij hun tentoonstellingen. Ook gastbloggers uit andere sectoren of instellingen leverden geregeld content aan. Dit gebeurde vooral in het kader van de expo's *Duo's 2* en *Kunst in de Grootte Oorlog*. De onderzoekers van het Ensor Research Project leverden eveneens tal van berichten aan, gebaseerd op de onderzoeksartikels die ze op de website publiceerden. Tot slot schreef de verantwoordelijke van de museumbibliotheek enkele berichten rond de kunstenaarsboeken van het KMSKA, dat naar aanleiding van het crowdfundingproject dat werd opgestart om de restauratie van die boeken te financieren.

De drukst bezochte maanden in 2014 waren februari – toen Jongbloed! wekelijks blogde over de expo *Duo's 2* - en augustus – de maand van de werfbezoeken. De drukste dag was 1 februari met 983 paginaweergaves van het blogbericht *The making of Duo's 2. Zo bouw je een tentoonstelling*.

Facebook

Op zijn **Facebookpagina** post het museum o.a. links naar blogberichten, foto's en video's over de verbouwingen en evenementen. Daarnaast zijn er ook digitale galerijen met inzendingen van bv. tekenwedstrijden of publieksbevragingen.

FACEBOOKPAGINA VRIENDEN VAN HET KMSKA

Verder startten ook de Vrienden van het KMSKA een eigen Facebookpagina op om hun activiteiten te promoten. Die ging op 26 maart 2014 online en bereikt sindsdien 81 fans. Dat is geen stormloop, maar de pagina richt zich nu dan ook specifiek op de Vrienden met een Facebookaccount.

Youtube

Op het Youtubekanaal van het KMSKA toont het museum o.a. filmpjes over de verbouwingen. Die kunnen vervolgens via andere sociale mediakanalen en op de website van het museum verspreid worden. In 2014 plaatste het KMSKA 10 filmpjes op Youtube (4 gemaakt door externe filmmakers en 6 zelfgemaakte filmpjes).

Toplijstjes

FACEBOOK

Naast het aantal fans is ook het bereik van de berichten van groot belang. De populairste berichten qua bereik waren:

1. de link naar de website van jobpunt waarop de vacature voor de nieuwe directeur van het KMSKA gepubliceerd was = 3.222 mensen bereikt
2. de link naar een blogbericht over de museummedewerkers die in dialoog gaan over James Ensor naar aanleiding van het Ensor Research Project = 1.874 mensen bereikt
3. de link naar een blogbericht over de soundtrack bij *Sensatie en Sensualiteit* = 1.659 mensen bereikt

Op de pagina van Jongbloed! waren de populairste berichten:

1. een fotoalbum met de foto's van de junglephotobooth op Studay = 4.944 mensen bereikt
2. een bericht waarin Jongbloed! een oproep doet voor nieuwe leden = 1.893 mensen bereikt
3. een fotoalbum bij het slotfeest dat Jongbloed! organiseerde bij *Duo's 2* = 1.736 mensen bereikt

YOUTUBE

De populairste filmpjes van 2014 waren:

1. *Dit is Nicolaas Rockox*, uit 2013, 2.054 nieuwe weergaven = 6.305 in het totaal. *Dit is Nicolaas Rockox* was in 2013 ook al het populairste filmpje.
2. *Origami voor beginners*, uit 2012, 1.794 nieuwe weergaven = 5.968 in het totaal
3. *Bezoek de museumwerf*, uit 2014, 1.277 nieuwe weergaven

ISSUU

De populairste bestanden waren

1. Zaal Z 10 = 546 leessessies, 4.750 impressies
2. de bezoekersgids bij *Onwaarschijnlijk echt* = 365 leessessies, 2.920 impressies
3. de bezoekersgids bij *Kunst in de Grootte Oorlog* = 308 leessessies, 5.262 impressies

ISSUU

Ook in 2014 gebruikte het KMSKA ISSUU om museumpublicaties online doorbladerbaar te maken. Het publiceerde daarbij 10 bestanden, waaronder 4 nummers van Zaal Z en bezoekersgidsen en kijk- en doeboekjes bij de expo's van het museum op gastlocaties.

Twitter

De focus van de Twitterfeed van het museum ligt op het laatste nieuws rond het museum. We delen we er in eerste instantie links naar berichten die op de blog of website verschijnen en foto's. Als er iets nieuws op één van de digitale kanalen van het museum verschijnt, komt dat ook meteen op Twitter. Daarnaast gebruikt het museum de site ook als tool voor live verslaggeving tijdens evenementen en belangrijke momenten van de verbouwing van het museum en om online mee te luisteren naar wat er over het KMSKA en zijn tentoonstellingen gezegd wordt. Daarnaast houden we in de gaten wat er op internationaal museumgebied verschijnt.

Instagram

Naar aanleiding van de bezoekenmomenten aan de museumwerf maakte het KMSKA een instagramaccount aan. Dit omdat we de bezoekers actief wilden betrekken bij de online communicatie over de bezoekenmomenten. We

spoorden hen aan om foto's die ze ter plekken maakte te posten met de #kmskawerf en gingen een samenwerking aan met Instantwerpen. Enkele prominente instagrammers werden uitgenodigd op de persconferentie om de #kmskawerf te lanceren. Deze mensen hadden al tal van volgers op het sociale mediakanaal waardoor we meteen een heleboel nieuwe potentiële volgers konden bereiken. In 2015 zal het KMSKA zijn instagramaccount verder uitbreiden en het gebruik van zijn Flickr-account proportioneel afbouwen.

Pinterest en Spotify

In 2014 experimenteerde het museum verder met Pinterest voor de expo Onwaarschijnlijk echt en met afspeellijsten op Spotify voor de expo's *Duo's 2*, *Onwaarschijnlijk echt* en *Sensatie & Sensualiteit*.

Verbouwingen

De online communicatie rond de verbouwingen focuste voornamelijk op de bezoekenmomenten aan de museumwerf. Daarbij werd het publiek zelfs onderdeel van het online communicatieplan. We riepen de bezoekers van de werf immers actief op om hun impressies bij het bezoek te delen met de vermelding #kmskawerf. Daardoor kregen we een zicht op hoe zij hun bezoek beleefden en konden we tegelijkertijd nog meer mensen online bereiken.

4 PERS

Ondanks de sluiting voor verbouwing bleef het KMSKA in 2014 zeer aanwezig in de pers. Over o.a. de tentoonstellingen **Het Gulden Cabinet** met de presentaties *Van Patinir tot Ribera. De Heilige Hiëronymus in woord en beeld* en *Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veeren*; **De Modernen** met de focustentoonstellingen *Duo's 2, Onwaarschijnlijk echt* en *Kunst in de Grote Oorlog*; **Hoge Horizon, Bruegelland, vroeg 21ste eeuw; Reünie; Rik Wouters** en tot slot over de prestigieuze tentoonstelling **Sensatie en Sensualiteit** werd uitgebreid bericht.

Voorts was er aandacht voor eigen tentoonstellingen in het buitenland: drie expo's in Rijksmuseum Twenthe (Enschede), over James Ensor in Basel, Los Angeles en Chicago, en de tentoonstellingen Rubens and his Legacy (Royal Academy, Londen, 2015), *Flemish Masterpieces from Antwerp in Mumbai* (India),

Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen van Jean Fouquet in het Prado in Madrid en de bruiklenen in de Fundacion Carlos de Amberes in dezelfde stad. Naast de educatieve projecten van het museum en deelname aan evenementen stonden ook de renovatiewerkzaamheden van het museumgebouw in de kijker. Verder kwamen ook de op pensioenstelling van museumdirecteur Paul Huvonne en de aanstelling van Manfred Sellink als hoofddirecteur-hoofdconservator uitgebreid in het nieuws.

In 2014 verschenen in totaal 613 items over het KMSKA in de geschreven pers (vs. 657 in 2013, 702 in 2012) en 63 items in de audiovisuele media (vs. 57 in 2013; 29 in 2012).

Over de tentoonstellingen in het binnenland verschenen 483 items en over de tentoonstellingen in het buitenland 67.

"Sensatie en Sensualiteit kan je gerust een huzarenstuk noemen, zowel wat het concept als wat de bijeengebrachte bruiklenen betreft."

Jan Van Hove, De Standaard

...

"Wat een lef om met zo'n groot kunstenaar als Rubens een transhistorische presentatie van dit formaat te maken."

Wieteke van Zeill, De Volkskrant over Sensatie en Sensualiteit

...

"De bruikleen van de *Madonna* van Jean Fouquet aan het Prado is ... een uitstekend visitekaartje voor het Antwerpse museum."

[www.deredactie .be](http://www.deredactie.be)

Aandacht voor het KMSKA in de pers in 2014:

	GESCHREVEN MEDIA	AUDIO-VISUELE MEDIA	TOTAAL
TENTOONSTELLINGEN BINNENLAND			
Het Gulden Cabinet	40	1	41
Focus Papegaaï	21	2	23
Focus Hiëronymus	51	1	52
Focus Ortelius (aankondiging 2015)	1		1
De Modernen. Duo's 2	36	2	38
De Modernen. Onwaarschijnlijk Echt	51		51
De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog	51	4	55
Reünie	21		21
Atelierflat Peeters	5		5
Happy Birthday dear Academie	6		6
Rik Wouters. Hoogtepunten	34		34
Bruegelland. Hoge Horizon	30	4	34
Sensatie en Sensualiteit	136	29	165
KMSKA IN HET BUITENLAND			
Rijksmuseum Twenthe: Permeke	2		2
Rijksmuseum Twenthe: Barok	20	1	21
Rijksmuseum Twenthe: Vlaamse Primitieven	10	4	14
James Ensor (Basel, Los Angeles, Chicago)	8	2	10
Masterpieces from Antwerp - Mumbai	3		3
Rubens and his Legacy - Londen (aankondiging)	2		2
Fouquet - Madrid	17	1	18
Bruiklenen in Carlos de Amberes - Madrid	5		5
Paul Huvenne met pensioen	6	3	9
Aanstelling Manfred Sellink tot nieuwe directeur	24	2	26
Renovatiewerken (incl. werfbezoeken)	27	5	33
	607	61	668

5 PUBLICATIES



SENSATIE EN SENSUALITEIT RUBENS EN ZIJN ERFENIS

Nico Van Hout & Cecila Treves

BOZAR Books en Mercatorfonds

Peter Paul Rubens (1577-1640), hofschilder met Europese faam, maakte een synthese van de nuances en paradoxen van zijn tijd. Zijn scheppingen vormden een bron van inspiratie voor tal van kunstenaars, dit tot in de 20ste eeuw. BOZAR dook samen met het KMSKA opnieuw in zijn oeuvre. De thema's Geweld, Macht, Lust, Religie, Elegantie en Poëzie werden aangekaart in werken van de meester en zijn erfgenamen. De catalogus presenteert onder meer doeken van Van Dyck, Gainsborough en Delacroix en etsen van Rembrandt en Picasso, die vaak 'de Rubens van de twintigste eeuw' wordt genoemd.



SENSATIE EN SENSUALITEIT RUBENS EN ZIJN ERFENIS

Paul Huvenne,
Nanny Schrijvers &
Katharina Van Cauteren

Themanummer OKV

Rubens bracht Vlaanderen naar de wereldtop van de schilderkunst. Hij was een eigenzinnige vakman en zette scènes neer vol geweld en wellust, maar ook met compassie en elegantie. Die thema's inspireerden vele eeuwen de kunstenaars na hem, overal ter wereld. In een unieke tentoonstelling van de Royal Academy of Arts in Londen, samen met het KMSKA en BOZAR maakten we opnieuw kennis met het duurzame oeuvre van dit ontombare genie en dat van zijn erfgenamen. We ontdekken in dit OKV-nummer ook doeken van Van Dyck, Watteau, Delacroix, Manet tot Kokoschka, naast etsen van Rembrandt en Picasso.



DE EEUW DER VLAAMSE PRIMITIEVEN

Paul Vandenbroeck

BAI Publishers

Met 152 schilderijen bezit het KMSKA de grootste collectie Vlaamse Primitieven in Vlaanderen.

In deze publicatie wordt een overzicht gegeven van de 'pre-eckiaanse' schilderkunst tot enkele hoogtepunten van de laat middeleeuwse schilderkunst buiten de Nederlanden.

Altaarstukken, profane kunst, kunst van vrouwelijke religieuzen, Vlaamse kunstenaars in Europa, alsook sculptuur komen aan bod. Naast religie als overkoepelend denkkader wordt de schilderkunst gesitueerd binnen een bredere context en een ruimere kijk op kunst.



Zaal Z

Het museummagazine Zaal Z geeft informatie en duiding bij de tentoonstellingen, de collecties en de onderzoeksprojecten van het KMSKA. Nieuwe foto's vanop de museumwerf krijgen een plaats in het magazine.

Zaal Z zet jaarlijks een jonge kunstenaar in de schijnwerpers: in 2013 was dat Tinus Vermeersch, in 2014 werd werk gepresenteerd van telkens een andere kunstenaar verbonden aan de tentoonstelling *Hoge Horizon, Bruegelland, vroeg 21ste eeuw*. Een interview met kunstenaars Christina Iglesias gaf inzicht in de huidige bezigheden van een kunstenaar wiens werk tot de collectie van het museum behoort. Haar *Diepe Fontein* domineert het plein voor het museumgebouw. Daarnaast verscheen er in 2014 een stuk over de gewaagde museumopstelling van het Louvrebijhuis in

Lens. In de rubriek 'Uitverkoren' kiest een bezoeker van het museum zijn favoriete werk en vertelt waarom net dat werk zijn of haar hart stal. De rubriek is het uitgangspunt voor een nieuwe tentoonstelling in de reeks van *De Modernen* in de Koningin Fabiolazaal in 2015.

Het magazine wil ook een forum bieden voor reflectie over kunst. De vaste rubriek 'Vrijspraak' laat mensen vrij aan het woord over kunst. In 2014 kwamen Damiaan De Schrijver, Majo De Saedeleer, James Ensor en Paul Claes aan bod. Onder de noemer 'Creatief met kunst' kunnen creatievelingen allerhande hun visie op kunst kwijt tijdens een lijvig interview. Dan kan dan gaan van Tim Van Steenberghe over Koen Broucke tot Bernard Dewulf. Op die manier overstijgt het magazine de context van de eigen museumcollectie.

Zaal Z telt 52 bladzijden en verschijnt 4 keer per jaar (in maart, juni, september en december) in een oplage van 4.500 exemplaren. Wie intekent ontvangt het magazine gratis per post.

**"Ik ben absoluut tegen het idee dat enkel het werk van de kunstenaar belangrijk is en zijn biografie bijzaak."
Bernard Dewulf, Zaal Z 11**

...

**"Ik ben op zich eigenlijk geen fan van Rubens, want die man runde een fabriek met assistenten en leerlingen die hij aan het werk zette. Maar er zijn een aantal werken die er geweldig uitspringen. Ken je *Het Pelsken* in het Kunsthistorisch Museum in Wenen? Dat is toch magistraal geschilderd, en duidelijk van de meester zelf."
Noël Veranneman, Zaal Z 10**

...

**"Stel je voor dat je een audiogids kon krijgen met verschillende opties: focus op geschiedenis, kunstgeschiedenis, de kunstenaar, zijn leven, zijn tijd, zijn technieken. En stel je voor dat je ook voor een woordeloos parcours kon kiezen en bij de kunstwerken de muziek van de tijd zou horen. Maar alleen als optie."
Majo De Saedeleer, Zaal Z 9**

Overige publicaties

Siska Beele

- i.s.m. Sven Van Dorst, *Een kapitaal stuk voor Antwerpen. Farasyn: een groot geval van de oude Antwerpse vischmarkt*, in Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, augustus-september 2014, nr. 4, pp. 26-29
- *Franse parade*, in Zaal Z, jaargang 3, nr.11, 2014, pp. 18-23

Koen Bulckens

Cataloguing Rubens and Rembrandt. A Closer Look at the Corpus Rubenianum and the Rembrandt Research Project, Rubensbulletin, 2014

Valérie Herremans

- *Iconographic Typology of the Southern Netherlandish Retable c. 1585-1685*, in *Machinae Spirituales Les retables baroques dans les Pays-Bas méridionaux et en Europe. Contributions à une histoire formelle du sentiment religieux au XVIIe siècle* (B. D'Hainaut-Zveny et R. Dekoninck eds), Scientia Artis 10, Brussel, 2014, pp. 105-133
- i.s.m. Joris Snaet, *Faydherbe (Fayd'herbe, Faidherbe, Fidherbe), Lucas, beeldhouwer en architect*, Nationaal Biografisch Woordenboek 21, Brussel, 2014, kol. 313-329
- *Mingling with artless crafts: the corporative context of Antwerp sculpture after 1585*, in Antwerp Royal Museum Annual, 2012 (2014), pp.123-144

Paul Huvenne (tot 31/07/2014)

- editoriaal van Rubenianum Quarterly, 2014, nummer 2
- voorwoord en de ontdekking van de werkelijkheid in *Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de ontdekking van de wereld*, Enschede, 2014, pp.11-13, 31-39
- inleiding en epiloog van *Sensatie en sensualiteit: Rubens en zijn erfenis*, Brussel, 2014, p.11, pp. 321-322
- inleiding van *Rubens and his legacy*, Londen, 2014, p. 8
- inleiding en epiloog van *Rubens und sein Vermächtnis : Inspiration für Europa*, Leipzig, 2014, p. 8, pp. 321-322

Elsje Janssen

- Acquisitions Decorative Art, in The

Rijksmuseum Bulletin, 62, 2014, nr. 2, pp. 188-213 (ism D. J. Biemond, M. Fitski, J. Van Campen, E. Sint Nicolaas, F. Diercks)

- Coordinator's Message in ICOM-CC Working Group Textiles, Newsletter, nr. 35, January 2014 pp. 1-2
- *Tapestries in the Acton Collection at Villa La Pietra / Gli arazzi della collezione Acton a Villa La Pietra*, Edited by Francesca Baldry and Helen Spande, Firenze, 2010, book review in ICOM-CC Working Group Textiles, Newsletter, nr. 35, January 2014 pp. 20-22
- *Textiles*, in Preprints ICOM-CC 17th Triennial Conference 2014 Melbourne
- *Verantwoord omgaan met erfgoed als cultureel geheugen van de samenleving. Een retrospectieve vooruitblik op behoud en beheer*, Leon Smets et al., in Faro Tijdschrift over cultureel erfgoed, 7, nr. 3, juli-september 2014, pp. 4-13
- Introduction in Rubensbulletin, 5, 2014, pp. iv-v
- Preface in Jaarboek Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen 2012, Antwerp Royal Museum Annual 2012, 2014, pp. 6-8
- Coordinator's Welcome in ICOM-CC Working Group Textiles, Newsletter, nr. 36, August 2014, pp. 1-2
- *Clair sur somber ou somber sur claire? Interprétation des motifs des damas blancs*, in *Lumières sur le blanc. Une facette de l'aventure textile*, Actes des Journées d'étude, Association Française pour l' Étude du Textile (AFET), ed. C. Coupry en F. Cousin, Saint-Maur-des-Fossés, 2014, pp. 43-49

Nanny Schrijvers

- *François Franck: duivel-doet-al in het Antwerpse kunstleven*, Zaal Z, jg. 2, nr. 7, 2013/2014, pp. 42-46
- *De Pomona's van Marini*, Zaal Z, jg. 2, nr. 7, 2013/2014, pp. 20-22
- Melchior D'hondecoeter, Vogels, notitie bij tentoonstelling *Birds of Paradise. Pluimen & Veren in de Mode*, MOMU, Antwerpen, 2014
- *Troubadours in het museum*, Zaal Z, jg. 2, nr. 8, 2014, pp. 38-41
- *Het olifantje van Bugatti*, Zaal Z, jg. 2, nr. 9, 2014, pp. 17-19
- *De Modernen. Kunst in de Grootte Oorlog*, zoekersgids
- *Jules Schmalzigaug en de Grootte Oorlog*, Zaal Z, KMSKA, jg. 2, nr. 10, 2014, pp. 29-33.

- *Jan van Eyck in Nederland*, Zaal Z, jg. 2, nr. 11, 2014, pp.26-30

Manfred Sellink (vanaf 01/12/2014)

- i.s.m. Irene Asscher-Vonk, Pieter Geelen, *The path to the future for museums* in: *Claartje Bunnik, Tried and tested partnerships*, report by the Asscher-Vonk II steering committee, Amsterdam, 2014, English, Netherlands Museum Association, Association of National Museums and Network of European Museum Organisations, pp. 5-8
- *Draagvlak en relevantie: een traditie hervinden?*, Faro, tijdschrift over cultureel erfgoed 7, Brussel, 2014, no. 1, p. 5
- *Christian Boltanski, les registres du Grand-Hornu; een monumentale installatie uit het MAC's te gast op de zolders van het Sint-Janshospitaal*, Museumbulletin Stedelijke Musea Brugge 34, 2014, no. 2, pp. 20-21
- *Haarlem en de prentkunst in de 16e eeuw, een korte inleiding*, Museumbulletin (Bulletin Stedelijke Musea Brugge) special issue *Virtuoos Maniërisme, prenten van Hendrick Goltzius uit het Groeningemuseum*, 34, 2014, pp. 6-9
- *Bruegel in detail*, 288 pp., Antwerpen, New York & Malakoff Cedex, 2014, English - Ludion Abrams, Nederlands - Ludion, Frans - Édition Hazan

Herwig Todts

- *Preface*, James Ensor. *The Temptation of Saint Anthony*, The Art Institute of Chicago & Yale University Press, 2014, pp. 14-16
- *Vive la couleur, ornement de nos noces spirituelles! De finaliteit van Ensors incoherente artistieke bedrijvigheid*, Hommage Robert Hoozee, Uitgeverij MER, Museum voor Schone Kunsten Gent, 2014
- *Gustave De Bruyne, Boomstronk (ets)*, nieuwsbrief Vrienden van het KMSKA, 2014.
- *Nicaise De Keyser leent een ooggetuigenverslag*, nieuwsbrief Vrienden van het KMSKA, 2014

Christine Van Mulders

- *Een schets van Rubens*, Zaal Z, jg. 3, nr. 10,

2014, flaptekst

- *Rubens. Works in Collaboration with Jan Bruegel I and II*, Corpus Rubenianum Ludwig Burchard, XXVII, 1, 2014, manuscript

Katharina Van Cauteren

(tot 31/10/2014)

- *Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de ontdekking van de wereld*, Enschede, 2014 (red.)
- *De ontdekking van een verdwenen wereld. De kunst van de Vlaamse primitieven in context*, in *Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de ontdekking van de wereld*, Enschede, 2014, pp.15-30
- *De ontdekking van de zichtbare wereld. Spiegels, lenzen en de kunst van het kijken*, in *Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en de ontdekking van de wereld*, Enschede, 2014, pp.71-82
- *Bedenk iedere dag dat je binnenkort zal sterven. De Heilige Hiëronymus in de kunst van de 15de tot de 18de eeuw*, in H. Vandevelde, X. Tricot en K. Van Cauteren, *Van Patinir tot Ribera. De heilige Hiëronymus in woord en beeld*, Antwerpen, 2014, pp. 37-66

Nico Van Hout

- Bezoekersgids *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis*
- *Rubens' Heilige Familie met papegaai* in *Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veeren*, pp. 9-26

Eva van Zuien

- *Rubens' Holy Family with the Parrot. Examination and Resoration*, Rubensbulletin, 2014

Paul Vandenbroeck

- *Jaarboek KMSKA 2012*
- *The Solomonic Column: A Rubenesque Motif in the Light of Tradition*, Rubensbulletin, 2014

Webartikels

Karen Bonne

- *Vingerafdrukken en duimsporen*, www.kmska.be, Ensor Research Project, 15 januari 2014
- *Het palet van Ensor*, www.kmska.be, Ensor Research Project, 19 maart 2014
- *De perfecte toets*, www.kmska.be, Ensor Research Project, 13 april 2014

Nanny Schrijvers

De verre reizen van het masker Wouse, www.kmska.be, Ensor Research Project, 17 februari 2014

Laure Mortiaux

De restauratie van de verbazing, www.kmska.be, Ensor Research Project, 13 mei 2014

Astrid Schenk (stagiaire)

Het religieuze oeuvre van James Ensor, www.kmska.be, Ensor Research Project, 13 juni 2014

Herwig Todts

Achter glas, www.kmska.be, Ensor Research Project, 13 september 2014

Valérie Herremans

- *Inventaris van barokke retabels in de Zuidelijke Nederlanden* (online catalogus Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium), Brussel, 2014
- *Embracing Brussels: Art and Culture in the Court City, 1600-1800* (L. Kelchtermans, K. Van der Stighelen and K. Brosens eds.), Turnhout, 2013, recensie in HNA Review of Books, november 2014

KMSKA Wordpress blogberichten

Siska Beele

Afscheid van Marc Mendelson, 10 januari 2014

Jongbloed!

- *Duo's 2: Information Overload*. Rosan Meijer, 24 januari 2014
- *Chaotisch, wild en zonder Photoshop! the making of Duo's 2: de affiche*, Johan Minnebo, 30 januari 2014
- *Handgeschreven. The making of Duo's 2: het lettertype*, Watcharita Aroon, 31 januari 2014
- *Ontmoet Jongbloed!*, Tineke Thielman, 14 februari 2014
- *Ruimte over ruimte*, Lize De Doncker, 17 maart 2014

Nanny Schrijvers

- *De Grote Oorlog van de broers Karel van de Woestijne (de dichter) en Gustave Van de Woestyne (de schilder)*, *De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog*, 2014
- *"In een hennenhok is slechts één haan. En*

in Antwerpen zijn er twee", *De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog*, 2014

- *Henri Victor Gabriel Le Fauconnier beïnvloedt de Belgische kunst, via Nederland*, *De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog*, 2014

An Sijsmans

Fijn weerzien met een onherkenbaar gebouw, 19 juni 2014

Herwig Todts

- *Geboren op de dag van Venus*. Ensors verjaarsdagsspeech, 14 april 2014
- *Onwaarschijnlijk echt*, 9 mei 2014
- *Wie is Bertha van Antwerpen*, 16 mei 2014
- *Een klein ja en een groot nee. Een blik op de autobiografie van Georg Grosz*, 4 juli 2014
- *Hoe de Amerikaanse professor Francis Thomas Rogier van der Weyden en James Ensor ontdekte in het KMSKA*, 14 juli 2014
- *Herman Teirlinck volgens Frits Van den Berghe*, 18 juli 2014

- Afgevoerd wegens gebrek aan onderhuids modernisme, 8 augustus 2014
- *Belgische charmeurs en Nederlandse modernisten in vollen fleur*, 27 augustus 2014

Sanne Van de Werf

BOEM Paukeslag, 5 december 2014

Beelddenken | Denkbeelden

ALBUM AMICORUM VOOR PAUL HUVENNE

Concept, samenstelling en coördinatie: Katharina Van Cauteren

Met ondersteuning van: Annick Himschoot

Realisatie druk: Vik Leyten

Inkttakeningen: Nick Andrews

Financiering: Eigen Vermogen van het KMSKA

BAI Publishers

Op 25 september 2014 verscheen het album amicorum *Beelddenken Denkbeelden* naar aanleiding van het pensioen van Paul Huvenne als administrateur-generaal van het KMSKA.

Het bevat korte bijdragen van KMSKA-medewerkers Marjolijn Barbier, Siska Beele, Koen Bulckens, Jozefien De Ceulaer, Ellen Goetstouwers, Annick Himschoot, Elsje Jansen, Vik Leyten, Nanny Schrijvers, Manfred Sellink, Herwig Todts, Greta Van Broeckhoven, Katharina Van Cauteren, Nico Van Hout, Christine Van Mulders, Paul Vandenbroeck.

Onder de 76 mensen die een bijdrage leverden aan het boek, maar evengoed een rol speelden in Paul Huvennes academische en museale loopbaan ook tal van politici zoals Philip Heylen en Eric Antonis, kunstenaars zoals Jan Fabre en Fred Bervoets en collega's uit de museumwereld zoals Wim Pijbes (Rijkmuseum Amsterdam), Iris Kockelbergh (Musuem Plantin Moretus) en Hildegard Van de Velde (Museum Rockoxhuis).



6 EEN JAAR IN ACTIVITEITEN

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

JANUARI

5 januari

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *Het nieuwe Rijksmuseum* door Wim Pijbes, hoofddirecteur Rijksmuseum Amsterdam, een samenwerking met het Vlaams-Nederlands huis deBuren.

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instaprondleiding *De Modernen. Duo's*: bezoek met gids aan de tentoonstelling *Duo's* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

8 januari

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Opening voor het publiek van de focustentoonstelling *Van Patinir tot Ribera. De heilige Hiëronymus in woord en beeld*.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28		

FEBRUARI

1 februari

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Feestelijke opening *De Modernen. Duo's II* door Jongbloed!

2 februari

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *François Franck, promotor van Rodin tot Poesjenel* door Nanny Schrijvers, KMSKA.

12 februari

MUSEO NACIONAL DEL PRADO, MADRID - SPANJE

Opening voor het publiek van de dossiertentoonstelling *La obra invitada: La Virgen con el Niño y ángeles, Jean Fouquet* met het bekende KMSKA-werk in een glansrol.

16 februari

KUNSTMUSEUM BASEL - ZWITSERLAND

Publieke opening van de tentoonstelling *Die überraschten Masken: James Ensor*, een retrospectieve hoofdzakelijk samengesteld uit KMSKA-werken.

21 februari

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Kunstenaar Denmark, een grote inspiratiebron voor de Jongbloeders, bezoekt *De Modernen. Duo's II*, in aanwezigheid van Jongbloed!

26 februari

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Rondleiding blinden en slechtzienden - 10u30 & 15u00: een gids leidt blinden en slechtzienden rond door de burgerwoning van Nicolaas Rockox. De kunstwerken worden beschreven volgens de richtlijnen van Art Education for the Blind.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

MAART

2 maart

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *James Ensor en de kunsthistorische canon* door Herwig Todts, KMSKA.

5 maart

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Familiespel Krokuskriebels - *Om ter hardst kijken*, 3 ▶ 12 jaar: (groot)ouders, tantes, nonkels, broers, zusjes en vrienden losten samen met de gids kijk- en doe-opdrachten op.

6 maart

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Workshop Krokuskriebels - *Feest in het Rockoxhuis*, 5 ▶ 12 jaar: na een bezoek aan Het Gulden Cabinet kon de hele familie aan verschillende opdrachten rond het stilleven werken.

7 maart

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Familiespel Krokuskriebels - *Om ter hardst kijken*, 3 ▶ 12 jaar: (groot)ouders, tantes, nonkels, broers, zusjes en vrienden losten samen met de gids kijk- en doe-opdrachten op.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Workshop Krokuskriebels - *Feest in het Rockoxhuis*, 5 ▶ 12 jaar: na een bezoek aan Het Gulden Cabinet kon de hele familie aan verschillende opdrachten rond het stilleven werken.

18 maart

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

In *Duo's 2* toonde Jongbloed! je vier mogelijke manieren om kunst te beleven in een tijd van immense informatiestroom, waaronder tijd nemen en tot rust komen. En hoe kon dat beter dan tijdens een Jongbloed! yogasessie tussen de kunstwerken?

22 maart

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Tijdens de workshop boekbinden in de tentoonstelling *Duo's 2* kon je een eigen boekje leren maken onder begeleiding van illustratrice Elsje Dezwarte.

23 maart

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Jongbloed! ontmoeting: Jongbloed! organiseerde in hun tentoonstelling *Duo's 2*: atypische rondleidingen waarbij dialoog en beleving centraal staan. Tijdens deze ontmoetingen vertelden de jongeren je graag zelf over het ontstaan van hun tentoonstelling.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30				

APRIL

1 april

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Jongbloed! yogasessie in *Duo's 2*.

5 april

RIJKSMUSEUM TWENTHE, ENSCHEDE - NEDERLAND

Opening voor het publiek van de tentoonstelling *Rubens, Jordaens, Van Dyck. De Vlaamse barok*, het tweede luik van een samenwerking tussen het KMSKA en het Rijksmuseum Twenthe.

6 april

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Jongbloed! ontmoeting: Jongbloed! organiseerde in hun tentoonstelling *Duo's 2* atypische rondleidingen waarbij dialoog en beleving centraal staan. Tijdens deze ontmoetingen vertelden de jongeren je graag zelf over het ontstaan van hun expo.

8 april

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Paasatelier - *Het kraakporselein van Nicolaas*, 5 ▶ 7 jaar: Nicolaas Rockox verzamelde naast boeken, munten en schilderijen ook kraakporselein, servies dat Portugese schepen ('kraken') van China naar Europa vervoerden. Prachtige dieren en landschappen tooien de borden. Tijdens het atelier schilderden de deelnemers zelf op porselein.

9 april

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Rondleiding Blinden en slechtzienden met Jongbloed! - Jongbloed! leidde blinden en slechtzienden rond in de tentoonstelling *Duo's 2*. De kunstwerken werden beschreven volgens de richtlijnen van Art Education for the Blind.

10 april

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Paasatelier - *Het kraakporselein van Nicolaas*, 8 ▶ 12 jaar.

19 april

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Slotfeest *De Modernen. Duo's 2*: Kunsthistoricus Johan Pas en media-theoreticus Arjen Mulder gingen in gesprek met elkaar en het publiek over de informatiestroom van de 21ste eeuw, de invloed hiervan op kunst en de rol die kunst en musea daarin kunnen spelen. FREE GEDNEB, een collectief van het conservatorium Brussel, musiceerde bij de kunstwerken in de tentoonstelling. Jongbloed! draaide plaatjes in de inkomhal en organiseerde het museumspel "20 things to do before the end of the exhibition", een lijst van dingen die absoluut nog moesten gebeuren voordat *Duo's 2* definitief de deuren sloot.

20 april

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Jongbloed! ontmoeting in *Duo's 2*.

26 april

STEDELIJK MUSEUM LIER - BRUEGELLAND

Opening voor het publiek van de focustentoonstelling *Hoge Horizon. Bruegelland, vroeg 21ste eeuw*.

27 april — Erfgoeddag Grenzeloos

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Op Erfgoeddag bouwde het KMSKA een nieuwe expo van *De Modernen* op in de Koningin Fabiolazaal. Collectiebeheerders toonden en legden uit wat er allemaal komt kijken bij het veilig laten reizen van kunstwerken.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Het Rockoxhuis voorzag voor Erfgoeddag een afwisselend programma met een reislustige rondleiding, een lezing over reizen in de 17de eeuw en een grenzeloze zoektocht.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

MEI

9 mei

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Opening *Onwaarschijnlijk echt*. Sylvia Willink, weduwe van Carl Willink, is een van de genodigden.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29

JUNI

8 juni

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instapronddleiding: bezoek met gids aan de tentoonstelling *Onwaarschijnlijk echt* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

10 juni

J. PAUL GETTY MUSEUM, LOS ANGELES – VERENIGDE STATEN

Opening voor het publiek van de tentoonstelling *The Scandalous Art of James Ensor*, een samenwerking tussen het J. Paul Getty Museum, Art Institute of Chicago en het KMSKA.

15 juni

STEDELIJK MUSEUM LIER - HOGE HORIZON

Screening *The Mill & The Cross*: geïnspireerd door het schilderij *De kruisdraging* van Pieter Bruegel brachten regisseur Lech Majewski en Michael Gibson in de film *The Mill & The Cross* twaalf personages uit het schilderij tot leven.

28 juni - 31 augustus — Schatten van Vlieg

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Vlieg verstopte een schatkist in *Onwaarschijnlijk echt*. Aan de hand van het doeboekje konden kinderen opdrachten vervullen en zo een prijs uit de schatkist verdienen.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Ook in het Rockoxhuis konden kinderen, na het invullen van het kijk- en doeboekje een verrassing uit de schatkist van Vlieg! verdienen.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

JULI

2 juli

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Familierondeleiding: actieve rondleiding in *Onwaarschijnlijk echt* voor jong en oud: (groot)ouders, tantes, nonkels, broers, zussen en vriendjes waren welkom om samen met de gids kijk- en doeopdrachten op te lossen.

6 juli

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instaprondeleiding: bezoek met gids *Onwaarschijnlijk echt* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

10 juli

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Zomeratelier - *De tuin van Nicolaas Rockox*: Nicolaas Rockox droomde graag weg in zijn tuin, of zat er zijn planten en bloemen tot in de fijnste details te bestuderen. Kinderen ontdekten samen met een gids alle natuurpracht in de tuin en op schilderijen, waarna ze in het atelier een prachtige ets van een zelfgetekende bloem of plant maakten.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

AUGUSTUS

2 augustus — Museumnacht

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Opzweepende jazztonen uit de jaren '20 brachten de bezoekers in de sfeer van de tentoonstelling. Je kon je laten vereeuwigen als *Bertha Van Antwerpen*, zoals op het schilderij van Pyke Koch, voorzien van sigarettenpijpe, cloche hoed, parels en pluimen.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Op de binnenkoer van het Rockoxhuis zorgden draailier en doedelzak, afgewisseld met fluit en mandola voor een wervelende sfeer.

3 augustus

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instaprondeleiding: bezoek met gids *Onwaarschijnlijk echt* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

23-24 & 30-31 augustus — Werfbezoeken

KONINGIN MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN ANTWERPEN

Werbbezoeken in het museumgebouw.

31 augustus — Cultuurmarkt

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

De Cultuurmarkt geeft traditioneel het startschot van het nieuwe cultuurseizoen. Een kans ook om *Onwaarschijnlijk echt* en *Het Gulden Cabinet* gratis te bezoeken.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

SEPTEMBER

7 september

RIJKSMUSEUM TWENTHE, ENSCHEDE - NEDERLAND

Opening voor het publiek van de tentoonstelling *De ontdekking van de wereld*, het sluitstuk van een trilogie van het KMSKA en het Rijksmuseum Twenthe.

14 september — Open Monumentendag

ATELIERFLAT JOZEF PEETERS

Ter gelegenheid van Open Monumentendag werden extra rondleidingen in de atelierflat voorzien.

19 september

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Officiële opening *Kunst in de Grote Oorlog*.

20 & 27 september — Open Ateliers

ATELIERFLAT JOZEF PEETERS

Ter gelegenheid van Open Ateliers 2014 werd de atelierflat van Jozef Peeters extra opengesteld voor het publiek op zaterdag 20 en 27 september.

25 september

STUDAY SLOEPENWEG ANTWERPEN

Jongbloed! voerde actieve promotie voor het museum en zichzelf op de 11de StuDay, de traditionele aftrap van het nieuwe studiejaar.

BOZAR, BRUSSEL - SENSATIE EN SENSUALITEIT

Opening voor het publiek van *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis*, met 160 kunstwerken van Rubens en zijn navolgers.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

OKTOBER

2 oktober

BOZAR - SENSATIE EN SENSUALITEIT

Bezoek van koningin Mathilde aan *Sensatie en Sensualiteit* in Bozar.

3, 4 & 5 oktober — Antwerpen bouwt bruggen

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Tijdens het herdenkingsweekend Antwerpen '14-'18 is het herdenkingsweekend was de tentoonstelling *Kunst in de Grote Oorlog* gratis te bezoeken.

5 oktober

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *Sensatie en Sensualiteit. De impact van Rubens op de kunstgeschiedenis* door Nico Van Hout, wetenschappelijk onderzoeker KMSKA.

STEDELIJK MUSEUM LIER - HOGE HORIZON

Binnen de tentoonstelling *Hoge Horizon* presenteerde Voorkamer een filmprogramma met fragmenten uit diverse auteursfilms en videowerk van kunstenaars.

11 oktober — Klasedag

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Uitzonderlijk konden leerkrachten én hun gezin op zondag 16 oktober *Kunst in de Grootte Oorlog* gratis op eigen tempo bezoeken. Doorlopend werd er tijdens infosessies meer uitleg gegeven bij het educatieve aanbod voor kleuter-, lager of middelbaar onderwijs.

12 oktober

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instaprondleiding: bezoek met gids aan de tentoonstelling *Kunst in de Grootte Oorlog* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

15 oktober

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Familieworkshop voor leerkrachten naar aanleiding van de Verwenweken voor Leerkrachten. Leerkrachten, hun partner en twee kinderen konden een inspirerend gegidst bezoek aan de tentoonstelling *Het Gulden Cabinet* brengen. In het atelier konden opdrachten bij de wonderkast opgelost worden.

FUNDACIÓN CARLOS DE AMBERES, MADRID - SPANJE

Opening van de tentoonstelling *Maestros flamencos y holandeses* in aanwezigheid van koning Felipe VI van Spanje, met 21 bruiklenen uit het KMSKA.

19 oktober

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Rondleiding voor leerkrachten naar aanleiding van de Verwenweken voor Leerkrachten.

25 - 26 oktober — The Big Draw

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Teken een hedendaags stilleven: welke voorwerpen zijn voor jou belangrijk? Een blikje cola, een gsm, een hoofdtelefoon... Jongbloed!, de jongerencrew van het KMSKA, daagde geïnteresseerden uit om er een stilleven van te maken, thuis of in het Rockoxhuis zelf. De resultaten kregen een plekje in de gaanderij van de tuin van het Rockoxhuis.

26 oktober

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *Frits Lugt (1884-1970) – De kunstgeschiedenis dienen* door Ger Luiten, directeur Fondation Custodia Parijs.

NOVEMBER

2 november

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *Je vindt het origineel in het Mauritshuis* door Dr. Emilie Gordenker, directeur Mauritshuis Den Haag, i.s.m. het Vlaams-Nederlands huis deBuren.

8 november

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Opening voor het publiek van de focustentoonstelling *Papegaai. 't Cierlijk schoon van haare veeren*.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

9 november

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instapronddleiding: bezoek met gids aan de tentoonstelling *Kunst in de Grote Oorlog* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

16 november — Kunstendag voor Kinderen

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Kinderen konden met het doeboekje 'Oorlog & vrede' op ontdekking in de tentoonstelling *Kunst in de Grote Oorlog* om te tekenen, tellen, vertellen, zoeken en fantaseren.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Met het doeboekje 'Welkom in Het Gulden Cabinet' in de hand konden kinderen het huis van burgemeester Rockox verkennen en ontdekken waarom kunstenaars vroeger graag papegaaien schilderden.

23 november — Dag van de wetenschap

BIBLIOTHEEK KMSKA

Tijdens de Dag van de wetenschap op 23 november in de KMSKA-bibliotheek gaven onderzoekers een doorlopende presentatie die de bezoeker informeerde over de vorderingen van het Ensor Research Project.

MUSEUM ROCKOXHUIS - HET GULDEN CABINET

Onderzoekers Christine Van Mulders en Eva van Zuien lichtten het verhaal van de restauratie van *Heilige Familie met papegaai* in al zijn facetten toe.

ART INSTITUTE OF CHICAGO – VERENIGDE STATEN

Opening voor het publiek van de tentoonstelling *Temptation: The Demons of James Ensor*, een samenwerking tussen het J. Paul Getty Museum, Art Institute of Chicago en het KMSKA.

26 november

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Rondleiding Blinden en Slechtienden: een gids vertelt over de invloed van WO1 op het werk van schrijvers en kunstenaars zoals Paul van Ostaijen, Jules Schmalzigaug en Rik Wouters.

DECEMBER

7 december

INSTITUUT VOOR TROPISCHE GENEESKUNDE

Lezing op zondag: *Beeldende kunstenaars in België en hun bijdrage tot de wandtapijtkunst na 1945* door dr. Elsje Janssen, wetenschappelijk directeur Collecties KMSKA.

14 december

KONINGIN FABIOLAZAAL - DE MODERNEN

Instapronddleiding: bezoek met gids aan de tentoonstelling *Kunst in de Grote Oorlog* voor individuele deelnemers zonder reservatie.

MA	DI	WOE	DO	VRIJ	ZA	ZO
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

STEDELIJK MUSEUM LIER - HOGE HORIZON

Bruegel geschreven: boekvoorstelling van de biografie die Leen Huet schreef met aansluitend een gesprek met Dennis Van Mol en Dieter Vandenbroucke. Huets boek belicht minder bekende aspecten van het leven van de meester en de manier waarop Bruegel al ruim honderd jaar vele schrijvers inspireert.

18 december — Nocturnes in de Brusselse musea

BOZAR – SENSATIE EN SENSUALITEIT

Jongbloed! in Bozar: op 18 december zetten tal van Brusselse musea hun deuren 's avonds open. Ook Jongbloed! trok naar de hoofdstad om je een nieuwe kijk op de tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* te geven. De Jongbloed!-ers wilden onze blik op Peter Paul Rubens en zijn volgelingen op een frisse manier veranderen. Ze gingen daarbij volop voor de confrontatie met hedendaagse beeldcultuur.

JONGBLOED!



Hoe zouden sociale media eruitzien ten tijde van Rubens? Galante gezelschappen in idyllische weiden verspreid via snaps en tweets?

Net als de ontelbare beelden die wij op sociale media plaatsen, selecteerde en idealiseerde ook Rubens deze vrijetijdstaferelen.

Ze werden immers vaak gemaakt in opdracht van de hogere klasse die zichzelf graag afgebeeld zag als galant en succesvol.

www.facebook.com/KMSKA.Jongbloed



Il était tard hier au fleuve de vin.
Est-ce que quelqu'un a trouvé ma robe?
#seul au monde, mais pas dans la nature.
#coupe-soif

Je me suis effrayé en voyant mon reflet dans l'eau.
Quelques instants pour se remettre auprès de #l'eau
#amis #boissons #nature #femmes



Familiefeestje @ de tuin van Rubens gisteren.
#knappe heren en dames

Firten @ de Venusfontein.

#unieke architecturale setting

Interessante ontmoetingen met andere liefdesparen
@ de Venusfontein.

#pure klasse!

#gezellige sfeer

Unieke architectuur en elegant gezelschap!

#bijna trouwen

#topavond

#spannend



Vandaag gaan vissen @ de grote vijver.
A la pêche aujourd'hui @ près du grand étang.

We zagen schilder Manet wandelen met zijn lief,
naar het schijnt gaan ze trouwen # wedding bells!

On a aperçu Manet avec sa copine,
il paraît qu'ils vont se marier # wedding bells!

Wij hadden wel meer oog voor de mooie dames
in de verte # kijken kan geen kwaad?

Nous faissions plus attention aux jolies dames
au loin # Regarder ne nuit à personne?

VERWERVEN

1 AANKOPEN

- Jules Vanpaemel, *Apotheose van James Ensor*, ets op papier, 955 x 763mm.
- Marcel-Louis Baugniet, *De schilder Jules Pascin*, potlood, aquerel, viltstift en balpen op papier, 292 x 203mm



TWEE WERELDEN Recent kocht het museum een portret van de Franse schilder Jules Pascin uit 1923. De auteur is zijn collega Marcel-Louis Baugniet. Van Pascin was in de collectie al het werk *De kleine Jeanne* uit 1908. Een gelukkig 'weerzien' van twee kunstenaars die elkaar in 1923 in Parijs ook hebben ontmoet.

Erotiserend

De notoire Jules Pascin (1885-1930) was niet onbesproken: hij stond bekend als groot liefhebber van vrouwen, dronk en leed aan depressies. Zijn turbulente leven eindigde op z'n 45ste, toen hij zelfmoord pleegde. Pascin werd in Bulgarije geboren als Julius Pincas en volgde academiestudies in Wenen, Budapest en München, waar hij meewerkte aan het satirische tijdschrift *Simplicissimus*. Op z'n twintigste verhuisde hij in 1905 als Jules Pascin naar Parijs. Daar ontmoette hij onder meer Grosz. Vanaf 1907 stelde hij tentoon in Berlin, Keulen, New York en Parijs, met behoorlijk wat succes. Bij het uitbreken van de oorlog trok hij naar New York. Hij bleef er tot 1920 en nam zelfs de Amerikaanse nationaliteit aan. Hoewel Pascin aan grote galeries verbonden was, vond hij zichzelf een mislukte kunstenaar. Hij liet een uitgebreid oeuvre van schilderijen en vooral grafisch werk na. Zijn prachtige, meestal vrij erotische portretten van brutale vrouwen en petites filles hebben veel gevoel voor een eenvoudige lijnvoering. *De kleine Jeanne* is voor Pascins doen maar licht erotiserend en braaf expressionistisch. Baugniet aquarelleert hem in zijn portret met de kenmerkende hoed in een haast mechanische vorm.

Kubistische kostuums

De jonge Marcel-Louis Baugniet (1896-1995) uit Brussel is een overtuigde avangardist wanneer hij in Parijs aankomt. Getrouwd met de fameuze danseres

Akarova, ontwierp hij voor haar kostuums en decors in kubistische stijl. In alles was hij Pascins tegenvoeter, onder meer als theoreticus en aanhanger van strikte kunstopvattingen. Vanaf 1920 begon Baugniet naast zijn schilderwerk interieurs te ontwerpen. Zo richtte hij in 1927 het huis in van P.G. Van Hecke, de man van *La Sélection*. Baugniet werd bijna honderd.

Boycot

Het schilderij van Pascin is gekocht op de fameuze veiling van Entartete Kunst in Lüzern op 29 juni 1939. De nazi's hadden het samen met honderden andere werken uit Duitse musea verwijderd en wilden er geld van maken. De veiling werd door verschillende musea gemeden vanwege het foute regime en er deed zelfs een oproep tot boycot de ronde. De musea van Antwerpen, Brussel en Luik reisden toch af. Omdat de prijzen in Lüzern ondermaats bleven kon het Antwerpse museum zich vier werken permitteren van respectievelijk Grosz, Hofer, Corinth en Pascin. Het museum van Brussel kocht twee schilderijen (Nolde en Kokoschka) en Luik verwierf er maar liefst negen, waaronder een Chagall, Picasso, Gauguin, Ensor en Liebermann.

In Luik werd de veiling van Lüzern gereconstrueerd in de tentoonstelling Entartete Kunst in La Cité Miroir, die te zien was tot 29 maart 2015. Ook de Pascin van Antwerpen was er aanwezig.

Leen de Jong
Uit: Zaal Z 11



2 BRUIKLENEN

Uitgaande bruiklenen

Bruiklenen vergroten de zichtbaarheid van het KMSKA. Het is dé manier om het nationale en internationale museumpubliek tijdens de sluiting kennis te laten maken met onze collectie.

De bruikleenaanvragen waren zeer divers: van de tekening *Na het bad* van Edgar Degas door de National Gallery of Victoria in Melbourne tot het drieluik *Kaarskensprocessie in Scherpenheuvel* van Frans van Leemputten, een aanvraag van het Museum aan de Stroom (MAS) in Antwerpen.

Een zeer uitzonderlijk bruikleen was de *Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen* van Jean Fouquet dat in het voorjaar naar het Prado ging. Het schilderij werd er getoond in de reeks dossiertentoonstellingen *Obra Invitada*.

De vele reizen van James Ensor

Met de tentoonstelling *James Ensor. Master of the Mask* begon een groot deel van de James Ensorcollectie van het KMSKA eind 2013 aan een rondreis. Na deze expo in Ordupgaard (Denemarken), volgde het Kunstmuseum Basel. Een ruime selectie van zo'n 42 werken reisde door naar The J. Paul Getty Museum in Los Angeles. Met nog 21 extra bruiklenen uit ons extern depot was het KMSKA met voorsprong de grootste bruikleengever voor hun tentoonstelling *The Scandalous Art of James Ensor*. Voor de tentoonstelling in het Art Institute Chicago reisden er nog eens 12 extra werken uit Antwerpen naar de V.S. *Temptation: The demons of James Ensor* toonde 75 kunstwerken uit onze collectie.

Kortlopende uitgaande bruiklenen

In vergelijking met vorig jaar is er een lichte daling van het aantal dossiers. De hoeveelheid aangevraagde objecten daalde wel sterk (iets meer dan de helft minder). Dit heeft te maken met het aantal aanvragen per dossier, dat in 2014 beduidend lager lag.

Er was een intensieve samenwerking met een aantal kleinere Vlaamse partners zoals het Museum Dhondt-Dhaenens in Deurle, het Roger Raveelmuseum in Machelen-aan-de-Leie en het Museum Dr. Guislain in Gent.

COLLECTIEMANAGEMENT: cijfers

De deelcollectie schilderijen is met **103** aanvragen nog steeds het meest gesolliciteerd. Werk op papier volgt met 97 aanvragen, de deelcollectie sculptuur sluit af met 24 aanvragen.

De wisselende tentoonstellingen in de Koningin Fabiolazaal binnen het kader van De Modernen waren goed voor een bruikleen van **95** kunstwerken.

Het Rijksmuseum Twenthe organiseerde drie tentoonstellingen met kunstwerken hoofdzakelijk afkomstig uit de collectie van het KMSKA. Het Twents publiek kon kennis maken met **20** Primitieven, **52** werken uit de 17de eeuw en **80** moderne meesters uit de omgeving van Permeke. Goed voor een totaal van **152** kunstwerken.

Er werden **51** nieuwe kortlopende bruikleendossiers opgestart, een daling van ongeveer 12% ten opzichte van het voorgaande jaar.

Met 34 aanvragen zijn de buitenlandse aanvragen het dubbel van de binnenlandse.

4 aanvragen kwamen van buiten Europa.

Van de **224** aangevraagde kunstwerken werden er 162 toegezegd. Daarmee bedraagt het aantal toezeggingen 72%.

605 objecten uit de collectie van het KMSKA zijn langdurig uitgeleend, een buitengewoon hoog aantal. Naast 190 'reguliere' langdurige bruiklenen vormen de bruiklenen in het kader van de sluiting met voorsprong de grootste groep: 411 uitgeleende kunstwerken aan niet minder dan 22 musea.

Het KMSKA ontleende vorig jaar zelf **194** objecten voor eigen tentoonstellingen.

De tentoonstelling *Onwaarschijnlijk echt. Magisch realisme en nieuwe zakelijkheid* toonde naast een selectie van 19 objecten uit de collectie van het KMSKA 59 bruiklenen uit de collecties van het Gemeentemuseum Den Haag, het Museum Plantin-Moretus en Stedelijk Prentenkabinet te Antwerpen.

Voor *Sensatie en sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* werden **135** kunstwerken ontleend van musea uit binnen- en buitenland.

Bruiklenen op lange termijn

Het museum wil blijvend inzetten op de zichtbaarheid van de collectie en organiseert daarom sedert de sluiting presentaties van de collectie bij en in samenwerking met gastmusea en leent werken uit die de collectiepresentatie van de musea versterken.

Niet alleen grotere ensembles reizen, ook afzonderlijke kunstwerken vervolledigen buitenlandse collecties. Rembrandts *Portret van de predikant Eleazar Swalmius* vult sinds 2010 de permanente opstelling van het Rembrandthuis in Amsterdam aan, terwijl het *Portret van een man* door Jan Gossaert in het Metropolitan Museum of Art van New York prijkt.

Het project 'Kunst en mobiliteit' uit 2010 werd verder gezet in samenwerking met de Vlaamse Kunstcollectie en het agentschap Kunsten en Erfgoed. Door dit project kunnen erkende musea kosteloos objecten uit de collecties van de VKC musea langdurig ontlenen. Vier objecten van het KMSKA werden binnen dit project ontleend.

3 SCHENKINGEN

SCHENKING WALTER EN MONIQUE SEGERS-BRASSEUR

SCHENKING BRUNO-WALTER EN MARIE-CHRISTINE SEGERS-VERBEKE

Het KMKSA ontving in 2014 een schenking met werken van de Antwerpse kunstenares **Maria Segers** (1922-1979) door haar broers en schoonzussen.

In 1940 staat het dagboek van de 18-jarige Maria Segers vol tekeningen en aquarellen. Dat jaar begint ze aan haar opleiding schilderkunst aan de Antwerpse Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, gevolgd door een vorming in grafiek tussen 1945 en 1956 aan het Hoger Instituut voor Schone Kunsten in Antwerpen.

Bedreven met de etsnaald, gekend om haar intuïtieve en spontane stijl, zal Segers zich maar weer op de schilderkunst toeleggen vanaf 1957. Intussentijd deed ze veel inspiratie op tijdens verschillende reizen naar de Scandinavische landen, en tijdens twee reizen door de Verenigde Staten, deze laatste dankzij studiebeurzen.

In de pers werden haar tentoongestelde schilderijen geprezen omwille van de

uitstekende kleurbeheersing, het frisse palet en de gevoelige sfeer zonder sentiment in een neofauvistische stijl. Maar Segers deed meer dan schilderen op doek. Vanaf 1964 begint ze ballet te dansen en illustreert ze voor het eerst een boek van Marnix Gijsen. Later volgen er nog meer illustratieopdrachten, voor Gijsen, maar ook voor anderen. Voor het Belgisch Paviljoen tijdens de wereldtentoonstelling van 1967 in Montréal ontwerpt ze de hostessuniformen.

Het AMVC Antwerpen (nu Letterenhuis) brengt in 1984 een retrospectieve, gekoppeld aan een monografie geschreven door Frans Baudouin. Maria Segers is dan vijf jaar eerder overleden na een korte strijd tegen kanker.

De schenkingen bevat schilderijen, tekeningen, aquarellen, etsen, schetsboeken en een verscheidenheid aan efemera. Beide echtparen schenken ook werken van enkele andere schilders.

In 2014 was het thema van Erfgoeddag 'grenzeloos'. Voor collectiebeheerders een dankbaar onderwerp én een uitgelezen kans om het publiek kennis te laten maken met het werk achter de schermen bij de organisatie van tentoonstellingen en het transport van kunstwerken.

"Is er nog werk voor jullie nu het museum gesloten is?" is een vraag die vaak gesteld wordt. Wanneer we antwoorden dat er nu meer werk is dan toen het museum nog geopend was, is ongeloof een standaardreactie. Hoewel het museum al geruime tijd dicht is, blijft onze collectie te zien over de hele wereld. Hoe die werken ter plaatse geraken, is de dagelijkse bekommernis van een collectiebeheerder.

Tijdens Erfgoeddag waren we in de Koningin Fabiolazaal volop bezig met de afbouw van een oude en de inrichting van een nieuwe tentoonstelling, we hadden dus ruimte en materiaal in overvloed om ons verhaal te vertellen. Aan de hand van dummy kunstwerken, verpakkingsmateriaal en transportkisten werd er gedemonstreerd hoe schilderijen op een verantwoorde manier verpakt worden.

Moeilijker te demonstreren is de organisatie van complexere kunsttransporten. Onverwachte omstandigheden vragen soms om ad hoc reacties, de veiligheid van de objecten indachtig. Bij het vervoer van Ensors werken naar Los Angeles bleek er op één van de cargovliegtuigen niet

voldoende plaats voor alle koeriers. Een aantal paarden die ook deel uitmaakten van de cargo hadden namelijk ook eigen begeleiders. Volharding en het hoofd koel houden is op zo'n ogenblik aangewezen.

Diezelfde Ensortentoonstelling reisde een aantal maanden later van The J. Paul Getty Museum in Los Angeles naar het Art Institute Chicago. Omwille van risicospreiding werd dit transport in twee opgesplitst: één vrachtwagen reed via de befaamde Route 66, de andere via Las Vegas en de Rocky Mountains.

Ook het inschatten en spreiden van risico's behoort tot de taken van een collectiebeheerder. Dit doen we niet alleen bij grote transporten maar evengoed bij interne verplaatsingen.

De uitdaging zit hem in een bijzondere evenwichtsoefening: het koppelen van de grootste collectiezorg aan de hoogste flexibiliteit. Een goede samenwerking tussen alle betrokken partijen is noodzakelijk (musea, transporteur, verzekeraar). Ook wij krijgen tijdens de transporten een beeld van hoe het er bij collega-instellingen aan toe gaat, wat leidt tot veel kennisdeling. Voor iedereen interessant, een blik achter de schermen!

Veerle De Meester en Nathalie Monteyne,
collectiebeheerders Collecties

DOCUMENTEREN

1 BIBLIOTHEEK

Naast haar reguliere werking werkte de bibliotheek in 2014 ook aan twee specifieke projecten: de invoer van de collectie oude veilingcatalogi werd verder gezet, en in functie van het behoud van de kunstenaarsboeken werd een crowdfundingproject opgestart.

Catalografie: elektronische ontsluiting van bibliotheekmaterialen

Catalografisch gezien bestond het bibliotheekwerk in 2014 uit:

- beschrijving en verwerking van de nieuwe aanwinsten
- excerptie (tijdschrift)artikelen en verbetering beschrijvingen uit geconverteerde bestanden van voor 2004.
- indexering van kunstenaarsnamen, kunstwerken uit het museum en tentoonstellings- en veilinggegevens
- finale verwerking van geïnventariseerde boeken die hun beschrijving nog misten
- voorbereiding implementatie van de Art & Architecture Thesaurus (AAT) in de bibliotheek-catalogus, effectief voorzien in 2015

De beschrijving van de collectie oude veilingcatalogi is sinds 2012 een stokpaardje van de bibliotheek. Eind 2014 waren alle Belgische catalogi beschreven, evenals alle catalogi uit Parijs en Amsterdam, en de catalogi uit de minder belangrijke centra met beginletter van A tot L (Londen). De teller stond eind 2014 op bijna 4150 boekbanden. Bij de beschrijving van deze veilingcatalogi ging extra aandacht

Collectievorming bibliotheek in cijfers

In 2014 verwierf de bibliotheek **1.484** nieuwe publicaties, voornamelijk wetenschappelijke monografieën en tentoonstellingscatalogi.

Via aankoop bekam de bibliotheek **716** publicaties, tegenover **309** via ruil met partnerinstellingen en **346** via schenkingen en overdrachten. Daarnaast ontving de bibliotheek **94** presentexemplaren.

Met **96** eigen abonnementen op tijdschriften in print en online, en **100** gratis tijdschriften, jaarboeken of geruilde via partnerorganisaties, bedraagt het aantal lopende tijdschriften bijna **200**.

Na een opruiming van dubbels en publicaties die buiten het collectieprofiel vallen, bezat de bibliotheek eind 2014 een collectie van om en bij de **84.600** individuele bibliotheekmaterialen en zo'n **3.000** tijdschriften en reeksen, waaronder veilingcatalogi.

naar de opname van namen van veilinghuizen, veilingmeesters en experts, en naar de aanwezigheid van collectiedocumentatie.

Alles samen werd de catalogus aangevuld met 3.897 volledige boekmaterialen (boekbanden) en 3.229 nieuwe beschrijvingen. Het totaal aantal ingevoerde boekbanden, exclusief de seriële werken, lag eind 2014 op 84.583.

Dienstverlening: het ter beschikking stellen van bibliotheekmaterialen

Gebruikers kunnen de bibliotheekcollecties op vele manieren raadplegen:

- via de online catalogus
- in de leeszaal
- materialen ter plaatse
- lenen vanuit de eigen instelling (interbibliothecaire leenaanvragen oftewel IBL)

Bezoekersprofielen externe bezoekers

Bezoekers zijn gewoonlijk professionelen en komen één of enkele keren om informatie over een specifiek onderwerp, waarover ze in de grotere wetenschappelijke bibliotheken onvoldoende literatuur vinden.

BEZOEKERSGROEP	2011	2012	2013	2014	%2014
Onderzoeker	82	46	90	72	51%
Professioneel*	15	13	10	16	11%
Student	159	101	147	50	36%
Particulier	3	8	11	2	1%
Ongedefinieerd	5	13	4	1	1%
TOTAAL	264	181	262	141	100%

Bijna 80% van de geleverde documenten gaat naar Belgische universiteiten, waarvan een derde naar de Universiteit Antwerpen. Het gaat bij het leenverkeer ook voornamelijk om monografieën, steeds minder om artikelen.

Tendensen in de raadpleging van de online bibliotheekcatalogus en de bibliotheekbezoeken

ONLINE BIBLIOTHEEKCATALOGUS

- ⬆ 6190 raadplegingen tegenover 3855 in 2013
- ⬇ 21.176 zoekopdrachten tegenover 23.966 in 2013 = daling met 12%
- ➔ meer mensen deden minder opzoekingen

EXTERNE BIBLIOTHEEKBEZOEKERS

- ⬇ 141 bezoekers tegenover 262 in 2013
- ⬇ vooral zware daling aantal studenten: 50 tegenover 147 in 2013

AANGEVRAAGDE EN GERAADPLEEGDE PUBLICATIES

- ⬇ 1902 tegenover 1929 in 2013.

ONTLENGEN

DOOR MUSEUMMEDEWERKERS*

- ⬆ 417 verlengingen van publicaties tegenover 205 in 2013
- ⬇ 594 boeken tegenover 826 in 2013
- ➔ minder boeken werden langer gebruikt.

INTERBIBLIOTHECAIR LEENVERKEER (IBL)

- 157 IBL-aanvragen door partnerinstellingen
- ⬇ 58 KMSKA-aanvragen bij partners tegenover 95 in 2013.

INFORMATIEAANVRAGEN DOOR EXTERNE GEBRUIKERS

- ⬆ 51 tegenover 45 in 2013, meestal per e-mail
- ➔ de inhoud van de meeste vragen heeft te maken met het collectiedomein van museum en bibliotheek.

*Externe gebruikers kunnen geen publicaties ontlenen, enkel ter plaatse raadplegen.

Preservering: bewaring van bibliotheekmaterialen

Het grootste deel van de bibliotheekcollecties staat sinds september 2011 in een geklimatiseerd depot van het FelixArchief. Het Felixdepot kent een op papier afgestemde klimaatregeling.

De bibliotheek liet in 2014 de jaargangen 1995-2010 van vijf Belgische tijdschriften inbinden, met het oog op een betere bewaring van de losse nummers en voor de voorziene open-kast-opstelling in de nieuwe leeszaal van de bibliotheek vanaf 2019.

Boekensteun, een crowdfunding project

Boekensteun is een project van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw (VEB) voor bibliotheken en archieven met papieren erfgoedcollecties. Bedoeling is om via crowdfunding bij het brede publiek een bepaald bedrag op te halen om het erfgoed te restaureren of beter te conserveren.

Het KMSKA nam deel aan Boekensteun met een actie ten voordele van de conservatie en restauratie van de collectie kunstenaarsboeken, op basis van bestaande conditierapporten uit 2008. Ter voorbereiding werd een filmpje opgenomen, een webaankondiging opgesteld en promotiemateriaal aangemaakt. Het Boekensteunplatform lanceerde de actie op 4 juni, die liep tot 15 september. Vier updates op het platform en de KMSKA-blog gaven inzicht in de vorderingen.

Het verzamelde bedrag volstond evenwel niet om alle kunstenaarsboeken die het KMSKA voor ogen had te restaureren.

Daarop besloten de Vrienden van het KMSKA om de opbrengst van hun jaarlijkse galadiner aan de actie voor Boekensteun te schenken. Alle kunstenaarsboeken werden heronderzocht met een papierrestaurator en er werd een selectielijst met prioriteiten voor conservatie en restauratie opgesteld. Uitvoering is gepland voor 2015.

2 ARCHIEF

Ontwikkelen en versterken

De overdrachten van de medewerkers naar het statisch archief worden systematisch gecontroleerd, waar nodig herverpakt en ingevoerd in de aanwezige archiefsoftware. Ook oudere overdrachten werden retrospectief ingevoerd. Medewerkers sensibiliseren om dossiers regelmatig en volledig over te dragen blijft een aandachtspunt. Het beheer van alle actuele informatie verdient de nodige zorg. De uitgewerkte ordeningsplannen werden geïmplementeerd in het gemeenschappelijk klassemment en door alle diensten in gebruik genomen. Zo kunnen medewerkers documenten snel terugvinden en met elkaar delen.

Naast overdrachten werd het museumarchief ook via andere wegen aangevuld:

- Aankoop van
 - een handschrift van James Ensor
 - efemera van Roger Raveel, G58, Serge Vandercam en Antwerpse Galeries
- Schenking van een aantal kunstenaarsbrieven door Ludo Bekkers

Dankzij gedetailleerde procedures om deze aanwinsten te verwerken in het archiefbeheersysteem kan de volledige archiefaangroei nu systematisch gedocumenteerd worden.

Beheren en bewaren

Het KMSKA werkte actief mee aan een organisatiebreed project van de dienst informatiemanagement van de Vlaamse overheid onder de noemer 'Jaar van de e-mail'. Alle entiteiten werden aangemoedigd om meer aandacht te schenken aan overvolle mailboxen. Het museum nam deel aan de trashweek tijdens de maand maart en in het najaar. Met verschillende informatiesessies en een aantal praktische tips op het intranet moest het de museummedewerkers lukken om hun mailboxen gestructureerd te doen slinken.

Samen met de dienst ICT werd het rechtenbeheer herwerkt zodat medewerkers dezelfde informatie op één locatie kunnen opslaan en makkelijk kunnen terugvinden. Deze werkwijze kent twee voordelen: het bevorderen van samenwerking en het vermijden van de opslag van dubbele informatie. In combinatie met het gemeenschappelijk klassemment evolueert het informatiebeheer zo naar meer professionaliteit.

Tenslotte werd er heel wat tijd gestoken in de voorbereiding van een aantal digitaliseringsprojecten die in de loop van de volgende jaren hun uitvoering zullen kennen. Naast het schoonmaken van een deel van oude bouwplannen werd het analoge beeldmateriaal uit de restauratiedossiers van het archief geteld, afgestoft en herverpakt. Deze grondige materiaalanalyse is noodzakelijk voor een correcte prijsopgave en voldoende controle-mogelijkheden tijdens het digitaliseringsproces.

De informatiebeheerders van de Vlaamse overheid en de archiefmedewerkers plegen regelmatig overleg. Zo doen de archivariissen ook aan kennisdeling.

Optimale toegang

De leeszaal ontvangt niet enkel interne en externe bezoekers voor de bibliotheek. Ook archiefdocumenten kunnen op aanvraag geraadpleegd worden. Waar mogelijk zorgt het archief voor extra zichtbaarheid en bekendheid. Dit jaar werd er deelgenomen aan de 'Dag van de Wetenschap' die doorging in de leeszaal van de bibliotheek en het archief.

De vaste ploeg van vrijwilligers heeft zijn werkzaamheden verder gezet. Sinds jaren ondersteunen zij het archief door een aantal archiefonderdelen grondig te bestuderen. Een tijdelijke medewerker heeft nuttig voorbereidend werk verricht voor invoer in het archiefbeheerssysteem.

	2013	2014
EXTERNE BEZOEKERS		
Aantal bezoekers	24	18
Aantal unieke bezoekers	16	12
Verhouding aantal bezoekers/aantal unieke bezoekers	1,5	1,5
INTERNE BEZOEKERS	39	64
INFORMATIEVRAGEN		
Aantal informatievragen statisch archief		68
Aantal informatievragen informatiebeheer		39
TOTAAL AANTAL CONTACTNAMES		189



3 BEELDBEHEER

Aanvragen

Sinds de start van de verbouwwingswerken en de sluiting van het KMSKA is een aanzienlijke stijging van het aantal beeldaanvragen ontstaan. Deze trend heeft zich ook in 2014 voortgezet.

Fotografie

Het KMSKA startte in 2014 met gestandaardiseerde fotografie van de restauratie van schilderijen. Voor het digitaliseren van hoogwaardige kunstvoorwerpen zoals schilderijen past het KMSKA het hoogste kwaliteitsniveau toe van **Metamorfoze**, het nationale Nederlandse programma voor het behoud van het (papieren) erfgoed, een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief. Deze richtlijnen worden internationaal toegepast bij kwalitatief hoogstaande digitaliseringprojecten. In totaal zijn in 2014 1085 deelopnames gemaakt van 18 schilderijen. De deelopnames worden gemaakt in normaal en ultraviolet licht en digitaal gemonteerd waarna ze via een zoomviewer op ware grootte bekeken kunnen worden, zoals bijvoorbeeld deelopnames van *Zo de ouden zongen, piepen de jongen* van Jacob Jordeans tijdens vernisafname in ultraviolet licht.

53 schilderijen van langdurig uitgaande bruiklenen op 16 locaties in België werden gefotografeerd voor de KMSKA-collectiecatalogus, zoals de monumentale schilderijen die Zoo Antwerpen in bruikleen heeft.

Documentatie

Het KMSKA is een kenniscentrum: de kwaliteitsvolle registratie en ontsluiting van zijn beeldmateriaal behoort tot de kerntaken. Beeldbeheer standaardiseert de registratie van beeldmateriaal waarbij het beeldmateriaal gekoppeld wordt aan objecten, tentoonstellingen, bruiklenen, personen en instellingen of gebeurtenissen. De beschikbare informatie wint aan toegankelijkheid en verbetert de museale werking.

In 2014 werden 1224 niet-collectie gerelateerde afbeeldingen gedocumenteerd. Het betreft voornamelijk (openingen van) tentoonstellingen.

De eerste twee beelden komen uit een theaterproductie tijdens de Salzburger Festspele, waarvoor het KMSKA/Lukasweb beelden van Fouquetwerken leverde.

Beeldaanvragen in cijfers

1555 aanvragen betekenen bijna een verdrievoudiging ten opzichte van de 586 beeldaanvragen in 2013. Circa 50% van de aanvragen van externen betreft afbeeldingen van bruiklenen.

Bij de externe aanvragen via Beeldbeheer KMSKA werden **240** afbeeldingen voor wetenschappelijke publicaties (waarvan 107 voor bruikleennemers) geteld, 120 afbeeldingen voor studiedoeleinden (waarvan 68 voor bruikleennemers) en 140 afbeeldingen voor commercieel gebruik (waarvan 60 voor bruikleennemers).

Ook het aantal interne aanvragen van KMSKA medewerkers stijgt. Vooral het aantal afbeeldingen voor digitaal gebruik stijgt sterk: **637** afbeeldingen ten opzichte van 224 in 2013. 418 afbeeldingen werden gebruikt in drukwerk.

De centrale beeldbank van de Vlaamse Gemeenschap, Lukas - Art in Flanders (Lukasweb) leverde daarenboven rechtstreeks **509** afbeeldingen van werken uit de collectie van het KMSKA aan 208 aanvragers uit binnen- en buitenland.

De top 3 van populairste aangevraagde werken bij Lukasweb bestaat uit:

1. *De Zeven Sacramenten* van Rogier van der Weyden
2. *Een kunstkamer* van Frans Francken II
3. *Man met Romeinse munt* van Hans Memling

1 INTERNE WERKING

Veranderingen en doelstellingen

Als buitendienst van het agentschap Kunsten en Erfgoed werd het KMSKA in 2009 door een besluit van de Vlaamse Regering verzelfstandigd tot het intern verzelfstandigd agentschap (IVA) KMSKA zonder rechtspersoonlijkheid.

Op 4 juli 2014 besliste de Vlaamse Regering tot opheffing van het IVA KMSKA. Het KMSKA zou, samen met andere entiteiten van de Vlaamse Overheid, geïntegreerd worden in het Departement Cultuur Jeugd Sport en Media (CJSM) met het oog op efficiëntiewinsten en de realisatie van een sterker bestuur van de Vlaamse administratie. Hiervoor werd een tijdspad opgesteld; de **transitie** van het KMSKA werd gekoppeld aan de **pensionering van zijn Administrateur-Generaal**. Met het vertrek van dr. Paul Huvenne op 1 augustus hield het IVA KMSKA op te bestaan. De instelling maakt voortaan deel uit van het Departement CJSM en valt onder de bevoegdheid van Secretaris-Generaal Christine Claus.

Sinds 1 december 2014 is **dr. Manfred Sellink als hoofddirecteur-hoofdconservator** belast met de dagelijkse leiding van het KMSKA. Ook na de inkanteling blijft het KMSKA het statuut van wetenschappelijke instelling behouden.

In januari 2014 ondertekende de toenmalige minister van Cultuur Joke Schauvliege het jaarlijks **ondernemingsplan** van het KMSKA. Het ondernemingsplan vormt het kader waarbinnen het museum invulling geeft aan zijn kernopdrachten en beschrijft hoe het museum vorm geeft aan de strategische en operationele organisatiedoelstellingen uit de beheersovereenkomst en de beleidsdoelstellingen van de Vlaamse minister van Cultuur.

Om de voortgang van deze doelstellingen te bewaken, werd het afgelopen jaar een **monitoringstool** in gebruik genomen. Het KMSKA stapte mee in Project Informatie en TijdsAdministratie (PITA), een tool ontwikkeld door het departement Bestuurszaken die het departement CJSM ook gebruikt.

Nieuwe afdeling 'Collecties'

In 2014 werden het vroegere 'Behoud en Beheer' en 'Collectieonderzoek' samengevoegd tot de **nieuwe afdeling 'Collecties'**. Die vormt naast Marketing, Communicatie en Educatie, Bedrijfsvoering en Kennismanagement en Risicobeheer één van de pijlers binnen de werking van het KMSKA. Elk van deze afdelingen wordt geleid door een directeur. Op 1 maart 2014 ging Elsje Janssen als Wetenschappelijk directeur van start om de afdeling Collecties vorm te geven.

De werking en de noden werden in kaart gebracht en geëvalueerd. Om de verschillende activiteiten binnen de afdeling meer op elkaar te laten aansluiten en het besef van de verscheidenheid aan collectiegerelateerde taken te vergroten werd een clusterwerking opgezet. Die brengt onder meer de verantwoordelijken van de verschillende diensten bij elkaar voor constructief overleg en het uitbouwen van een nauwere samenwerking.

Daarnaast werden in functie van de nieuwe presentatie van de collectie binnen het masterplan van het KMSKA werkgroepen samengesteld. Deze ontwikkelden een eerste aanzet met betrekking tot de selectie van de te tonen kunstwerken en de mogelijke thema's. Parallel hieraan werd nagedacht over het toekomstig tentoonstellings- en publicatiebeleid.

Collecties is archief

- beeldbeheer
- bibliotheek
- bruiklenen
- conservatie
- depotwerking
- registratie
- restauratie
- tentoonstellingen
- transporten
- wetenschappelijk onderzoek

Samenstelling personeel per niveau (op 31/12/2014)

Eenheden	A	B	C	D	TOTAAL
Directoraat	2	1	1		4
Kennismanagement	1				1
Collecties	16	12	2	5	30
Bedrijfsvoering	5	1	5	25	11
Marketing, Communicatie, Educatie	3	5	2		10
TOTAAL	27	19	10	30	56

VTE	A	B	C	D	TOTAAL
Directoraat	2	0,5	1		3,5
Kennismanagement	1				1
Collecties	16	9,6	1,3	3,4	26,9
Bedrijfsvoering	5	1	5	22,2	11
Marketing, Communicatie, Educatie	3	4,8	2		9,8
TOTAAL	27	15,9	9,3	25,6	52,2

Financiën

BEREKENING SALDO UITVOERINGSREKENING DAB

Gecumuleerd saldo van de voorbije jaren	1.504.361,71
Geboekte aanrekeningen van ontvangsten	3.228.688,88
Aanwending reservefonds	0,00
Geboekte aanrekeningen van uitgaven	3.198.247,95
Saldo van het lopend jaar	30.440,93
Toevoeging aan reservefonds na controle met voorgaande jaren	0,00
Over te dragen saldo van het lopend jaar	1.534.802,64

Risicobeheersing en kennismanagement

Inzake **organisatiebeheersing** heeft het KMSKA in 2014 de positieve evolutie van de laatste jaren verder gezet. Het resultaat hiervan is een stijging van het maturiteitsniveau voor de helft van de thema's en een maturiteitsniveau 3 voor 4 van de 10 thema's, evenals een stijging van de realisatiegraad van auditaanbevelingen van 85% in 2013 naar 95% in 2014. Het maturiteitsniveau wordt bepaald door Audit Vlaanderen, dat audits uitvoert bij de Vlaamse overheid en in de lokale besturen.

Net zoals in 2013 heeft het KMSKA het afgelopen jaar voornamelijk geïnvesteerd in het leggen van de fundamenten voor een gestructureerde aanpak en een coherent beleid voor de horizontale thema's. Nu deze

fundamenten zijn gelegd kan de organisatie hierop verder bouwen om op duurzame wijze te werken naar een maturiteitsniveau 3 voor alle thema's.

Risicomangement is een essentieel aspect in de werking van een collectiebeherende instelling. Het zit verweven in nagenoeg alle kernprocessen van het KMSKA. Het optimaliseren van het risicomanagement is een continu proces. In 2014 heeft het museum daaraan gewerkt door o.m. een volledige standplaatscontrole uit te voeren en te starten met het actualiseren van het calamiteitenplan voor het intern depot en museumsite en van de bijhorende instructiefiches.

Veiligheid en welzijn op het werk

De **interne bewakingsdienst** van het KMSKA oefende in 2014 volgende bewakingsactiviteiten uit:

- toezicht op en bescherming van roerende en onroerende goederen
- beheer van een eigen interne meldkamer
- toezicht op en controle van personen met het oog op het verzekeren van de veiligheid op de publiek en niet-publiek toegankelijke plaatsen

In functie van de sluiting van het museum en het tentoonstellen van de collectie op verschillende locaties werden samenwerkingsverbanden opgezet met diverse partners. Concreet betekende dit dat erfgoedbewakers van het KMSKA ook op externe locaties collectiestukken bewaakten.

Het **globaal preventieplan** en het daaraan gekoppelde jaaractieplan 2014 werden goedgekeurd, zodat een dynamisch risicobeheersysteem in de praktijk kon worden gebracht.

Bijkomende informatiebronnen voor het jaaractieplan waren:

- doelstellingen
- incidentmeldingen
- keuringen
- regelgeving
- risicoanalyses
- rondgangen
- voorstellen

Sinds de sluiting van het museum eind april 2011 daalde het aantal publiekgerelateerde incidenten.



2 INTERNE COMMUNICATIE

Verandering

Het afgelopen jaar was ingrijpend voor de werking van het KMSKA. Zo werd de structuur van vier afdelingen teruggebracht naar drie en ging administrateur-generaal Paul Huvenne na 17 jaar directeurschap met pensioen. Intussen kantelde het KMSKA in bij het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM), waardoor de organisatie sinds 1 augustus geleid werd door secretaris-generaal Christine Claus. Op 1 december startte Manfred Sellink als nieuwe hoofddirecteur-hoofdconservator.

Deze grondige veranderingen brachten bij de KMSKA-medewerkers de nodige onrust en onzekerheid teweeg; de veranderingen vergden

voor velen een hele aanpassing. Het was dan ook essentieel dat de medewerkers goed geïnformeerd werden en dat ze met al hun vragen en bemerkingen terecht konden bij hun teamhoofden.

De transitie werd verder toegelicht tijdens een personeelsvergadering op 1 oktober. KMSKA-medewerkers kregen vanaf november de kans om deel te nemen aan transitiewerkgroepen; de bedoeling van deze werkgroepen was om (in participatief overleg) draagvlak te creëren voor de nieuwe structuur en de nieuwe samenwerkingsvormen van het departement CJSM.

Betrokkenheid

Op organisatieniveau trachtten we net zoals voorgaande jaren in te zetten op **informele activiteiten** om medewerkers de kans te bieden bij te praten en van gedachten te wisselen. Dit kon o.a. tijdens de nieuwjaarsreceptie, happy hours, het personeelsfeest, pensioneringsfeesten, teambuildings en openingsrecepties van onze tentoonstellingen. Ook via het personeelsblad Ma'Muse en het interactieve intranet AZUUR proberen we de collega's dicht(er) bij elkaar te brengen.

Tijdens het **periodieke overleg interne communicatie** wordt bepaald welke activiteiten er georganiseerd zullen worden. Gevoeligheden en belangrijke interne kwesties worden eveneens tijdens deze vergadering besproken.

Via de afdelingsoverschrijdende **Klankbordgroep** en het **intranet AZUUR** trachten we op de hoogte te blijven van het klimaat binnen de teams en de organisatie in het algemeen.

Naar aanleiding van de komst van de nieuwe hoofddirecteur werd ook de **'Wie = wie'**-lijst geüpdate en op AZUUR geplaatst. Deze lijst is een alfabetisch overzicht van alle KMSKA-medewerkers met hun foto en enkele interessante weetjes.

In de toekomst willen we nog vaker werken met afdelingsoverschrijdende werk- en project-

groepen. Hierin kunnen we de talenten en meningen van de medewerkers op een correcte manier inzetten.

Verder willen we ook het belang onderschrijven van individuele evaluatiemomenten en het periodieke teamoverleg; deze interne communicatiekanalen bieden zowel aan leidinggevenden als aan medewerkers de kans om feedback te geven op hun loopbaan of de werking binnen het team.

De **personeelspeiling** van de Vlaamse Overheid van april 2014 toont een zeer grote betrokkenheid van de medewerkers t.a.v. de organisatie; zo verklaart 85% van de medewerkers dat 'hij/zij graag voor het KMSKA werkt' en geeft 93% aan dat 'de toekomst van het KMSKA veel voor hem/haar betekent'. Hoewel de directie haar best doet om afdoende en transparant te communiceren werd dit voorlopig nog niet door de meerderheid van de medewerkers ervaren. Zo bleek uit de peiling dat slechts 43% van de medewerkers vindt dat 'het management eerlijk en open communiceert' en 35% verklaart dat 'het management goed aangeeft welke richting het KMSKA uit wil'.

Het is dus van belang dat we als organisatie de komende jaren inzetten op transparantie en openheid. Een eerste inspanning werd reeds geleverd door de directieverslagen te communiceren via het intranet en door het gemeenschappelijk klassement op een algemene netwerkschijf volledig open te stellen voor alle medewerkers. Begin 2014 werd ook een tentoonstellingscoördinator aangesteld, zodat intern iedere afdeling beter en sneller op de hoogte wordt gebracht van aanstaande en lopende tentoonstellingsprojecten.

Interne communicatie: de tools

afdelingsoverschrijdende werk- en projectgroepen

-

individuele evaluatiemomenten

-

informele activiteiten: nieuwjaarsreceptie, happy hours, het personeelsfeest, pensioneringsfeesten, teambuildings en openingsrecepties

-

intranet AZUUR: werkgerelateerde nieuwsberichten, relevante krantenartikels, shoutbox voor oproepen en faits divers, draaiboeken, deelnemerslijsten, ondernemingsplannen, aanvraagformulieren

-

klankbordgroep

-

personeelsblad Ma'Muse

-

personeelsvergaderingen 2x/jaar

-

personeelspeilingen

-

wie=wie

-

3 SAMENWERKINGSVERBANDEN

Het KMSKA is een wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid en werkt als onderzoekspartner samen met verschillende binnen- en buitenlandse organisaties en experts.

Universiteiten

Prof. dr. Max Martens van de **Universiteit Gent** voert in samenwerking met het KMSKA onderzoek naar Quinten Metsijs en de schilderkunst van de vroege renaissance in Antwerpen. Dr. Geert Van der Snickt, verbonden aan de **Universiteit Antwerpen**, voert een analyse uit van verfmonsters en PXRF-metingen op werken van Peter Paul Rubens uit het KMSKA. Het **Centrum voor Mexicaanse Studiën**, verbonden aan de UA, ondersteunt onderzoek naar de culturele uitwisseling tussen Mexico en onze contreien. Samen met het centrum zette het museum een project op dat de invloed van de Zuid-Nederlandse schilderkunst in de 16de

en 17de eeuw op de schilderkunst in het Nieuwe Spanje onderzoekt.

Tot slot startte het museum samen met Prof. dr. Saskia de Bodt van de **Universiteit Utrecht** een project op dat het 19de-eeuwse naturalisme in de collectie van het KMSKA onderzoekt.

Los daarvan verspreidt het KMSKA zijn expertise door bij te dragen aan de opleiding van studenten kunstwetenschap. Van alle eerder genoemde universiteiten ontvangt het KMSKA stagiaires, zowel op bachelor- als op masterniveau. Een gelijkaardige uitwisseling vindt plaats met de **Radbouduniversiteit** in Nijmegen.

Onderzoekscentra & -organisaties

Het KMSKA heeft een samenwerkingsovereenkomst met het **Rubenianum**, een documentatiecentrum verbonden aan de stad Antwerpen. Het Rubenianum is gespecialiseerd in de kunst van de late middeleeuwen tot de 18de eeuw. Het legt de nadruk op de Nederlanden, met bijzondere aandacht voor het werk van Rubens, Jordaens en Van Dyck. Door een vlotte uitwisseling van informatie tussen de rubensvorsers van het KMSKA en het Rubenianum willen beide instellingen het Rubensonderzoek uitbouwen. Daarnaast werkt het museum samen met het Centrum Rubenianum vzw, een vereniging die de

wetenschappelijke studie van de Vlaamse kunst uit de 16de en de 17de eeuw wil bevorderen. Om dat doel te bereiken geeft het centrum wetenschappelijke publicaties uit, waarvan het Corpus Rubenianum Ludwig Burchard – de oevrecatalogus van Peter Paul Rubens – de belangrijkste is.

Arcobaleno vzw is een partner van het museum in het materiaaltechnische onderzoek naar de collectie, meer bepaald in het maken van röntgenopnamen.

Met het **Ghent Interdisciplinary Centre for Art & Science** werkt het KMSKA samen in het kader van het Quinten Metsijsonderzoek.

Musea & tentoonstellingscentra

Via het permanente samenwerkingsverband van de **Vlaamse Kunstcollectie** staat het KMSKA in nauwe relatie tot twee andere grote musea in Vlaanderen: het Museum voor Schone Kunsten Gent en het Groeningemuseum in Brugge. De Vlaamse Kunstcollectie wil de collecties en de expertise van de drie musea bundelen om hun internationale uitstraling te vergroten.

Met het oog op de voorbereiding van tentoonstellingen gaat het KMSKA ook de tijdelijke samenwerkingsverbanden aan met tal

van binnen- en buitenlandse musea. Zo is **The Royal Academy** in Londen op dit ogenblik een partner in de voorbereiding van een tentoonstelling over de invloed van Rubens op de Westerse kunst.

Ook met de Stedelijke Musea van Mechelen en Lier, het Musée des Beaux-Arts in Rijsel, de Koningin Fabiolazaal van de Provincie Antwerpen en het MAS werkt het museum samen. Tot slot staan er ook met vaste partners als het Rockoxhuis en BOZAR verschillende projecten op stapel.

Wetenschappelijke werkgroepen

De medewerkers van de afdeling Collectieonderzoek zijn lid van verschillende wetenschappelijke comités. Binnen de Vlaamse Kunstcollectie zetelen zij in de werkgroepen Collectie, Vlaamse Primitieven, James Ensor en Georges Minne. Daarnaast hebben ze een stem in interuniversitaire en intermuseale samenwerkingsverbanden zoals de Werkgroep 19de eeuw, het Ensor Advisory Committee, het Centrum Rubenianum en Diptech, een

werkgroep van de Vlaamse Kunstcollectie, de Universiteit Gent en de Universiteit Antwerpen die de oprichting van een materiaaltechnisch onderzoeksplatform voor Vlaanderen beoogt. Wetenschappelijke referentie-instrumenten Voor het onderzoek in functie van de collectiecatalogus volgt het KMSKA de richtlijnen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag en The Getty Foundation in Los Angeles.

Externe partners

In het kader van het gevoerde onderzoek werkt het KMSKA regelmatig samen met externe

specialisten als Adri Verburg, Marie Gevaerts, Claire Betelu en Jean-Albert Glatigny.

Overzicht

Zonder partners geen museum dus, en dat is nog meer van toepassing voor een gesloten museum. Onderstaande lijst geeft een beeld van de instanties waarmee het KMSKA samenwerkt. Het kan gaan om een eenmalige samenwerking voor een tentoonstelling of een restauratie, soms gaat het over een veel intensere collaboratie, verspreid over verscheidene jaren.

BELGIË

VLAAMSE OVERHEID

- Agentschap Facilitair Management
- Agentschap voor Overheidspersoneel
- Beleidsdomein Onderwijs en Vorming
- Departement Bestuurszaken
- Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, Juridische dienst van de Management Ondersteunende Diensten
- Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, Personeelsdienst van de Management Ondersteunende Diensten
- Fonds Culturele Infrastructuur
- IVA Accounting
- IVA Kunsten en Erfgoed
- Kabinet van Sven Gatz, Vlaamse minister van Cultuur, Media, Jeugd en Brussel
- Onroerend Erfgoed

ALGEMEEN

- Adri Verburg
- Algemeen Rijksarchief, Brussel
- Anet-bibliotheken, Antwerpen en Limburg
- Antenno, Berchem
- Antwerpen Open vzw

- Antwerpen, Toerisme en Congres
- Artesis Hogeschool, Antwerpen
- Artobaleno vzw, Antwerpen
- Bozar, Brussel
- Centrum Rubenianum vzw, Antwerpen
- De Kathedraal en de Kathedrale Kerkfabriek, Antwerpen
- Emile Verhaerenmuseum, Sint-Amands
- Faro (Steunpunt voor Cultureel Erfgoed), Brussel
- FeliXart Museum, Drogenbos
- Fonds voor Vrijetijdsparticipatie, Brussel
- Great War between the Lines, Provincie Antwerpen
- Groeningemuseum, Brugge
- Haven van Antwerpen
- InBev-Baillet Latour Fund, Leuven
- Instituut voor Tropische Geneeskunde Antwerpen
- Interbuild NV, Wilrijk
- Katoennatie, Antwerpen
- KBC, Museum Rockoxhuis
- KMSKA, Vrienden van het Museum vzw
- Koning Boudewijnstichting, Brussel
- KULeuven
- Letterenhuis, Antwerpen
- Lukas Art in Flanders vzw
- Marie Geraerts
- MAS | Museum aan de Stroom, Antwerpen
- Meters en Peters vzw, Antwerpen
- Mooss, Leuven
- Musea stad Antwerpen
- Museum Plantin-Moretus/Prentenkabinet
- Museum Schepenhuis, Mechelen
- Museum van Hedendaags Kunst Antwerpen (M HKA)

- Museum voor Schone Kunsten Gent
- Onderwijscoördinator Stad Antwerpen
- Prospekta – Info Cultuur, Antwerpen
- Provincie Antwerpen
- Provincie Antwerpen, Monumentenwacht
- Raveelmuseum, Machelen
- Short Title Catalogue Vlaanderen (STCV), Antwerpen
- Stad Antwerpen
- Stad Lier
- Stad Mechelen
- Stedelijk Museum Wuyts Van Campen en Baron Caroly, Lier
- The Reference Internet Company, Gent
- Toerisme Vlaanderen, Brussel
- Universiteit Antwerpen
- Universiteit Gent
- Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw, Antwerpen
- Vlaamse Kunstcollectie (VKC), Gent
- Vredescentrum, Antwerpen
- Vrije Universiteit Brussel
- Walter Van Beirendonck
- Willy Van den Bussche

WERELD

- Arts Institute Chicago
- Centre Européen de Normalisation
- Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya Museum, Mumbai

- European Registrars' Committee (ERC)
- Europeana, Den Haag
- Getty Foundation, Los Angeles
- Getty Museum, Los Angeles
- Indianapolis Museum of Art
- KAAAN Architecten, Rotterdam
- Kunstmuseum Basel
- Metropolitan Museum, New York
- MOLAB (Mobile LABoratory), Italië
- Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
- Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo
- Nederlandse Registrars Groep (NRG)
- Ordrupgaard, Charlottenlund, Kopenhagen
- Palais des Beaux-Arts, Rijsel
- Portable, Art handling and Collections Care
- Information Network (PACCIN), USA
- Rembrandthuis, Amsterdam
- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
- Rijksmuseum Twenthe, Enschede
- The Royal Academy, London
- Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL), Maastricht
- The International Committee for Documentation (CIDOC)
- The International Council of Museums (ICOM)
- Universiteit Leiden
- Worcester Art Museum, Worcester

4 ICT

De dienst ICT maakt deel uit van de afdeling Bedrijfsvoering en heeft in de eerste plaats een ondersteunende werking. Tevens speelt de dienst een adviserende rol in de aankoop en ontwikkeling van nieuwe toepassingen.

In het kader van anders werken en interne mobiliteit werd een groot deel van de desktop pc's vervangen door laptops. Een aantal plannen zoals het vervangen van de bestaande PPTP VPN, het openstellen van het intranet en invoeren van limieten op homefolders werd uitgesteld tot 2015 omwille van de kostprijs.

Naar aanleiding van de inkanteling in het departement CJSM werd besloten om een eerste kloofanalyse tussen het ICT-veiligheidsbeleid van het departement en dat van het KMSKA uit te voeren. Een aantal 'quick wins' zullen in het begin van 2015 geïmplementeerd worden.

In het wetenschappelijk onderzoek speelt ICT een explosief groeiende rol. Door de alsmaar groter wordende hoeveelheid aan digitale informatie is er meer dan ooit nood aan nieuwe oplossingen voor het bewaren, delen en herbruikbaar maken ervan.

Tijdens het afgelopen jaar werkte de dienst ICT nauw samen met de wetenschappelijke cel om tot een uitgeschreven visietekst omtrent de digitale ontsluiting van beeldmateriaal en onderzoeksresultaten te komen. Het collectieregistratiesysteem (The Museum System) kreeg een upgrade naar de laatste versie alsook de MS SQL databank (MS SQL server 2012).

Het correct opslaan en het beheren van gegevens zijn essentieel in een organisatie. De uitvoering van de doelstellingen opgenomen in het informatieplan van 2013 namen in 2014 een belangrijk plaats in. We implementeerden een gemeenschappelijk digitaal klassement en namen deel aan de door de Vlaamse Overheid georganiseerd 'trashday'. Tijdens deze actie werd er vooral aandacht besteed aan het opruimen van de mailboxen en het correcte gebruik ervan.

5 VRIENDEN VAN HET KMSKA VZW

Leden

Eind 2014 bestond het ledenbestand uit 650 particuliere leden en 31 bedrijfsleden. 90 nieuwe leden tekenden in na een wervingscampagne eind september. Via een gerichte mailing werd het lidmaatschap tot eind 2015 en een ticket van de tentoonstelling *Sensatie en Sensualiteit* aangeboden.

De bedrijvenclub is een apart forum van de Vrienden van het KMSKA, met specifieke returns. Niet alleen krijgen de leden als eerste info over alle activiteiten van het museum, ze worden er ook erg nauw bij betrokken.

Activiteiten

Er werden verschillende activiteiten georganiseerd voor de leden:

- bezoek aan *Oskar Kokoschka - Mensen en beesten* in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam
- rondleiding *1914 - Die Avantgarden im Kampf en Florence!* in de Bundeskunsthalle in Bonn
- geleid bezoek aan *De Modernen. Duo's 2* in de Koningin Fabiolazaal
- bezoek aan het Rijksmuseum in Amsterdam
- bezoek aan *Géricault. Fragmenten van mededogen* in het Museum voor Schone Kunsten Gent
- *Onwaarschijnlijk echt. Magisch realisme en nieuwe zakelijkheid* in de Koningin Fabiolazaal
- bezoek aan Louvre Lens
- bezoek aan het Mauritshuis met stadswandeling in Den Haag
- geleid bezoek aan *Monet, Gauguin, van Gogh - Japanese Inspiration* + de vaste collectie in het Museum Folkwang in Essen (Duitsland)
- *De Modernen. Kunst in de Grote Oorlog* in de Koningin Fabiolazaal
- geleid bezoek aan *Sensatie en Sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* in Bozar
- geleid bezoek aan het Tropisch Instituut
- werfbezoek in het museum

In totaal werden 19 dagen met activiteiten georganiseerd.

Voordelen voor leden

gratis toegang tot de KMSKA-collectie op verplaatsing

gratis toegang tot de vaste collectie van het Museum voor Schone Kunsten in Gent en het Groeningemuseum, het Arentshuis en Forum+ in Brugge.

gratis bijwonen van lezingen

driemaal per jaar het 'Nieuws voor de Vrienden' met de geplande activiteiten, waarbij stilaan de digitale nieuwsbrief de papieren versie moet vervangen

vier maal per jaar het museummagazine Zaal Z

uitnodiging voor de activiteiten en de begeleide kunstreizen van de Vrienden. Van een museumontbijt en daguitstappen tot reizen naar Berlijn en Wenen

korting op de eigen publicaties van het KMSKA

De leden van de bedrijvenclub werden uitgenodigd op volgende activiteiten:

- bezoek aan Gallery Zeno X
- werfbezoek aan het museum
- jaarlijks diner in het stadhuis van Antwerpen met als gastsprekers Linda Loppa (Decaan van Polimoda te Firenze) en Jan Debbaut (oud directeur Van Abemuseum Eindhoven en Tate, Londen). Met 158 gasten was het diner uitverkocht. De opbrengst van het diner ging naar een KMSKA-initiatief om kunstenaarsboeken te restaureren.

Vrijwilligers

Het Museum kon beroep doen op een groep trouwe vrijwilligers voor verschillende taken:

- bij museummailings wordt beroep gedaan op een 12-tal vrijwilligers
- elke dinsdag werken 2 vrijwilligers mee in het archief
- bij de lezingen op zondag wordt beroep gedaan op vrijwilligers om de ontvangsttafel te bemannen
- bij de werfbezoeken verzorgden de vrijwilligers het onthaal van de bezoekers

Raad van bestuur

De raad van bestuur van de “Vrienden van het KMSKA vzw” bestaat uit 10 leden:

- Jan van den Nieuwenhuijzen (voorzitter)
- Marc Binnemans (Antilope nv)
- Piet Bevernage (Ackermans & van Haaren nv)
- Kristin Dekkers
- Paul Huvenne (KMSKA)
- Luc Muylaert (Stad Antwerpen)
- André Schlomer (Colliers-EPMC nv)
- Michèle Tritsmans - Sprengers
- Wim Van Driessen (Antwerp Management School)
- Cyriel Van Tilborgh (tot mei 2014)

6 EIGEN VERMOGEN

Wat is het Eigen Vermogen?

Bij Koninklijk Besluit opgericht op 22 september 1931 is het Eigen Vermogen een rechtspersoon die middelen mag werven, en schenkingen en legaten ontvangen ter realisatie van de doelstellingen van het KMSKA. Dit kan

gebeuren op diverse manieren, zoals het ter beschikking stellen van geld om kunstwerken te kopen, om onderzoek uit te voeren of infrastructurele ingrepen mogelijk te maken.

2014

In 2014 ondersteunde het Eigen Vermogen het museum door

- het ter beschikking stellen van een bedrag van 165.000 euro voor de realisatie van de tentoonstelling *Sensatie en sensualiteit. Rubens en zijn erfenis* in Bozar.
- het verschaffen van middelen voor de huur van het extern depot en restauratieatelier van januari tot maart 2014.

- het afsluiten van een raamcontract met de vzw ARCOBALENO om het nodige fotografische onderzoek te kunnen uitvoeren
- het aankopen van twee kunstwerken voor de KMSKA-collectie: *Apotheose van James Ensor*, een ets van Jules Vanpaemel en *De schilder Jules Pascin* van Marcel-Louis Bagniet

Samenstelling van de commissie van het Eigen Vermogen

Op 31 december 2014 was de commissie als volgt samengesteld:

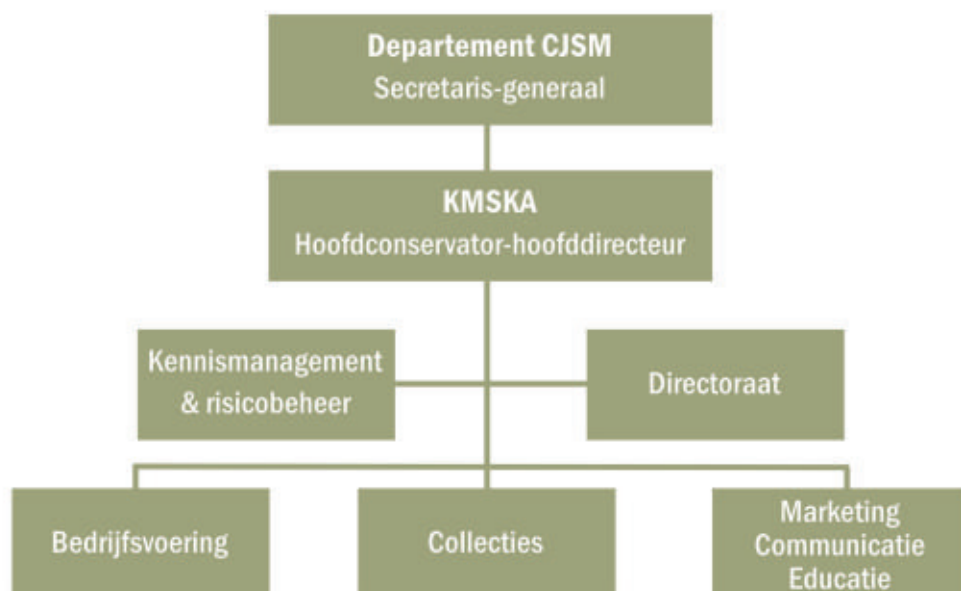
- Manfred Sellink als hoofddirecteur van het KMSKA is voorzitter
- Christine Claus als hoofd van het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
- Marina Laureys als afgevaardigde van het Vlaamse ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media
- Philip Heylen als afgevaardigde van de stad Antwerpen
- Luk Lemmens als afgevaardigde van de

provincie Antwerpen

- Greta Van Broeckhoven als lid van het wetenschappelijk personeel van het KMSKA
- Herman De Bode als KMSKA-belangstellende
- Marcel Le Moine als KMSKA-belangstellende
- Guy Peeters als KMSKA-belangstellende
- Claire Van Damme als wetenschapper

Sinds 2012 is Bruno Claesen de secretaris.

7 WIE IS WIE



SECRETARIS-GENERAAL CULTUUR, SPORT, JEUGD EN MEDIA (CJSM)

Christine Claus

ADMINISTRATEUR-GENERAAL IVA KMSKA (T.E.M. 31 JULI 2014)

Dr. Paul Huvenne

HOOFDDIRECTEUR-HOOFDCONSERVATOR (VANAF 1 DECEMBER 2014)

Dr. Manfred Sellink

DIRECTORAAT

- Fien De Ceulaer
- Annick Himschoot
- Marleen Van Royen (1 juli 2014 t.e.m. 31 december 2014)

KENNISMANAGEMENT EN RISICOBEBEER

DIRECTEUR

Ellen Goetstouwers

COLLECTIES

WETENSCHAPPELIJK DIRECTEUR

Dr. Elsje Janssen (vanaf 1 maart 2014)

ONDERZOEK

- Siska Beele
- Koen Bulckens
- Dr. Valérie Herremans
- Dieter Lampens
- Nanny Schrijvers
- Dr. Herwig Todts
- Dr. Paul Vandenbroeck
- Greta Van Broeckhoven
- Katharina Van Cauteren
(1 februari 2014 t.e.m. 31 oktober 2014)
- Dr. Nico Van Hout
- Christine Van Mulders
- Nette Willekens

COLLECTIEMANAGEMENT

- Cleo Cafmeyer
- Veerle De Meester
- Nathalie Monteyne
- Fleur Van Paassen
- Karen Wulgaert (vanaf 1 juni 2014)

CONSERVATIE & RESTAURATIE

- Karen Bonne
- Gwen Borms
- Lizet Klaassen
- Lies Vanbiervliet
- Sven Van Dorst (t.e.m. 28 februari 2014)
- Johan Willems

ARCHIEF

- Christine Bauwens
- Inez Bourgeois

BIBLIOTHEEK

- Karen Daghelet
- Ingrid De Pourcq
- Sabine De Wolf
- Suzy Rijmenants
- Marleen Van Royen
- Gunter Verwimp

BEDRIJFSVOERING

ZAKELIJK DIRECTEUR

Marjolijn Barbier

PERSONEELSDIENST

- Petra De Raedt
- Jeroen Vanluyten

FINANCIËLE CEL

- Jesin Boudou
- Sandra Omorogbe (t.e.m. 30 april 2014)
- Marijke Smeets

ICT

- Ype Bertels
- Chantal Lefeber

ONTHAAL

Bart Van Peer

INFRASTRUCTUUR

- Christiaan Beddeleem
- Jos Bosmans
- Wim Claessens
- Erik Driesen
- Edmond Gifford
- Marc Kerkhofs
- Rita Rovins
- Patrick Van Landeghem
- Arthur Van Vossel (vanaf 8 september 2014)

MARKETING, COMMUNICATIE, EDUCATIE

DIRECTEUR

Vik Leyten

MARKETING

Birgit Pluvier

COMMUNICATIE

- Wenke Mast
- Véronique Van Passel
- Leni Windey

BEELDBEHEER

- Madeleine Ter Kuile
- Greta Toté

SECRETARIAAT

- Lina Loykens (t.e.m. 31 maart 2014)
- Sandrina Smet
- Frédéric Jonckheere

SECRETARIAAT

Rit Michiels

ERFGOEDBEWAKING

- Walter Bijl (vanaf 1 april 2014)
- Matthias De Swerts
- Elie Dils (t.e.m. 31 juli 2014)
- Patrick Dries
- Abdel-Aziz El Azzaoui
- Haçi Karaer
- Nick Libot
- Nils Mirgoux
- Tayfun Özdemir (van 25 augustus 2014 t.e.m. 10 september 2014)
- Johan Roelands
- Kris Swaegers
- Felix Troch
- Jellis Verhofstadt
- Guido Vermeire
- Ritchie Vermeire

SCHOONMAAKPERSONEEL

- Simonne Ceulemans (t.e.m. 30 november 2014)
- Nadine De Meyer
- Beser Gümüs
- Jeannine Hofstede

EDUCATIE

- Babette Cooijmans
- Veerle Quiryne (t.e.m. 31 januari 2014)
- An Sijsmans
- Sanne Van de Werf

SECRETARIAAT

- Elly Buggenhout
- Nathalie Pauwels

MUSEUMGIDSEN

- Emmanuelle Beninati
- Jet De Kort
- Peter De Laet (t.e.m. 9 juni 2014)
- Anne De Neys (t.e.m. 9 juni 2014)
- Emmanuel Dekoninck
- Christien Deblaere
- Geneviève Hardy
- Tatjana Jeuken (t.e.m. 9 juni 2014)
- Kathleen Joris
- Greet Lhermitte
- Anne-Marie Olbrechts (t.e.m. 9 juni 2014)
- Judith Priem
- Jeannine Ruymaekers-Backhoven
- Marion Schmitz-Reiners
- Karin Thiers (t.e.m. 9 juni 2014)
- Carina Van den Broeck (t.e.m. 9 juni 2014)
- Ann Van Tuerenhout
- Anne-Sophie Van Vyve
- Enid Vanachter
- Anne Verrassel
- Nathalie Verstraete (t.e.m. 9 juni 2014)

JONGBLOED!

LEDEN JONGBLOED! 2013-2014

- Watcharita Aroon
- Esther Bleyenberg
- Lize De Doncker
- Elise Gacoms
- Katrien Loret
- Rosan Meijer
- Johan Minnebo
- Jorinde Oderkerk
- Tineke Thielman
- Aude Tournaye
- Naomi Vandenbroeck
- Yens van den Abbeele
- Eva Van Tongeren

LEDEN JONGBLOED! 2014-2015

- Solaïman Amarchouch
- Esther Bleyenberg
- Lize De Doncker
- Kim De Groot
- Jelle Dens
- Elise Gacoms
- Rosan Meijer
- Johan Minnebo
- Lyra Oey
- Marte Sommen
- Aude Tournaye
- Sarah Van Borm
- Aline van Hooijdonck
- Naomi Vandenbroeck
- Lotte Wouters

VRIENDEN VAN HET KMSKA

Blanche Schoeseters

8 VERKLARENDE WOORDENLIJST

BOZZETTI

Vorbereidende, vrij ver uitgewerkte schetsen. Meestal driedimensionaal voor beeldhouwwerken, maar soms ook geschilderd of getekend.

INFRAROOD

Infrarood opname (IR) of nauwkeuriger: infra red charged-coupled device (IRCCD). Infrarood of infrarode straling is een voor het oog niet waarneembare elektromagnetische straling, met golflengten tussen circa 780 nanometer en 1 mm (106 nm). Infraroodbeelden zijn opnames met een fotoestel bij lagere golflengtes. Infrarood licht net onder het rood. Infrarood fotografie wordt binnen het domein van de conservatie dikwijls gebruikt om informatie te verkrijgen over de opbouw en de ondertekening van een schilderij. Ook latere wijzigingen en toevoegingen kunnen hiermee opgespoord worden.

ULTRAVIOLET FLUORESCENTIE

UV fluorescentie / UV fluorescence (UVF)
Ultraviolet fluorescentie, ook wel black light genoemd, is elektromagnetische straling net buiten het deel van het kleurenspectrum dat

met het menselijk oog waarneembaar is. De golflengte ligt tussen 10 en 400 nanometer, dus 'voorbij het violet' met frequenties hoger dan die van violet: de ultraviolette stralen van het spectrum. UVF wordt het meest gebruikt om de vernislaag te bekijken. Als er geen vernis op zit, kunnen bepaalde pigmenten die fluorescerende kwaliteiten hebben oplichten.

X-RAY OF RÖNTGENFOTOGRAFIE

Fotografie die gebruik maakt van de voor het menselijke oog onzichtbare röntgenstralen, waarvan de elektromagnetische straling tussen zichtbaar en ultraviolet licht ligt. Net als in de geneeskunde worden röntgenstralen bij het schilderijenonderzoek gebruikt om door te dringen op plaatsen die ondoordringbaar zijn voor gewoon licht, bijvoorbeeld in diepere verflagen of in de drager zelf. De werking is gebaseerd op de absorptie van de straling door loodwithoudende verf. De techniek wordt vaak gebruikt om wijzigingen tijdens het schilderproces te detecteren, of om te conditie van de ondergrond, de basislaag en de verflagen na te gaan.

COLOFON

BEELDEN

Collectie KMSKA © KMSKA/Lukasweb

Tentoonstellingen, zaalzichten en publiek - België

© Jesse Willems (tenzij anders vermeld)

Opening *Sensatie en Sensualiteit*, bezoek koningin

Mathilde aan de expo © Yves Gervais, BOZAR

Tentoonstellingen, zaalzichten en publiek - buitenland

© KMSKA

Werfbeelden © Karin Borghouts

Reconstructietekening van de kerk van de Sint-Michielsabdij (p.17) © Joris Snaet

De Heilige Hiëronymus als monnik (p. 31) © Museum Rockoxhuis

Binnenzicht Kathedraal (p. 33) Wim Hendrix

Interieur atelierflat Jozef Peeters (p. 34) Antwerpen

Kunstenstad, Bart Huysmans & Michel Wuyts

Michel van Dam, *Nederlandse Spreekwoorden* uit de reeks *Naar Bruegel*, digitale beeldbewerking, inktjetprint op dibond, in *Hoge Horizon* (p.36)

Lech Majewski, still uit: *The Mill & The Cross*, executive producer Angelus Silesius, 2010 in *Hoge Horizon* (p.36)

Noël Veranneman bij zijn uitverkoren kunstwerk in Zaal Z 10 (p. 65) © Jacques Sonck

REDACTIE

Marjolijn Barbier, Siska Beele, Inez Bourgeois, Bruno Claesen, Babette Cooijmans, Fien De Ceulaer, Lize De Doncker, Veerle De Meester, Ingrid De Pourcq, Ellen Goetstouwers, Valérie Herremans, Annick Himschoot, Elsje Janssen, Lizet Klaassen, Chantal Lefeber, Vik Leyten, Wenke Mast, Rosan Meijer, Nathalie Monteyne, Nathalie Pauwels, Birgit Pluvier, Blanche Schoeseters, Nanny Schrijvers, An Sijsmans, Madeleine Ter Kuile, Herwig Todts, Sanne Van de Werf, Greta Van Broeckhoven, Nico Van Hout, Christine Van Mulders, Véronique Van Passel, Arthur Van Vossel, Leni Windey

CIJFERMATERIAAL

Elly Buggenhout, Jeroen Luyten, Birgit Pluvier, Marijke Smeets

COÖRDINATIE EN VORMGEVING

Nathalie Pauwels

EINDREDACTIE

Vik Leyten, Nathalie Pauwels